

Літаратура і Мастацтва

№ 25 (2864)
24 чэрвеня 1977 г.

Орган Міністэрства культуры і праўлення Саюза пісьменнікаў БССР

цана 8 кап.
Выдаецца з 1932 г.

Помнікі працоўнай славы.

ІХ МЕСЦА І ЗНАЧЭННЕ
У НАШЫМ ЖЫЦЦІ.

Стар. 5.

Кніга мужнасці, братэрства, любові.

РОЗДУМ
У. КАРАТКЕВІЧА
НАД «ВЕЧАМ
СЛАВЯНСКІХ БАЛАД»
Я. СІПАКОВА.

Стар. 6—7.

Зерне — у зямлю.

ДЭБЮТ ПРАЗАІКА
У. РУБАНАВА.

Стар. 8—9.

З белых пялёсткаў.

НОВАЯ ПАЭМА
Е. ЛОСЬ.

Стар. 9.

Дзень сённяшні і дзень мінулы.

ДА ГАСТРОЛЯУ
ЯРМОЛАУЦАУ
У МІНСКУ.

Стар. 10—11.

Верш і песня.

НАТАТКІ ПАЭТА
П. ГІЛЕВІЧА.

Стар. 14.

Сустрэча з Рэмбрантам.

На балконе.

Фота І. АБРАЎЦА.

ПАДТРЫМЛІВАЕМ, УХВАЛЯЕМ, ПРАПАНАЕМ

УРАЧЫСТЫМ АКОРДАМ

Лета 1977 года... Апублікаваны праект новай Канстытуцыі СССР. Ідзе ўсенароднае абмеркаванне. Гэты дакумент—сапраўдны падзея ў жыцці ўсёй нашай шматнацыянальнай краіны. А з якім светлым пачуццём успрымае яго беларускі народ, які нямае пакут і гора напаткаў на шляху мінуўшчыні! Горка і жудасна ўспамінаюць сёння тую мінуўшчыну, сведкам якой я быў, той пракляты час, калі на заходняй частцы Беларусі ўладарылі польскія паны. Пра якую канстытуцыю, пра якую дэмакратыю там магла весціся гаворка? Улады здэкаваліся з чалавечай праваю. «Со ты мовіш ро чіішкі, тіов ті ро роішкі», — абрываўлі нашу беларускую гаворку ў афіцыйных установах. У барацьбе за духоўную самастойнасць народа заставалася зброя песня, але і яе імкнуліся выбіць з рук, забараняючы публічныя канцэрты беларусаў, якіх усіх да аднаго лічылі камуністамі. Лічыліся «чырвонымі», а таму палітычна небяспечнымі і забароненымі, рускія песні. І калі ў адным з выступленняў саліст заспяваў непрадугледжаную праграмай рускую песню, жандары хутка «навалялі парадка», выгнаўшы з залы ўсю публіку.

На такіх варварскіх прыёмах 20-х гадоў трымаўся панскі лад. Але цвёрдую сяброўскую руку працягнулі нам браты ў верасні 1939-га. Хлебам-салю, не хаваючы слёз радасці, сустракалі мы Чырвоную Армію—вызваліцельку, з кожным крокам якой ступала на зямлю Заходняй Беларусі Савецкая ўлада. Родная ўлада, якую неўзабаве давалася абараняць у крывавай паядынку з фашысцкімі войскамі. Народ, што страціў у гэтым паядынку кожнага чацвёртага, адказаў на захопніцкі паход гітлераўцаў масавым партызанскім рухам, адстаяў сваю ўладу, сваю Канстытуцыю.

Дзякуючы мудрым і чалавечым законам Савецкай дзяржавы мы жывём мірным і забяспечаным жыццём. Гэта сапраўднае чалавечы жыццё, без буржуазных прыхарошванняў і балбатні. У нас кожны адчувае сябе чалавекам, які трывала, упэўнена, непакісна стаіць на сваёй зямлі. Які спакойны за свой лёс, бо закон адкрывае перад ім шляхі да адукацыі, гарантуе атрыманне работы, ахоўвае здароўе, прадастаўляе цудоўныя ўмовы для адпачынку. Мы прывыклі і нас не здзіўляе, што дзеці нашы вучацца бясплатна, што медыцынская дапамога ў нас — бясплатная, што грамадства выдзяляе вялікія сродкі на пашырэнне сеткі ўстановаў культуры, развіццё мастацкай самадзейнасці. Такое жыццё не мроілася нам за панскім часам, такое жыццё не могуць стварыць сёння для шырокіх мас улады краін капіталу.

Зноў і зноў перачытваем мы радкі праекта Канстытуцыі, які прадугледжвае далейшае пашырэнне і паглыбленне сацыялістычнай дэмакратыі, праваў і свабод савецкага чалавека. Істотныя дапаўненні датычацца права на працу, на адукацыю, з адабраннем успрымаецца асобны раздзел — «Сацыяльнае развіццё і культура». Якім вялікім сэнсам у сувязі з усім гэтым напаяўняецца вядомы горкаўскі афарызм: «Человек—это звучит гордо!».

Гістарычны праект, гарачая хваля водгукаў на важны дакумент, Дзяржаўны гімн Савецкага Саюза, тэкст і ноты якога таксама паявіліся ў друку,—усё гэта зліваецца ў магутны, урачысты, пераможны акорд, які гучыць у год 60-годдзя Савецкай улады.

Рыгор ШЫРМА,
народны артыст СССР.

ДЗЕЛЯ ДАБРАБЫТУ ЧАЛАВЕКА

Гарача і зацікаўленае абмеркаванне савецкімі людзьмі праекта Канстытуцыі СССР стала хваляючай падзеяй нашага жыцця, выклікала небывалы ўздым грамадскай актыўнасці рабочых, калгаснікаў, нашай народнай інтэлігенцыі.

Чарговы адкрыты партыйны сход Беларускага тэатральнага аб'яднання, які адбыўся ў Доме работнікаў мастацтваў, быў прысвечаны абмеркаванню праекта Канстытуцыі.

З дакладам «Аб праекце Канстытуцыі СССР і задачах партыйнай арганізацыі, якія вынікаюць з даклада Генеральнага сакратара ЦК КПСС таварыша Л. І. Брэжнева і рашэнняў майскага (1977 г.) Пленума ЦК КПСС», выступіў намеснік старшын прэзідыума праўлення БТА Г. Мачулін.

Ён падкрэсліў, што ў праекце Канстытуцыі ярка адлюстраваны велізарныя змены ў будоўнішце нашага грамадства, паказаны з пераканаўчай сілай перавагі сацыялізму, вялікія сацыяльна-эканамічныя пераўтварэнні, якія адбыліся ў нашай краіне за гады Савецкай улады.

Далей дакладчык адзначыў, што калектыў БТА шмат робіць для палепшэння сваёй практычнай дзейнасці ў інтарсах камуністычнага будаўніцтва. Значна палепшылася работа з твор-

чай моладдзю, наладжаны прагляд і абмеркаванне новых спектакляў, сістэматычна праводзіцца вучоба ў Доме работнікаў мастацтваў.

Дакладчык і выступаючыя на сходзе аднадушна адзначалі, што савецкія людзі абмяркоўваюць самую дэмакратычную Канстытуцыю на зямлі, у якой зацверджаны самыя шырокія і разнастайныя правы і свабоды грамадзян сацыялістычнага грамадства.

На трыбуне дырэктар Дома работнікаў мастацтваў Я. Гардзей.

— Мы нават не задумваемся аб тых правах, якія нам дадзены Канстытуцыяй. Бо гэта—наша жыццё, гэта паветра, якім мы дышам,—сказаў ён. — Я памятаю тых гады, калі мы, малядыя камсамольцы-падполішчыкі Заходняй Беларусі, чыталі пішком у лесе Канстытуцыю 1936 года. Мы марылі мець такія правы. І змагаліся разам з камуністамі за такую мару.

Слова прадастаўляюцца намесніку старшын прэзідыума праўлення БТА І. Чаркасу.

— У буржуазным друку крычыць аб ушчамленні правоў савецкіх грамадзян, — сказаў ён. — Ужо той факт, што Асноўны Закон Савецкай дзяржавы ўсебакова і гарача абмяркоўваецца на старонках нашага друку,

на сходах, мітынгх, гаворыць сам за сябе. Права на працу, адпачынак, ахову здароўя, жыллё, адукацыю, запісаныя ў праекце нашай Канстытуцыі, гэта сённяшні дзень нашага жыцця. Ніводная краіна свету такога дакумента не мае.

Сакратар партыйнай арганізацыі БТА У. Мерзлякоў у сваім выступленні падкрэсліў, што работнікі мастацтва з'яўляюцца вернымі памочнікамі партыі і праваднікамі ленінскай палітыкі ў выхаванні савецкага чалавека. Гэта ганаровая і вельмі адказная работа, якая патрабуе ўдумлівага падыходу. Многае ў гэтым плане зроблена. Цяпер у рабоце партыйнай арганізацыі тэатральнага аб'яднання разам з мерапрыемствамі па дастойнай сустрэчы 60-годдзя Вялікага Кастрычніка павінна належнае месца заняць і прапаганда Канстытуцыі СССР.

На сходзе са словамі гарачага адабрэння праекта Асноўнага Закона выступілі таксама камуністы М. Мішчанка, П. Валашын, Р. Ліўшын, С. Васільеў, Ю. Курачкін, А. Сокал, В. Ялецкі, намеснік дырэктара Дома работнікаў мастацтваў В. Слюсарова.

У пастанове, якая была прынята на адкрытым партыйным сходзе БТА, камуністы і ўсе работнікі аб'яднання аднадушна адобрылі рашэнні майскага (1977 г.) Пленума ЦК КПСС і праект новай Канстытуцыі СССР, наменцілі канкрэтныя мерапрыемствы, галоўныя задачы сваёй дзейнасці на сучасным этапе.

Вечар над Ольсай-ракою

Клічаў, раён легендарнай партызанскай славы. У час вайны срод адважных народных месцінаў, якія апыталі прытулак у лясх над ракою Ольсай, былі сыны многіх народаў нашай краіны. Беларусь стала другой радзімай для былога партызана, вядомага калмыцкага савецкага паэта Міхаіла Халілава. Пяць часты госьць на клічаўскай зямлі, з'яўляецца ганаровым калгаснікам калгаса «Савецкая Беларусь». Многія яго вершы прысвечаны Клічаву, Магілёўшчыне, беларусімім лабараніам. Сёлета выдавецтва «Мастацкая літаратура» выпусціла ў серыі «Паэзія народаў СССР» п'яты вершаў М. Халілава «Жураўлі над стэпам» у перакладзе на беларускую мову.

У гарадскім пасёлку Клічаў у памяшканні раённага Дома культуры адбыўся літаратурны вечар, прысвечаны творчасці

М. Халілава. З дакладам «Інтернацыянальнага сувязі беларускай літаратуры» выступіў сакратар Магілёўскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў БССР А. Пысін. Пра мужную грамадзянскую павязі М. Халілава гаварылі член Саюза пісьменнікаў БССР А. Кандрусевіч і выкладчык Магілёўскага культасветвуучылішча імя Крупскай В. Ермаловіч.

У вечары прынялі ўдзел сакратар Клічаўскага райкома партыі А. Хіль, рэдактар раённай газеты В. Лепікаў і сакратар Магілёўскага абласнога аддзялення таварыства аматараў кнігі па лецішняй прапагандзе І. Зотана. Навучэнцы Магілёўскага культасветвуучылішча імя Крупскай прачыталі вершы М. Халілава з яго кнігі «Жураўлі над стэпам».

А. ВАСІЛЬЕУ.

КІНАСЕАНСЫ БЕЗ ТЫХ, ХТО СПАЗНІЎСЯ

Пасля капітальнага рамонту ў мінскім кінатэатры «Навіны дня» пачаў ужывацца новы цікавы метад абслугоўвання глядачоў. Цяпер паказ дакументальных фільмаў праходзіць няспынна і паўтараецца на працягу амаль сямі гадзін. Глядачы па ўваходных білетах без укавання месца заходзяць у кінатэатр і пакідаюць яе ў любы час, прагледзеўшы поўнасцю серыю фільмаў. Дзякуючы прадугледжаным дадатковым дэярмам гэта не перашкаджае паказу фільмаў. Такім чынам, у кінатэатры няма тых, хто спазніўся,

В. АСТРЫНСКІ.

ФІЗІК ВЫБІРАЕ ПЕСНЮ

Святло ў зале гасне. Адзіны прамень «выхоплівае» з мянкія цемры сцэны постаць дзяўчыны ў фіялетавым, ярка-жоўтую дэку гітары, рухавыя, упэўненыя рухі, галывы, адухоўлены твар. Трывожны, апянае сэрца песня дзяўчыны. Рэдкага тэмбру, шырокага дыяпазону голас быццам сам прасіцца на волю. Заклікам узлятаюць словы аб харастве жыцці—заклікам зберагчы гэтае хараство ад знішчальных пажараў вайны. Гучаць гэтыя словы па-руску і на мове Пабла Нэруды...

Параўнальна нядаўна голас Алены Зайцавай гучаў у Ерзаане, на Міжнародным студэнцкім фестывалі «Палітычная песня-77», прысвечаным 60-годдзю Кастрычніка. Алена выступіла там з амерыканскай народнай песняй «Мы пераможам!», «Заклікам да арагата» Вінтара Хары, выканалі песню «Івалга» з кінафільма «Дажывём да пяна дзелна». З дыпламам III ступені вярнулася ў Мінск. А тут чарговы конкурс: традыцыйны вясновы агляд мастацкай самадзейнасці БДУ імя У. І. Леніна. У адзін з вечароў гаспадаром антавай залы быў факультэт радыёфізікі, на трэцім курсе льюга вучыцца Зайцава.

Мы пазнаёмліся перад канцэртаў — у самыя напружаныя і мітуслівыя гадзіны апошняй рэпетыцыі. Размова наша часта перапынялася: Алену выклікалі на сцэну то дырыжыраваць хорам, то суправаджаць фартэпійнай імпрэвізацыяй выступленне чыталінікі, «падпець» дамузцы з салістаў, «прагнаць» дзіўныя нумары. Але гэта не перашкаджала, не. Наадварот, гутарка ўзбагачалася непасрэдным бачаннем чалавека ў справе срод таварышаў.

Іграць на фартэпіяна яна вучылася ў музычнай школе. Гітару «асвоіла», калі здала ўступны экзамен ва ўніверсітэт. Спяваць... Проста спявала — і ўсё. З народнай музыкі, з іласці, з эстраднай. На ўніверсітэцкай сцэне дэбютавала арыйяй Марфы з «Хаваншчыны». Потым — агітбрыгада. Першыя поспехі, і конкурсы, конкурсы. Ніякая сістэма работы над голасам не было і няма. Запісае сябе на магнітафон, праслухоўвае, паўтарае — зноў слухае. Яна заўважае, што дома, здаецца, спявае ўвесь час. І ў гэта чытка не паверыць. Варта толькі наму-небудзь са студэнтаў, не занятых на сцэне, пачаць наляваць пад гітару — яні зусім мілкова падхоплівае мелодыю Алена.

Там, музыка для яе — свет хараства. Але яна выбрала

фізіку. Што ж, фізіка і лірыка — побач. Кожны другі на факультэце іграе на гітары, кожны трэці — спявае, кожны чацвёрты — піша вершы. Алена піша песні (адну з іх — «Плал ветру» — выканалі ў канцэрце). А яшчэ захапляецца мовамі. «Успляная песня, — мяркуе Алена, — добралі ў арыгінале. Але не любю спяваць, не ведаючы тонкасцей зместу». Патрэба ведаць пераходзіць у цікавасць да замежных моў: англійскай, іспанскай, нямецкай, польскай...

Хаця рэпертуар у Алены разнастайны, на першым месцы, бадай, жанр палітычнай песні: «Гэта песні надзвычай эмацыянальныя. Мабыць, таму што яны — арганічны спляў музыкі і верша. Цяжка назваць палітычную песню са слабым тэкстам. І спяваць іх — вельмі адказна...»

Пасля канцэрта ад члена журы, заслужанага работніка культуры БССР Міхаіла Лісіцына я пачула такую ацэнку: «У выступленні Алены Зайцавай усё выглядае сціпла, без разліку на знешні эфект. Дарэчы, я адзначыў бы асобна «нарэнтнасць» ле акампанементу, «тактоўнасць» спеваў у дуэце. Але спявае яна вельмі эмацыянальна! Так тонка адчувае характар музыкі і ўмее яго перадаць, што нават можна, не ведаючы тэксту, улавіць настрой, зразумець, што хацела сказаць песня».

...Нібы з трыбуны, звяртаецца Алена ў залу. У зале яе разумеюць — яні гэта важна. І яні гэта многа — быць адказнай за песню.

С. БЕРАСЦЕНЬ.

З ЛЕТАПІСУ РЭВАЛЮЦЫІ

У трэці раз звяртаецца да п'есы «Крамлёўскія куранты» М. Пагодзіна Брэсцкі абласны драматычны тэатр імя Ленінскага камсамола Беларусі. Цяпер прэм'ера адраецца 60-годдзю Вялікага Кастрычніка. Такія спэцталі развіваюць тую рэпертуарную лінію калектыву, што звязана з адлюстраваннем венакопных дзён змагання працоўных краіны пад кіраўніцтвам партыі Леніна за вызваленне і стварэнне першай у свеце сацыялістычнай краіны. «Крамлёўскія куранты» — гэта старонкі сцэнічнай Ленініямі. яную пачынаў тэатр у горадзе над Бугам ішчэ ў 1950 годзе, калі паставіў спэнталь пра малядыя гады правадыра, — «Сям'я» па п'есе І. Папова. Потым двойчы артысты ўвасаблялі «Юнацтва бацькоў» В. Гар-

батава, паказвалі «Фінал» П. Строгава, «Крамлёўскія куранты» (1957 і 1967 гг.), «Дзень цішыні» М. Шатрова і «Брэсцкі мір» К. Губарэвіча. Амаль усе гэтыя работы ўзначальваў народны артыст БССР, рэжысёр Георгій Волкаў; у галоўнай ролі названых спэнталью часцей за ўсё выступае народны артыст БССР і заслужаны артыст Літоўскай ССР А. Логінаў. Сёлета брастаўчанае шукаюць новыя мастацкія грані і сучаснае гучанне знаёмых п'есы з вобразам правадыра рэвалюцыі і стваральніка Савецкай дзяржавы ў цэнтры падзей.

У юбілейнай афішы камсамольскага тэатра пазначана новая п'еса народнага пісьменніка Беларусі І. Шамякіна «І змоўлілі птушкі» ў рэжысуры заслужанага артыста БССР С. Еўдашынкі.

У ВЯНОК МАКСІМУ БАГДАНОВІЧУ

Маладзечанская зямля багатая на літаратурныя паэды. Тут жылі і працавалі, тут у розны час былі многія нашы пісьменнікі і паэты.

Нядаўна маладзечанцы сталі сведкамі адкрыцця новага мемарыяльнага знака. Ён прысвечаны светлай памяці незабытага Максіма Багдановіча. Летам 1911 года, пасля вучобы ў Ніжагародскай і Яраслаўскай гімназіях, паэт упершыню прыехаў у Беларусь. Прыпыніў ён у сваіх знаёмых у вёсцы Ракуцёўшчына. Два месяцы жыцця ў беларускай вёсцы былі вельмі плённымі ў творчасці паэта.

На высокім і прыгожым узгорку паміж вёскамі Краснае, Ракуцёўшчына, Чысць пабудаваны зараз мемарыял памяці Максіма Багдановіча. На яго ўрачыстае адкрыццё прыехала пісьменніцкая дэлегацыя ў складзе сакратара праўлення СП БССР Івана Чыгрынава, паэтаў Ніла Гілевіча, Пятруся Макаля.

Кароткім уступным словам адкрыў мітынг другі сакратар Маладзечанскага райкома партыі В. Ляшчовіч. А затым пад гукі аркестра ўпала покрыва з помніка. Ён уяўляе сабой два вялізныя камяні, абнесеныя ланцюгом. На вертыкальным камяні праглядваюцца контуры зялёнай лістоў, а на гарызонтальным прымацавана мемарыяльная дошка з надпісам: «У в. Ракуцёўшчына ў 1911 годзе жыў і працаваў вядомы беларускі паэт Максім Багдановіч». І тут жа адліты ў метале прарочыя словы паэта:

Хоць зернейкі засохшымі былі,
Усё ж такі жыццёва іх сіла
Збудзілася і буйна ўскаласіла
Парой вясенняй збожжа на раллі.

На мітынг у палымнымі прамовамі выступілі Ніл Гілевіч, настаўніца Краснянскай СШ Настасся Саналоўская, Пятрусь Маняль прачытаў перш, прысвечаны М. Багдановічу, а вучаніца 7 класа масловай школы Вера Старыкевіч прачытала верш паэта «У вёсцы», які ён напісаў, жывучы ў Ракуцёўшчыне.

На мітынг выступіў сакратар праўлення СП БССР Іван Чыгрынаў.

Ля падножжа помніка запалымелі чырвоныя макі, півоніі, гвоздзікі, букецікі палых красак.

ДАРАГІ ПАДАРУНАК

Нядаўна госцем пісьменнікаў быў Генеральны консул ГДР у Мінску Леапольд Волерт. Адкрываючы сустрэчу, першы сакра-

тар праўлення СП БССР, народны пісьменнік рэспублікі Іван Шамякін нагадаў тым творчым кантактамі, якія завязаліся ў апошнія гады паміж пісьменнікамі Беларусі і ГДР. Ён шчыра вітаў высокага госця.

Генконсул Л. Волерт падкрэсліў у сваім выступленні, што ў ГДР усё больш расце цікавасць да таленавітых твораў беларускіх пісьменнікаў. Ён расказаў аб тых захадах, якія прымаюцца ў яго краіне, каб давесці да масавага чытача палымнае слова беларускіх аўтараў. Л. Волерт падарыў Саюзу пісьменнікаў БССР бібліятэчку кніг беларускіх пісьменнікаў, выпушчаных выдавецтвамі ГДР на нямецкай мове. Сярод іх — кнігі І. Мележа, І. Шамякіна, В. Быкава, Я. Брыля, А. Адамовіча.

На сустрэчы са шчырымі прамовамі выступілі Янка Брыль, Іван Чыгрынаў, Барыс Сачанка, Аляксей Асіпенка, Аркадзь Марціновіч, Ванкарэм Нішфаровіч, Аляксей Байко. Яны гаварылі аб творчых сувязях пісьменнікаў Беларусі і ГДР.

ГОСЦЬ З БЕЛАСТОКА

У Беларусі гасцяваў пісьменнік і перакладчык з Польшчы Сакрат Яновіч. Ён пабываў у выдавецтве «Мастацкая літаратура», дзе рыхтуецца да выдання яго зборнік апавяданняў. Адбылася таксама гутарка ў Саюзе пісьменнікаў БССР, у якой прынялі ўдзел першы сакратар праўлення СП БССР Іван Шамякін, сакратары праўлення Барыс Сачанка, Іван Чыгрынаў, сакратар партыйнага бюро СП БССР Мікалай Кружавых. У час сустрэчы ішла гаворка аб далейшым умацаванні творчых сувязей паміж СП БССР і беластоцкім клубам Саюза польскіх пісьменнікаў, які ўзначальвае С. Яновіч.

ПАМЯЦІ І. МЕЛЕЖА

На чарговым пасяджэнні сакратарыята праўлення СП БССР разглядаюцца прапанова камісіі па ўшанаванню памяці народнага пісьменніка Беларусі Івана Мележа. Вырашана звярнуцца ў Дзяржвыд і выдавецтва «Мастацкая літаратура» з прапановай уключыць у план выдання зборнік успамінаў пра І. Мележа. Зацверджана рэдакцыя будучага зборніка ў наступным складзе: А. Адамовіч, Л. І. Мележ (жонка пісьменніка), В. Палітаран, В. Сачанка, І. Шамякін.

Уладзімір ЛІПСКИ,
аднасны сакратар праўлення
Саюза пісьменнікаў БССР.

У

САДРУЖНАСЦІ

3

ТЭАТРАМ

Галоўны рэжысёр Гродзенскага абласнога драматычнага тэатра Уладзімір Караткевіч лічыць абавязковым для слабе пастаноўна ў кожным сезоне арыгінальнай п'есы, выбранай з прапанаваных аўтарамі не пасрэдна гэтакім калектыву. Калі ён працаваў у Магілёве, там у цеснай садружнасці з драматургамі былі падрыхтаваны прэм'еры такіх спектакляў, як «Аперцыя «Мнагажэнец» і «Суніцы ў жніўні» А. Дзялендзіна, «Сотнікаў» паодле апошесці В. Быкава, «Трывога» А. Петрашкевіча. У Гродне ўпершыню пасля доўгага перапынку была вернута на сцэну камядзя «Мілы чалавек» народнага пісьменніка Беларусі К. Крапівы. Нядаўна ў часе гастролі ў Віцебску артысты пазнаёмілі гледачоў з прэм'ерай спектакля «Траццяга не дадзена» па п'есе Льва Караічага, падрыхтаванай у праграме рэпертуару да 60-годдзя Мастрычкіна. Камчаткоя літаратурная рэдакцыя п'есы выпрацоў ала ся ў садружнасці аўтара з пастаноўшчыкам У. Караткевічам і выканаўцамі ролі артыстамі С. Кліменкам, Н. Караткевіч і В. Смірновым. На сцэне — сабраны тых, хто ў гады Вялікай Айчыннай вайны ра ўмогах складанай аперцыі ў тыле ворага прапелі мужнасць і гарт сапраўднага патрыёта.

Зараз гродзенцаў зацікавіла п'еса дэбютанта ў драматургіі Уладзіміра Іскрына пра рэвалюцыйную дзейнасць камсамольцаў былой Заходняй Беларусі.

«ПАВЯЗЁМ ДРУЖБУ І НАДЗЕЮ...»

У Мінску праведзены Тыдзень швейцарскага кіно. На працягу сямі дзён у кінатэатры «Партызан» даманстраваліся фільмы «Запрашэнне», «Нечаканае адзіноцтва Конрада Штайнера», «Пасярод свету», «Памочнік». Тысячы мінчан і гасцей беларускай сталіцы штодзённа залаўнялі залу кінатэатра, каб бліжэй пазнаёміцца з жыццём, бытам, характарам альпійскай краіны.

На адкрыцці Тыдня ў Мінску пабылі прадстаўнікі швейцарскага кінематографіста — прадзюсар Ландры з жонкай і рэжысёр Раданавіч. Госці былі прыняты старшынёй Дзяржаўнага камітэ-

та Савета Міністраў БССР па кінематографіі У. В. Мацеевым, сустрэліся з работнікамі Саюза кінематографістаў БССР, кінастудыі «Беларусьфільм», пазнаёміліся з работай некаторых вытворчых цэхаў студыі. Яны наведалі таксама мемарыяльны комплекс «Хатыні» і Курган Славы.

Наш карэспандэнт сустрэўся з рэжысёрам Раданавічам і папрасіў яго сказаць некалькі слоў аб развіцці швейцарскага кіно, падзяліцца ўражаннямі аб савецкай зямлі.

— Швейцарыя — багатая капіталістычная краіна, але мае беднае кіно. За год выпускаюцца толькі 1—2 кінафільмы швейцарскай вытворчасці, — сказаў пан

Раданавіч. — Тлумачыцца гэта проста: дзве трэці кінавытворчасці краіны знаходзіцца пад амерыканскім кантролем. Наша кінапрамысловасць працуе па капіталістычных законах, дзе ў першую чаргу ўлічваецца камерцыйны латэ, —

Мы прывезлі ў Мінск чатыры кінастужкі аб жыцці людзей нашай краіны. Ці можна па гэтых стужках мернаваць аб тых задачах, якія дарадзіцца вырашаць швейцарскім кінематографістам? Я хачу сказаць: і так, і не. «Так» — бо гэта лепшыя ўзоры швейцарскага кіно за апошнія чатыры гады, «не» — бо іх мала.

Тыдзень нашых фільмаў у Савецкім Саюзе — гэта вялікае шчасце для нас. Пашырэнне культурнага супрацоўніцтва паміж нашымі краінамі наогул і ў кінамастацтве ў прыгатынасці я лічу справай недалёкага будучага. Ужо восенню гэтага года ў Швейцарыі пройдзе Тыдзень савецкага кіно. Усё гэта будзе, безумоўна, станоўча ўплываць на развіццё нашага кінамастацтва.

Я два тыдні знаходзіўся ў Савецкім Саюзе і дзе б ні быў, усюды сустрэнаў нальзачай цёплы прыём. Па працягу сказаць, нават не чакаў таго. Мы ўжо двойчы (у Маскве і Мінску) адкрывалі Тыдні нашых кінафільмаў. І нам было прыемна адчуваць добра-

зычлівыя адносіны вашых гледачоў да швейцарскага кінамастацтва. Залы кінатэатраў былі заўсёды запоўненыя і, што асабліва прыемна, шмат збіралася моладзі.

Хочацца адзначыць яшчэ адзін момант — арганізаваны. Мы мелі магчымасць сустрэцца з многімі вядымі прадстаўнікамі вашага кіно, азнаёміліся з вытворчасцю, структурай распаўсюджвання і пазнаў савецкіх кінафільмаў, з пытаннямі фінансавання.

У нас засталася пачуццё шчырай удзячнасці ад пазрэкі па вашай краіне. Мы павязём з сабою дружбу і надзею на больш цесныя культурныя кантакты паміж нашымі краінамі.

УСЁ ПРА МАСТАЦТВА

У лекцыйнай зале Віцебскай цэнтральнай гарадской бібліятэкі імя М. Горкага прыцемненыя вокны, на сцяне бляе кінаэкран. З хваляваннем заходзяць сюды старшакласнікі сярэдняй школы № 4, разглядаюць кнігі і альбомы, раскладзеныя на стэлажах, рэпрадукцыі карцін рускіх мастакоў, фатаздымкі кампазітараў, артыстаў. Сёння тут адбудзецца вечар рускага мастацтва. Школьнікі загадка падрыхтаваліся да яго, прачыталі нямала кніг і артыкулаў аб выдатных дзеячах рускай культуры, пра самае цікавае з працытанага напісалі ў сваіх водгукгах.

Гасне святло. На экране — Красная плошча, сабор Васілія

Блажэннага. Гучаць радкі з верша Д. Кедрына пра невядомых уладзімірскіх дойлідаў, што пабудавалі царкву «красне вилл итальяских и пагод индийских».

Кадр за кадрам расказвае экран пра іншыя выдатныя архітэктурныя помнікі краіны — Зімяні і Міхайлаўскі палацы, Аляксандрынскі тэатр і інш.

Наступны раздзел вечара — мастацкая віктарына. На экране паказваюцца рэпрадукцыі карцін або іх фрагментаў, фатаздымкі вядомых скульптур.

Планы мерапрыемстваў, якія часта праводзіць Віцебская цэнтральная гарадская бібліятэка імя Горкага сумесна з калектывамі школ горада, уключаюць агляды, гутаркі, вечары,

чытацкія канферэнцыі. Адзін толькі агляд «Ці ведаем мы выяўленчае мастацтва?» ў 1976 годзе быў праведзены 14 разоў, на ім прысутнічала каля 800 чалавек.

Супрацоўнікі бібліятэкі імкнуча даць чытачам-школьнікам веды, якія выходзяць за межы вучэбнай праграмы, пашырыць іх круггляд, прывучыць да актыўнай работы з кнігай, прывіваць умнен самастойна падбіраць матэрыял па пэўнай тэме.

Т. КЕНЬКА,
старшы бібліятэкар абанемента Віцебскай цэнтральнай гарадской бібліятэкі.

СЯБРЫ КНІГІ

У новым мікрараёне сталіцы, на праспекце імя Прытыцкага, вось ужо больш як тры гады працуе новая кнігарня Мінскага аблкінагандлю. Светлая, прасторная, поўная кніжных паліц, да якіх адкрыты свабодны доступ пакупнікам.

Калектыву кнігарні № 35 носіць званне «Калектыву камуністычнай працы» і працуе пад знакам узятых сацыялістычных абавязкаў, сярод якіх ёсць і такія: «...строга размяжоўваць абавязкі паміж усімі работнікамі кнігарні. Кожны павінен ведаць, за што адказвае, што павінен рабіць сёння, заўтра, на працягу года... Гэта дысцыплінае людзей, павышае ў іх пачуццё асабістай адказнасці за даручаны ўчастак работы, садзейнічае развіццю творчай ініцыятывы...»

А працаваць ёсць дзе! Плошча адной толькі гандлёвай залы — 300 квадратных метраў. Размешчана кнігарня ў такім месцы, дзе амаль няма ніякіх заводаў і прадпрыемстваў. Таму работа выдзецца ў асноўным з індывідуальным пакупніком і асобнымі ўстаноўкамі. Такімі, як «Радыеўтэлецэнтр», трэст «Аргтэхбуд», інстытут замежных моў і інш. Гэты кантынгент і вызначае напрамак работы калектыву кнігарні. Вывучаецца попыт на кнігі, размяркоўваюцца папярэднія заказы на асобныя выданні.

Працуе ў кнігарні невялікі, аднак вельмі зладжаны калектыв. Усе ставяцца да сваіх абавязкаў сумленна і старанна. Але, як кажуць, сярод лепшых ёсць заўсёды самыя лепшыя. Тыя, на плячы каго кладзецца трохі больш груз адказнасці. Да такіх можна аднесці старшага прадаўца А. Васіленка. Кола яе абавязкаў вельмі шырокае: улік паступлення тэматчных планаў цэнтральных і мясцовых выдавецтваў, афармленне зводных заказаў па кожнаму тэматчынаму плану, адбор літаратуры мінулых гадоў выдання, а таксама па зніжэнных цэнах і інш. Пялец з ёй працуе пераможца індывідуальнага сацыялістычнага спаборніцтва за званне «Лепшы на прафесіі» старшы прадавец Т. Ермаловіч, якая займаецца скупкай у насельніцтва і паўторнай рэалізацыяй букіністычнай літаратуры, а таксама школьных падручнікаў. Многія прадаўцы павышаюць сваю кваліфікацыю звычайнай вучобай — у кнігагандлёвым тэхнікуме (А. Акіньчы, З. Каранкевіч), у Мінскім інстытуце культуры (А. Гарбасюк), у БДУ (Н. Рыдзеўская).

Пра аб'ём работы калектыву сведчыць няспыннае павелічэнне таваразвароту, які складаў на першым годзе работы кнігарні 80 тысяч рублёў, у наступным — 157 тысяч рублёў, у мінулым — 185 тысяч рублёў, а ў гэтым складале 200 тысяч рублёў.

Цяпер калектыву ў гонар 60-годдзя Вялікага Кастрычніка працуе яшчэ больш рытмічна, з максімальнай эфектыўнасцю, знаходзіць усё новае і новае кантакты з пакупніком.

Кіруе гэтым дружным і зладжаным калектывам вопытны працаўнік кніжнага прылаўка С. Жыбулеўская.

І. ФЕДАРАУ.

Новымі праграмамі ўзбагачаецца рэпертуар музычных перадач Гомельскай студыі тэлебачання. Да ўдзелу ў праграмах запрашаюцца кампазітары, салісты і калектывы Гомельскай абласной філармоніі, аркестры і артысты, якія гастролуюць у горадзе, педагогі і студэнты музычных навучальных устаноў. У серыі перадач да 60-годдзя Вялікага Кастрычніка — цыкл канцэртных праграм «Беларускія мелодыі»: яны знаёмяць слухачоў з багаццем нашай спадчыны і навінкамі сучаснай музыкі.

На здымку: рэжысёр Валяніна Панькова і вядучая перадач «Беларускія мелодыі» педагог Таццяна Галаванова.

Георгій РАКАУ.

КРОКІ КАСТРЫЧНІКА ГОД 1939

Каменціруе Якуб Герасімавіч МІСКО, заслужаны
работнік культуры БССР

Прэзідыум Народнага сходу Заходняй Беларусі, прымаюцца гістарычныя дакументы.

Жыхары вызваленых раёнаў Заходняй Беларусі вітаюць савецкіх танністаў.

— Панскую зямлю — сляням! — Такое аднадушнае рашэнне слянскага сходу.

Фота прапанавана рэдакцыі Тамарай Чарнуха, супрацоўніцай
Беларускага дзяржаўнага архіва кіна-фота- і фонадакументаў.

МЫ ПРАГНУЛІ волі. Мы змагаліся за яе на барыкадах, сядзелі ў турмах, ішлі на расстрэлы. Польскія капіталісты і памешчыкі ўстанавілі ў Заходняй Беларусі рэжым жорсткай эксплуатацыі і тэрору. Але рабочыя і сяляне пад кіраўніцтвам Камуністычнай партыі самааддана змагаліся за сваё сацыяльнае і нацыянальнае вызваленне, за ўз'яднанне з БССР.

Падпольныя партыйныя і камсамольскія ячэйкі згуртавалі працоўных, арганізавалі забастоўкі і масавыя палітычныя дэманстрацыі.

Рэвалюцыйная барацьба рабочага класа і сялян Польшчы і Заходняй Беларусі набывала ўсё больш масавы характар.

Мы скіроўвалі свае позіркi ў бок Савецкай Беларусі, лавілі кожнае слова пра поспехі сацыялістычнага будаўніцтва.

Краіна ж Саветаў бурліла ў «буднях вялікіх будоўляў». З 10 па 21 сакавіка ў Маскве праходзіў XVIII з'езд ВКП(б). На ім быў зацверджаны трэці пяцігадовы план развіцця народнай гаспадаркі СССР. Было пастаўлена пытанне аб асноўнай эканамічнай задачы — дагнаць і перагнаць галоўныя капіталістычныя краіны па вытворчасці прадукцыі на душу насельніцтва. Гэта задача была вызначана У. І. Леніным яшчэ напярэдадні Вялікага Кастрычніка як перспектыва для краіны сацыялізму. Зараз яна становілася першачарговай мэтай партыі і народа.

У паветры ўсё больш пахла парохам. У многіх месцах разгаралася полымя вайны. Фашысцкія дзяржавы стварылі пагрозу справе міру. Іменна таму дэлегаты XVIII з'езда заклікалі ўсіх камуністаў і працоўных праводзіць і надалей міралюбную палітыку, умацоўваць сувязі з усімі краінамі. Разам з тым у дырэктыве з'езда гаварылася, што неабходна пастаянна ўмацоўваць баявую магутнасць Чырвонай Арміі і Ваенна-Марскога Флоту.

Правакацыі супраць Краіны Саветаў не спыняліся. Улетку японскія войскі пачалі баявыя дзеянні ў раёне ракі Халхін-Гол. Хоць мілітарысты атрымалі адпор, небяспека новых правакацый не была поўнацю ліквідавана.

Працоўныя ж Беларусі паспяхова змагаліся за выкананне планаў трэцяй пяцігодкі. Ён прадугледжваў павялічэнне агульнага аб'ёму валавой прадукцыі ў паўтара раза. Цэнтральнай задачай у галіне сельскай гаспадаркі з'яўлялася павышэнне ўраджайнасці, намячалася далейшае тэхнічнае ўзбраенне калгасаў і саўгасаў.

Мы, камуністы Заходняй Беларусі, радаваліся поспехам сваіх братоў, пастаянна адчувалі іх таварыскую падтрымку.

Мы бачылі, што антынародная палітыка памешчыкаў і капіталістаў прывядзе Польшчу да катастрофы. Так яно і адбылося. 1 верасня гітлераўскія заваёўнікі абрынуліся на Польшчу. Над працоўнымі Заходняй Беларусі і Заходняй Украіны нависла пагроза апынуцца ў нямецка-фашысцкай няволі. І таму Савецкі Урад працягнуў нам руку дапамогі, узяў пад ахову нашы жыццё і маёмасць.

17 верасня савецкія войскі перайшлі савецка-польскую граніцу і пачалі свой вызваленчы паход. Камуністаў і іншых палітычных вязняў вызвалілі з турмаў.

Гэта былі гістарычныя дні ў жыцці беларусаў. Людзі з вялікай радасцю, са слязамі на вачах сустракалі воінаў-вызваліцеляў. Рабочыя і сяляне дапамагалі воінам, разбейвалі паліцыю, бралі ўладу ў свае рукі.

**Дні беспрасвецця ў нлбыт адышлі,
Сонца ўзыходзіць над краем,
Вольныя людзі раскутай зямлі,
Песню вас мы вітаем.
Збіты найданы чорнае ночы,
Сцёрты старыя скрыжалі,
Смела наперад, люд наш рабочы,
К шчасцю ў шыронія далі.**

Такімі словамі вітаў заходніх братоў наш народны пясняр Якуб Колас.

Сапраўды, «дні беспрасвецця ў нлбыт адышлі... Працоўныя Заходняй Беларусі сталі гаспадарамі свайго лёсу.

22 кастрычніка адбыліся выбары ў Народны сход Заходняй Беларусі. 28 кастрычніка ён прыняў гістарычныя дакументы: аб устаўленні ў Заходняй Беларусі Савецкай улады, аб канфіскацыі памешчыцкіх зямель, аб нацыяналізацыі банкаў і буйной прамысловасці. Народны сход звярнуўся да Вярхоўнага Савета БССР з просьбай прыняць Заходнюю Беларусь у састаў Савецкага Саюза і ўз'яднання яе з БССР.

Просьба была задаволеная. 12 лістапада 1939 года Нечарговая III сесія Вярхоўнага Савета БССР, у адпаведнасці з Законам, прынятым Вярхоўным Саветам СССР, паставіла: «Прыняць Заходнюю Беларусь у састаў Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі і ўз'яднаць тым самым вялікі беларускі народ у адзінай Беларускай дзяржаве».

Завяршылася шматгадовая барацьба працоўных Заходняй Беларусі за волю, за шчасце.

На тэрыторыі заходніх раёнаў нашай рэспублікі пачыналася сацыялістычнае будаўніцтва.

ЯШЧЭ ніколі чалавецтва не надавала такога велізарнага значэння помнікам гісторыі і культуры, вытворчай дзейнасці людзей, як у нашы дні.

Зараз у БССР пад аховай дзяржавы знаходзіцца каля 6 тысяч помнікаў гісторыі і культуры. Сярод іх — німала помнікаў працоўнай славы. А колькі ў нас розных мясцін, звязаных з вытворчай дзейнасцю чалавека, колькі сабраны прадымаў і рэчаў у краязнаўчых і народных музеях!

Аднак якую б высокую адзнаку мы не давалі нашым дасягненням па прапагандзе працоўных подзвігаў народа праз такую форму, як матэрыяльныя помнікі, нельга забывацца на тое, што ў гэтым кірунку робіцца пакуль што першыя крокі. На наш погляд, патрэбна больш за ўсё думаць аб тым, што тут яшчэ варта зрабіць, каб істотна палепшыць справу. А паляпшаць ёсць што.

Бадай, толькі Наваполацк можа пахваліцца зробленым на ўслаўленню працоўнага гераізму людзей. На тым месцы, дзе некалі атабарыўся першы маладзёжны атрад, цяпер знаходзіцца мемарыял Першай палаткі. Непадалёк ад яе ў аднапавярховым доме — першым інтэрнаце маладых будаўнікоў — створаны краязнаўчы музей, ля сцяны якога на п'едэстале ўстаноўлены экскаватарны коўш, той самы, якім Герой Сацыялістычнай Працы С. М. Місуню даставаў першыя кубаметры полацкай зямлі. Помнік — мемарыял у гонар першапраходцаў дае высокую ацэнку тым, хто стаяў ля вытокаў нафтаздабываючай і нафтаперапрацоўчай прамысловасці рэспублікі.

Але ж не ўсюды, як у Наваполацку, вядзецца такая мэтанакіраваная работа па ўшанаванню гераічных працоўных дасягненняў беларускага народа. Характэрна гэта і для Мінска. Горад, які менш чым за пяць пасляваенных гадоў дасягнуў на развіццё прамысловай вытворчасці даваеннага ўзроўню, у якім працоўныя кожны з пасляваенных пяцігодак выконвалі са значным апырэджаннем тэрміну, горад, пераўтвораны чужадзейнай рукою чалавека ў адзін з прыгажэйшых у краіне культурных цэнтраў, не мае сёння ніводнага архітэктурна-скульптурнага помніка, які ўвасобіў бы ў самых агудных рысах гэтыя велічныя працоўныя дасягненні. А ці ж не заслугоўвае быць адначасна ў манументальным помніку і такая важная сацыяльна-эканамічная падзея ў жыцці Беларускай сталіцы, як падача ёй у кастрычніку 1960 года з Братняй Украіны прыроднага газу, альбо прыход яго ў 1974 годзе з Крайняй Поўначы па газаводу Таржок — Мінск? Велічны, выкананы на найлепшых праектах манумент працоўнай славы быў бы не толькі вечным помнікам у гонар тых, хто ўнёс найбольшы ўклад у адраджэнне і далейшы росквіт Беларускай сталіцы, але і ўпрыгожыў бы любою з яе плошчаў, паркаў ці сквераў.

Буйной працоўнай заваявай Беларускага народа з'яўляецца стварэнне на Старобіншчыне трох салігорскіх калійных камбінатаў. Стварыць спецыяльны помнік, які б уславіў працоўны подзвіг салігорцаў — справа неабходная і надзвычай актуальная.

Хачелася б падкрэсліць, што такім шляхам увекавечвання працоўных дасягненняў людзей, як спецыяльныя манументальныя помнікі, патрэбна карыстацца вельмі абдуманна. Як і ў кожнай

важнай і адказнай справе, тут належыць захоўваць пачуццё меры.

Нельга думаць, што ўслаўляць працоўны гераізм народа мы павінны толькі шляхам паўсюднага будаўніцтва вялікай колькасці манументальных помнікаў, як гэта, напрыклад, намі робіцца для увекавечвання памяці загінуўшых у барацьбе з фашызмам савецкіх воінаў і партызанаў. Акрамя манументальных помнікаў, ёсць шмат і іншых форм і сродкаў, з дапамогай якіх можна выказаць заслужаную павагу людзям працы, увекавечыць вытворчыя дасягненні рабочага класа, калгаснага сялянства, працоўнай інтэлігенцыі.

У наш час усё часцей і часцей можна пачуць ці прачытаць, што помнікамі працоўнай славы могуць быць і самі

зямлянках, палатках і толькі невялікая частка — у бараках. Не ханала самых прасцейшых інструментаў і механізмаў. Думаем, што ніхто не будзе прычыць, што працоўныя дасягненні, умовы працы і побыту гэтых людзей варта было б перадаць праз якую-небудзь форму помнікаў, якія максімальна адлюстроўвалі б спецыфіку таго часу.

Давайце падумаем, а ці не лепей было б спачатку адвесці маладога рабочага, навічка ў старэнкі, пастаўлены на кансервацыю цэх з прымітыўнымі прыладамі працы, гэта значыць, туды, адкуль бярэ свой пачатак біяграфія заводу ці фабрыкі, а затым ужо весці і знаёміць яго з прасторнымі і светлымі вытворчымі карпусамі, цэхамі і ўчасткамі, першакласнай тэхнікай? Пры такім

помнікамі архітэктуры, матэрыяльнай культуры. Гэтае ж самае можна сказаць пра пабудаваныя ў далёкія часы гаспадарчыя аб'екты: розныя плаціны і масты, вадзяныя млыны, ветракі, вадзяныя колы для падачы вады, якая ішла на арашэнне зямлі, і іншыя пабудовы, якія некалі выкарыстоўваліся чалавекам па іх прамоу прызначэнню, а цяпер служаць нам помнікамі вытворчай дзейнасці чалавека.

Прычынамі, што не дазваляюць нам так смела адносіць паасобныя фабрыкі і заводы да помнікаў працоўнай славы, з'яўляюцца, на наш погляд, па-першае, адсутнасць чоткай метадалогіі, яснага ўяўлення аб тым, чым кіравацца пры аднясенні прамысловых прадпрыемстваў да рангу помніка, і, па-другое, што іх зараз вельмі шмат. Але ўсё гэта можна вырашыць, калі за справу ўзяцца ўсім, каму дарагія працоўныя дасягненні свайго народа.

Вядома, мы не схільны лічыць, што захаванню належыць усё, што засталося ад даваеннага часу. Як і з будаваннем спецыяльных помнікаў працоўных подзвігаў, тут таксама вельмі патрэбны творчы падыход.

Найлепшым матэрыяльным помнікам працоўнай славы па праву з'яўляецца і належным чынам аформленая прадукцыя, якую выпускаюць нашы заводы і фабрыкі. Аднак яна пакуль таксама не займае адпаведнага месца ва ўслаўленні працоўных дасягненняў людзей.

Як станоўчы факт можна адзначыць, што для многіх прадпрыемстваў ужо стала добрай традыцыя пэўным маркам сваёй прадукцыі надаваць значэнне матэрыяльнага помніка. З усёй сур'ёзнасцю і глыбокім разуменнем ставяцца да гэтай важнай праблемы ў калектыве Мінскага трактарнага заводу, які ля ўваходу на тэрыторыю заводу ўстаноўлены на пастамент сваю першую машыну МТЗ-2.

Да гонару калектыву Мінскага трактарнага заводу з поўным правам можна залічыць і тое, што паасобныя маркі іх трактароў скарыстоўваюцца ў якасці матэрыяльных помнікаў і далёка за межамі Беларускай ССР. Так, у знак вялікай удзячнасці сталічным трактаразаводцам за іх высоканадзейную прадукцыю трактар «Беларусь» МТЗ-2 устаноўлены на пастаменте перад уваходам на тэрыторыю Мядзвінскага аб'яднання «Сельгастэхнікі» Курскай вобласці.

Як на матэрыяльны помнік працоўнай славы глядзяць на сваю асноўную прадукцыю і мінскія аўтамабілебудаўнікі. Доказам гэтаму з'яўляецца ўстаноўлены на п'едэстале самазвал МАЗ-205, да выпуску якіх завод прыступіў у 1947 годзе. Прамысловая прадукцыя, на наш погляд, можа таксама быць матэрыяльным помнікам працоўнай славы, надзейным сродкам прапаганды працоўных дасягненняў вытворчых калектываў.

Да помнікаў працоўнай славы смела можам залічыць таксама і частку належным чынам аформленых будынкаў вытворчых аб'ектаў, адміністрацыйна-службовых, навуковых, культурна-бытавых устаноў, пэўныя віды прамысловай прадукцыі. Яны павінны заняць у нашым жыцці такое месца, якое сама праца займала ў гісторыі чалавецтва і якое будзе займаць у жыцці новых пакаленняў.

Л. ЛЫЧ,
ст. навуковы супрацоўнік Інстытута гісторыі АН БССР, кандыдат гістарычных навук.

УВЕКАВЕЧЫЦЬ ПРАЦОЎНЫ П О Д З В І Г

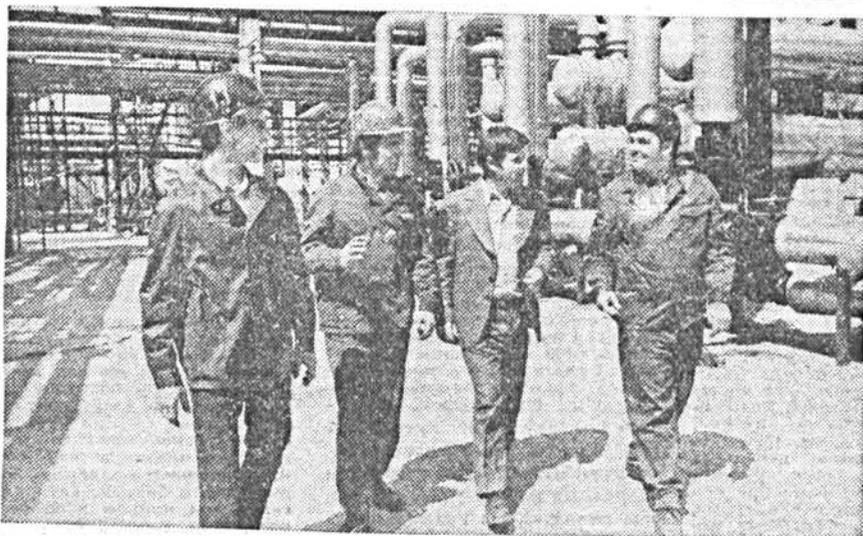
фабрыкі і заводы, розныя прамысловыя і сельскагаспадарчыя аб'екты. І сапраўды, чаму мы будынак старога сабора альбо замка адразу прымаем за помнік архітэктуры, а будынак фабрыкі ці заводу не павінны разглядаць як помнік стваральнай працы чалавека альбо як помнік гісторыі прамысловай архітэктуры? Не сакрэт, што сучасныя заводы і фабрыкі вельмі істотна адрозніваюцца ад сваіх папярэднікаў. Вытворчыя карпусы, якія засталіся ад далёкага і нават блізкага мінулага, уяўляюць пэўную каштоўнасць, бо па іх мы можам прасачыць працэс развіцця савецкай прамысловай архітэктуры, будаўнічай справы.

Параўноўваючы між сабой заводы і фабрыкі, якія былі створаны ў розныя гады сацыялістычнага будаўніцтва, мы маем магчымасць вылучыць сярод іх найбольш характэрныя, тыповыя для таго ці іншага перыяду ў гісторыі нашай краіны. Так, напрыклад, мінскія гіганты машынабудавання — аўтамабільны і трактарны заводы — выразна паясыць на сабе адбітак дасягненняў савецкай прамысловай архітэктуры і прамысловага будаўніцтва 40-х — пачатку 50-х гадоў нашага стагоддзя. Значыцца, самі будынкi вытворчых карпусоў аўтамабільнага і трактарнага заводу — ужо свайго роду матэрыяльныя помнікі, якія характарызуюць сабой этапы ў станаўленні савецкай прамысловай архітэктуры, будаўнічага майстэрства, а таксама ў развіцці саміх прадпрыемстваў.

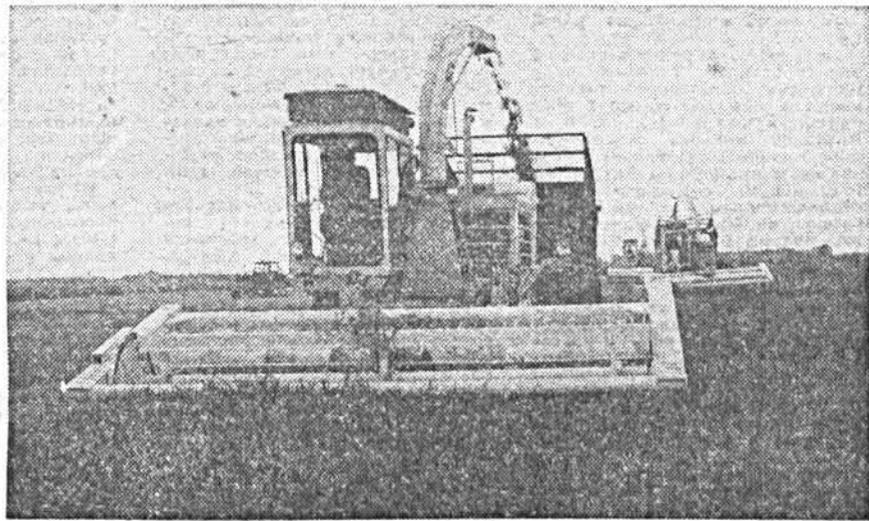
Разам з тым мы маем усе падставы назваць мінскія аўтамабільны і трактарны заводы і помнікамі гераічнай працоўнай славы Беларускага народа першай пасляваеннай пяцігодкі. Цяпер не кожны можа ўявіць сабе, у якіх цяжкіх умовах даводзілася жыць і працаваць таму, хто першым прыйшоў на будаўнічыя пляцоўкі будучых флагманаў індустрыі. Многія з рабочых жылі ў паў-

падыходзе да справы не патрэбны былі б шматслоўныя і не надта пераканальныя гутаркі з маладым папаўненнем аб шляхах развіцця гісторыі прадпрыемства, куды яно прыходзіць працаваць. Убачанае сваімі вачамі дапамагло б навічку самому разабрацца ва ўсім, што датычыць учарашняга і сённяшняга дня прадпрыемства. Менавіта з гэтых пазіцый і выходзілі, калі не так даўно аднаўлялі ў якасці мемарыяльнага комплексу былую платформу Герасімава. Адсюль у студзені 1924 года быў адпраўлены жалобны цягнік з целам У. І. Леніна і ў лютым таго ж года станцыю перайменавалі ў Ленінскую. Зараз тут рэстаўрыравалі будынак пасажырскага вакзала, які быў узведзены яшчэ ў мінулым стагоддзі...

Прыклад красамоўны. Вяспрэчна, не ўсе заводы і фабрыкі, пабудаваныя ў даваенны час ці назней, маюць права называцца помнікамі прамысловай архітэктуры, помнікамі развіцця канструктарскай думкі, тэхнічнага прагрэсу. Такого заслугоўваюць толькі тыя, што азнаменавалі сабой нейкую важную вяху ў гісторыі савецкай прамысловай архітэктуры, найбольш поўна ўвасобілі ў сабе навейшыя дасягненні навукі і тэхнікі сваёй эпохі. А іх у нас нямала. Аднак афіцыйна ў ранг матэрыяльнага помніка прамысловай архітэктуры, працоўнай славы пакуль што яшчэ не ўзведзены ніводзін завод, ніводная фабрыка Беларусі. Тым, хто не адважваецца надаць ім такога значэння, высюваюць довад, што, маўляў, гэтыя прамысловыя прадпрыемствы створаны для пэўнай вытворчай дзейнасці, а не для таго, каб быць нейкім помнікам. З такім меркаваннем нельга пагадзіцца. Егіпецкія піраміды, сярэднявекавыя замкі і саборы ў свой час таксама будаваліся для зусім іншых мэт, а цяпер яны з'яўляюцца для нас ні чым іншым, як

На Мазырскім нафтаперапрацоўным заводзе датэрмінова пушчана ў эксплуатацыю устаноўна для атрымання серы з газавых адыходаў асноўнай вытворчасці. Раней адыходы спалываліся, што забруджвала асяроддзе. На здымку: механік А. Міхаленка, машыніст М. Норкін, начальнік устаноўні В. Фамін і старшы аператар В. Клачноў, якія абслугоўваюць новую устаноўку.

Механізатары ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга калгаса імя Урыцкага Гомельскага раёна вядуць сенакос. Тут упершыню выкарыстоўваюцца самаходныя нормаўборачныя намбайны КСК-100, вытворчасць якіх датэрмінова наладзіў ордэна Леніна завод «Гомсельмаш».

Фота І. ЮДАША (БЕЛТА).

ШТО ТАКОЕ ўплыў кнігі на чалавека і ў чым ён? Чаму адна, здавалася б, разумная з разумных, высакародная з высакародных, так і пакідае цябе халодным?
 І чаму іншая, зусім непачывая да чалавека, прымушае гэтага чалавека ледзь не маліцца на аўтара?
 Чаму адна, вытанчаная, выклікае мароз агіды, што прабягае па спіне, або, у лепшым выпадку, нястрымныя пазыханні?
 А другую, напісаную часам нават крыху карава, не выпускаю з рук і, скончыўшы, адразу захочаш перачытаць.
 Мне здаецца, што адзін з сакрэтаў уплыву кнігі — у яе закончаснасці. Кніга, як жывая істота. Прыўкрасны алень, прыўкрасная птушка ў палёце, прыўкрасная, як пі дзіўна, і змяя са стракатым візэржкам яе скуры. Хаця першыя выклікаюць жаданне паляцець, а другая — дрыжыкі агіды.

Калі ў цалкам завершанай, у сабе самой цэльнай кнізе заключаны яшчэ высакародныя мэты, якіх хоча дасягнуць аўтар, высокая ідэя (і мужнасць у дасягненні яе), розум, сэрца, захваленне перад чалавекам і супакутанне яму, нястомная, бяссонная нянавісць да яго ворагаў — кнізе забяспечаны поспех, прынамсі, у людзей добразычлівых і разумных, людзей, якія ведаюць, што да чаго.

Калі да ўсяго гэтага дадаць яшчэ і такую «драбніцу», як талент. Вядома, гэта толькі мая асабістая думка, і я не збіраюся навязваць яе нікому.

У сучаснага чалавека веча не хапае часу, мы ўсе заўсёды некуды сніаемся. І, як ні дзіўна, менавіта гэта данамагло мне напісаць пра кнігу Янкі Сіпакова «Веча славянскіх балад». Выпраўляючыся на адну пацывіую творчую нараду ў Крым, я ўзяў гэтую кнігу з сабой. І там мне прыйшла ў галаву думка выпрабаваць кнігу на аўдыторыі, вельмі далёкай вершам і Беларусі.

Прачытаў ёй некалькі балад. І тут пачалося тое, чаго я, прызнацца, аніяк не чакаў. Людзі, якія не ведалі анічога па-беларуску, людзі, якія мала ведалі нашу літаратуру, раптам нібы страпануліся, узрушаны да глыбіні (не пабаюся ўжыць гэта слова) чымсьці, што мне спачатку здалася, магчыма, і не зусім важным, хаця кніга і вельмі падабалася мне.

Сібірак перадрукаваў «выбранас» на машыну, ставячы адзінку замест «і». Ленінградзец завучае «Лазню» і «Еш!» на памяць, просіць выправіць вымаўленне, перапісвае, і ўсе, чалавек дзевяць, просяць самую кнігу.

Гэта было досыць даўно. За гэты час думкі аб «Вечы» адкрыталізаваліся, а сама кніга набыла процьму верных прыхільнікаў, трывала заняла сваё пачэснае

месца на беларускай літаратурнай паліцы.
 А тады я моцна задумаўся: у чым справа? Што такое кніга і ў чым, у прыватнасці, уплыў гэтай кнігі.
 Так, перш за ўсё, у цэласнасці, у завершанасці, хаця і ў ёй ёсць «лішнія прывескі».
 Усяго крыху болей за паўтары сотні старонак. І на гэтых старонках — каласальны віток. Першы віток у гісторыі славянства (пра папярэднія мы не ведаем, ад тых часоў дайшлі да нас курганы ды косці і, на жаль, больш амаль нічога; і хаця «курганы пельмі шмат нам гавораць», а ўсё ж гавораць яны менш, чым нам бы хацелася), пачатак бяскошчэй, накіраванай у будучыню спіралі, аб бяскошчэй наступных вітках якой мы, накуль, можам толькі здагадвацца.
 Маю я рацыю альбо не, але наэт за-

даў ладнага выспятка паэтам майго пакалення, і ў тым ліку, мне.
 І дзякуй богу. Свет, дзе няма месца нечаканасцям — гэта не свет.
 І кніга гэта добра паслужыць людзям і Беларусі.
 ...Мені за ўсё я збіраюся тут цытаваць. Гэта не пахвала кнізе, хаця яна і дабрэнная, не пахвала і майстэрству, хаця яно і адточанае. Гэта пахвала роздуму, задуме і выкананню яе, цэльнасці.
 Кніга ў сутнасці — поўная жудасці, страшная кніга, нягледзячы на некаторыя рэверансы ў бок жарту, пераможнай несці і г. д. (дарэчы, у значнай ступені лішніх тут, хаця іхнія прысутнасць і зразумелая, іначай у многіх валасы б усталі дыбаром).
 Гэтая кніга ўся — адзін аголены нерв. Гісторыя пакуты. Прычым, не толь-

Жанчыны трыць перац (сынаць у вочы гвалтаўнікам, таму што мужчыны пабітыя і бараніць няма каму). Адпраўляюць у выгнанне чалавека за тое, што ён хоча лётаць. Сляпы аркестр рабю грае перад эмірам, ведаючы, што на эмірскі ложка ўсходзіць тмя, каго яны, рабы, любяць. І гэтак далей, далей.
 Ды што ж гэта за народ (народ аўтара кнігі, перш за ўсё), што ж гэта за народы, што гэта за этнічная група, што на яе валицца столькі бедаў?! І за што?!
 А вось за што. За вечныя пошукі святасці не там, дзе трэба яе шукаць («Пустэльнік»). Іншы раз за залішнюю прывязанасць да свайго і абыякавасць да агульнай справы («Валы»). За тое, што іншы раз адольвае коснасць («Крылы», «Кукіш»). За тое, што не стаяць адзін за аднаго, не падтрымліваюць брата («Рэха»). За неразумную ўладу адных

Уладзімір КАРАТКЕВІЧ

СПРАВЯДЛІВАСЦЬ

РОЗДУМ НАД «ВЕЧАМ СЛАВЯНСКІХ БАЛАД» ЯНКІ СІПАКОВА

думаўся над гэтым і паспрабаваў першым — у строгай, амаль сістэматычнай цэласнасці паказаць: а што гэта такое было. Удалося гэта да канца або не — вырашаць не нам. Але я думаю, што ў вельмі значнай ступені ўдалося. Удалося для першага накіду агульнай паэтычнай гісторыі славянства, займаюца якой дзевяццацца яшчэ і яму, і многім іншым, калі мы хочам ведаць, які ён, наш характар, які адрозненні розных людзей у гэтай вялікай «сямі».
 Хто мы, адкуль мы прыйшлі, куды мы ідзем?
 І наэт думае. І цвёрда ведае, што кніга славянства не канчаецца «Дасвеццем». І праводзіць, царэбіць сякія-такія снежкі ў будучыню. Накітаў той жанчыны з балады «Сяўба», хаця перш за ўсё сеяла на папалішчы кветкі.
 Што з іх вырасце? Толькі б не порак. Што нясе наступныя віток? Гэта залежыць толькі ад нас. Толькі ад нас саміх, і ад усіх, колькі іх ёсць, людзей на зямлі.

І вось гэтая філасофская сістэма кнігі, так рэдкая ў нас, ды і не толькі ў нас, здзіўляе перш за ўсё. Не майстэрства і не мастацкасць (такіх кніг многа), нават не напал гуманізму (і гэта ў беларускай кнізе не рэдкасць, хутчэй правіла), а тое, што... кніга — адзін выдых.
 Гэты хлопек, сам таго не жадаючы,

кі гісторыя пакуты македонца, беларуса, рускага, славена, а і ўвогуле гісторыя пакуты Чалавека, імя якому Славянін.
 І, нібы ў казцы, чым далей, тым страшней гэтая нераклічка мужніняў палыка, балгарына, рускага, серба...
 Дзеці, чакаючы ўколаў добрага доктара (доктара ў каніагера), гуляюць у мячак, не ведаючы, што пасля ўкола будзе не бульба, а смерць* («Мячык»)
 Настаўнік вядзе апошні ўрок, стоячы разам з дзецьмі пад рулямі аўтаматаў, урок нянавісці і чалавечнасці, які дзецям праз пяць мінут ужо не прыдасца, але, быць можа, прыдасца жывым, калі нехта аб ім пачуе («Урок»).

Ды што я кажу? Прыдасца, перш за ўсё, самому сабе. Дзеля ўзварджэння сябе, як чалавека, нават на краю магілы.

Вязні адкормліваюць, каб быў моцны дзеля расправы з наглядчыкам, вязня, не ведаючы, што ён правакатар («Еш!»).

* Нягожа гаварыць пра недахопы ў прымяненні да такога чудовага верша. Але гэта недахоп не толькі яго. Іншы раз аўтару не хапае пачуцця меры. Докназы груваціцца гара на гару, калі хапіла б і пясчаны. Маленькі чалавек гаворыць: «Мяне вы заб'еце. І толькі за тое, што я полік». І тут жа крычыць: «Хто ты естася? Поляк малы!». Ён гэта ўжо даўё. Больш стрымана і высакародна. Але гэтая нястрыманасць ва ўзвышаным — гэта і ўвогуле наша агульная беларуская рыса.

(«Булава»). І за не менш неразумную пакарліваць другіх («Конь»)
 Праўда, у кожнай з гэтых балад ёсць і адвартны бок (я ўжо не кажу аб пазіцыі самога аўтара, які галоўны станоўчы герой усёй кнігі, нават самых змроўных і безнадзейных яе твораў). «Пустэльнік» — гэта яшчэ і сумленне, што абудзілася ў «богу» (ды вось толькі калі яно абуджаецца?). «Валы» — гэта яшчэ і людзі, што ідуць на смерць. «Крылы» — гэта ўсё ж апафеоз чалавеку, які ўзляцеў. «Конь» — гэта яшчэ і Разінчына. «Рэха» — гэта яшчэ і гермізм адзіночнай барацьбы.

Так вось, менавіта, адзіночнай. І ўся сутнасць, напэўна, у тым, што гістарычныя ўмовы стагоддзямі сеялі між славян раз'яднанасць.

Не дзяржаўна — гэта б яшчэ падова бяды, — а разгаўненнасць неардынарных асоб, з якіх кожная, амаль кожная прыдатная ў баладу, а на справе — на справе цягне ў свой бок, і таму часта атрымоўваецца адзін канфуз. І таму гінуць, выходзяць на эшафот да плахі, стаюць пад кулі. Таму, што нехта не даў валоў падвезці зброю — «зрабі, божацка, каб у майго суседа карова здохла».

Паміраюць пад чужымі сцягамі, змагаючыся супраць братаў па духу і крыві, абы «Сцяг — уперад, славу — уперад» («Руяне»).

ЦІ ЁСЦЬ АБ'ЯЦАНАЕ?

Новы зборнік Міхася Парахневіча «Аб'яцанне» бяраць у рукі з пачуццём радаснага чакання. У выдавецкай анатацыі чытаем: «Аўтар паказвае сваіх герояў на розных жыццёвых скрываваннях. Галоўная думка твораў — пры любых абставінах, у час любых нягод і выпрабаванняў, якія надарацца ў жыцці, чалавек павінен заставацца чалавекам». Хоць і не новыя гэтыя словы, але тым не менш шматабяцуючыя. Як і сама назва зборніка!

Аповесць «Чаромхавы ранні цвет»...
 Пачалося будаўніцтва вялікай электрастанцыі. З цягам часу на месцы маленькай вёсачкі вырасце чужоўны горад. У ліку першаадзірыгальнікаў і Юра Раслякоў, нядаўні «фэззавушнік», чалавек, які толькі пачынае сваю працоўную біяграфію. Гэта вельмі сумленны, прыстойны хлопец, «галоўны энергетык», як жартам прадстаўляе яго праба Вішанька брыгадзе дзючат.

Праўда, як ні стараўся «галоўны энергетык», спачатку ў яго не ўсё ладзілася (напрыклад, выпадкі са зварачным апаратам) — у такія минуты ён гатовы быў скрозь зямлю праваліцца. Асабліва, калі нешта падобнае адбывалася ў прысутнасці элентразвараччыцы Аміні з Казані, што прыхала ў Беларусь па камсамольскай пучбцы.

Гэтыя два характары — Раслякоў і Аміна — у многім блізкія між сабой і як бы выхалены з агульнага асроддзя, з

калентыву вялікай будоўлі. Мабыць, і сам аўтар адчуў гэта і, наб дачуццё іх да акружэння, апісвае камсамольскі сход будоўлі, на якім Юра нечакана для самога сябе, а, дакладней, па падказцы Аміні выступае ініцыятарам спаборніцтва на прыз Героя Савецкага Саюза Андрэй Мусічэнік.

Письменнік узяў вельмі ўдзячны матэрыял для мастацкага даследавання: буйная будоўля і маладыя людзі, стануленне характару, выпрабаванне ідэйнай сталасці. Аднак, нам здаецца, не ўсё яму ўдалося. І напэўна, таму, што пульсуючы рытм будоўлі застаўся за межамі аповесці. Героюў мы ў асноўным бачым на рэчцы, дома, у гутарках з гаспадыняй кватэры Матрунай Несцераўнай (гэты вобраз поруч з вобразам Вішанькі, на наш погляд, найбольш удалы ў творы).

Невялікія па аб'ёму, але ёмінія па зместу, апавяданні нарэдка па сваёй псіхалагічнай глыбіні і рэалістычнай накіраванасці даюць вялікі матэрыял для роздуму.

Гэта ў першую чаргу тычыцца апавяданняў «Буяні» і «Трывожна крычалі сойкі». Як быццам і проста, будзённая расказвае нам аўтар аб апошніх днях жыцця каня Буяна, дакладней, мы глядзім на свет вачамі гэтай разумнай жывёлны. Адносіны да яе з'яўляюцца эталонам духоўнага багацця чалавека, меркай яго духоўных якасцей. І налі тут конь гіне па віне жорстнага, грубага, бессардэчнага чалавека, то ў другім апавяданні сітуацыя зусім іншая. Фашысцкі паслугач Лішай не можа знайсці сабе прыстанішча нават у лесе. Голас народа, голас самой

прыроды карае яго. Няма месца Лішаю нават у сырой ляснай нары. «Трывожна крычалі сойкі» — твор вялікага філасофскага гучання, у якім тэма прыроды і чалавека непаруйна звязаны паміж сабой.

Значае месца ў М. Парахневіча займае тэма ўзаемаадносін мужчыны і жанчыны ва ўжо даволі салідным узросце. Марыць пра сямейнае шчасце настаўнік Мацвей Васільевіч Лунеў («Сумёт»); перажывае сваё адзіноцтва аднаццаці сакарат абласной газеты Іван Пятровіч («Старая лыжня»); застаўся бабылем у сорак гадоў і Фёдар Гаўрылавіч, філолаг па адукацыі, які так і не знайшоў свайго месца ў жыцці («Аналіна»); вялікім шчасцем у жыцці лічыць сямя і Ніна Паўлаўна, калгасны саатэхнік («У суседнім пад'ездзе»).

Ці ўсе гэтыя людзі знаходзяць тое, пра што марыць, да чаго імнуща? Далёка не ўсе. Настаўнік Лунеў жорстка памыліцца ў сваім «каханні». Зрашты, гэтага і трэба было чакаць: завельмі хуткім было яго захваленне. Як мог умудрыцца багатым жыццёвым вопытам чалавек не распазнаць абмежаваную мыйшчыцу посуду Серафіму? Ды і каханне яго ці каханне ўвогуле? Мацвей Васільевіч (па сцвярдзенню аўтара, гэта вельмі сур'ёзны, разумны чалавек) пастананна любуюцца моцнымі прыгожымі рукамі, стройнай фігурай жанчыны, яго зусім не насцяржовае ўбогі, шэранькі «свет» Серафімы, адсутнасць інтэлекту, прыміўнасць запатрабаванняў. Учынік Лунева яўна не адпавядае яго характару. Фінал апавядання быў бы больш перанаяўчы, калі б аўтар выходзіў з лагі-

най матывіроўкі пабудовы характара, а не кіраваўся загадзя намечанай схемай.

Што тычыцца характара Івана Пятровіча са «Старой лыжня», дык у мастацкіх адносінах ён багаціцца, больш складаным; напісаны ральфэна, з большай псіхалагічнай зададзенасцю. Хлопчык Слава, якога Іван Пятровіч выпадкова сустраў на лыжні і ў якога «згубіўся ў аўтобусе» тата, прыносіць у жыццё мужчыны нешта большае, чым натхненне, — ён стаў тым «глытком паветра», якога так не хапала гэтаму чалавеку ў доўгія гады адзіноцтва. Тут ужо, сапраўды, «нет хуже холода, чем холод одиночества» (Г. Серабранкова).

І ў заключэнне — хацелася б спыніцца на апавяданні, якое нясе асноўную ідэю на грузыну. Бо назва яго вынесена на тытул зборніка. Хоць словы з анатацыі аб тым, што чалавек пры любых абставінах павінен заставацца чалавекам, у прычыне могуць быць лейтматывам усіх мастацкіх рэчаў гэтай кнігі, тым не менш асабліва сільна і значэнне яны атрымліваюць менавіта ў «Аб'яцанні».

Адам Краснеўскі, тэхнік вузла сувязі, будучы нападніку, а яшчэ каб узвысіць сябе ў вачах свайго былога каханна — Марусі і яе мужа-інжынера, называе сябе «тэлефонным наралём» і дае аб'яцанне, якое практычна выканаць немагчыма — паэтавіць ёй тэлефон. Назаўтра, прачнуўшыся, Краснеўскі разумее ўсю складанасць свайго становішча. Але пазваніць Марусі на работу ў яго не хапае смеласці, ды і Маруся зусім не тая жанчына, каб проста так частаваць каньком...

«Тэлефонны кароль» мітусіцца, шунае выйсці, і цяжка сказаць, чым бы скончылася ўся

гэтая гісторыя, калі б не дапамог выпадак: сустрача з цяжкахворым, адзінокім інвалідам, на кватэру да якога Адам прыйшоў з просьбай пачакаць з устаноўкай тэлефона, бо гэты нумар патрэбен для тэлефанізацыі кватэры Марусі. Вось тут, у паной бездапаможнага памылога інваліда, і наступае прасвятленне, калі можна так сказаць, у тэхніка Краснеўскага. Выпадан дапамог яму застацца чалавекам. Чалавечам у вялікім значэнні гэтага слова. Шкада толькі, што працэс маральнага ачышчэння адбыўся стыхійна, бадай, неусурядомлена, без глыбокай унутрашняй барацьбы.

Аб'яцанне засталася нявыкананым.

... Маральныя і этычныя праблемы і спрадвечная ідэя чалавечнасці, традыцыйныя для нашай літаратуры, знаходзяцца ў цэнтры ўвагі письменніка. Гэта асабліва радасна назіраць у тых творах, дзе ідэя вялікай грамадзянскай значнасці рэалізуецца аўтарам на вялікім жыццёвым матэрыяле з глыбокім разуменнем псіхалогіі чалавека. Тады письменнік стварае цікавыя карціны, напоўненыя праўдай мастацкага быцця.

Нябачаныя раней маштабы індустрыяльнай перабудовы нашага грамадства наклалі прыкметны адбітак на лад мыслення і структуру паводзін савецкага чалавека. І наша літаратура, бы рэха, чуйна ўлоўлівае гэтыя змены, паказвае новага героя — чалавечна ідэйна сталага, здольнага захапіць сваім прыкладам іншых. Гэткага ж героя мы чакаем і ад М. Парахневіча. І, упэўнены, у спадзяваннях сваіх не памылімся. Письменнік выканае дадзенае «аб'яцанне».

Валянціна ЛОКУН.
 Пінск.

Мы — руіне, мы — славяне...
Ну, наму падаць руку?
Супраць брата нават станем,
Калі ён на тым бану.

Нас жа вораг не дастане
За гарою хваць і льдзім;
Мы славяне, мы — руіне,
Мы на востраве сядзім.

Дык чаму, усё ж, пры такой колькасці ворагаў, пры ўласнай неўладкаванасці, не згінуў самы след гэтага люда яшчэ ў XII, яшчэ ў XV, яшчэ ў...?

Дзе карань сілы і жывучасці? Па-першае, у высокім пачуцці справядлівасці і несправядлівасці, спрадвечна, прыродна ўласцівым гэтым людзям. Пра гэта гаворыць «Веча» баллады-прамовы XI—XIII стагоддзяў, узятых са старажытных летапісаў і хронік, своеасаблівы «запеў у канцы», пасля якога «molto, soda» «Развітання» здаецца нават і не вельмі патрэбным. Нешта нахшталт росчырка ў канцы подпісу.

Дык вось, гаворыць веча:
— Мы дапаможам табе, княжа,
«Але не таму, Яраславе,
Што мы цябе дука любім,
А таму, што мы ненавідзім
Святаполка, брата твайго...»

(«Слёзы»).

І гэта нагаварыўшы Яраславу столькі рэзкіх слоў, колькі ён ні дагэтуль, ні пасля не чуў у жыцці, прымусяўшы яго са слязамі прасіць дапамогі.

— Нашто ты асляпіў брата?
«Глядзіш нам у вочы,
і мы ў твае бачыш, глядзім.
А ён ужо глянуць вась гатак,
наш браце не можа...»
(«Чорны брат»).

«Твары мір з братам сваім,
Мірыся, княжа, бо мы не ідзём,
Мірыся або дбай сам пра себе...»
(«Апошняя просьба князя»).

Гэтае вольнае абстрактнае пачуццё справядлівасці не пакідала лепшых людзей славянства і ў самыя чорныя часы. Дый лепшыя гэтыя людзі былі не таму, што былі асабліва разумныя, надзеленыя талентам, уладай і ўсім такім іншым, а таму, што яны былі справядлівыя.

Можна, таму і ўпаў першы удар. Можна, таму на месца хмельнага, маладога «Піра», калі продкам здавалася, што абхапілі рукамі Зямлю — і яна трэсне, скура і прыйшла бяда.

Хмель віруючай, юнай варварскай крыві скура абярнецца цяжкім пахмеллем «Руян».

Як быццам можна было, нават тады, камусьці асцезеца на востраве? Як быццам сцяганнем славы Батыю («Пыл») можна ўратаваць сваю паганую душоўку, калі браты твае пабітыя? Пыл — ён і ёсць пыл.

Цягнецца і нягнецца — ад верша да верша — журботная і мужная ніць беларускай і ўкраінскай, чэшскай і македонскай, славянскай гісторыі.

Бяда і рабства, і няма выйсця. Але ёсць справядлівасць і, у далатак да яе,

у самым пачатку, ледзь ці не толькі ўпартасць.

Упарта стаяць, упарта ўгрызацца каранямі ў зямлю. Прымушаюць—кланяцца ворагу, кланяцца «гаспадару», але ведаць, што гэта несправядліва, і таму ўпарта ненавідзець.

Урэшце, папросту збегчы. Злоўяць — уцячы зноў. Але хаця дзень пабыць свабодным.

А на цябе куюць кайданы. І, нібыта словамі безыменнага серба XIV стагоддзя напісаная, з'яўляецца ў зборніку «Анафема», антыпод «Законніку Стэфана Душана».

Калі раб, пасаджаны некалі на зямлю,
Стоячы, ўвосень ля пароннай яшчэ
Куды пасля абмалоту сыпаецца
гаспадарова збожжа,
Убачыць,
Як уласцелічыч
Гвалціць яго наханую,
Убачыць і не спіхне зненавіднага
юрліўца

Сваімі рукамі ў гулкую яму —
Такога паганца (вядома, з яго рунамі) —
анафеме!

Чанайце, чанайце...
У законніку Стэфана Душана
Такога не было...

Ды і наогул
У яго законніку
Усё было наадварот.

Гэта ўжо новая ступень на шляху да свабоды і абурэння. Не толькі справядлівасць, не толькі ўпартая вера ва ўцёкі, але яшчэ і разуменне, што несправядлівы закон. А адсюль і нянавісць, падфарбаваная злым сарказмам.

Прагэтэст «Званоў», пакуль яшчэ праз плач.

І, урэшце, прагэтэст зброі («Грунвальд»). Пакуль яшчэ толькі за права славянства жыць і дыхаць. Пакуль яшчэ не супраць «сваіх», «унутраных крыжаноцаў».

Ох, які доўгі, які яшчэ доўгі-доўгі шлях да гэтай свабоды ад «сваіх» і «чужых» уладароў (як быццам, паскудства ведае розніцу рас і нацый?), шлях да мары аб зямлі, што сплывае малаком і мёдам. І ёсць жа, ёсць яна, вольнасць у нас пад пагамі («Казакі»). Але на шляху да яе, на кожным кроку рабства і палон. Зрэдку ўжо ўдаецца вырвацца, але не часта.

І тады справядлівасць, умненне стаяць да канца на сваім, нянавісць і бязмежнае свабодалобства ўзаскранаюць прызабытую Думку. І няхай сёй-той яшчэ ў «святой прастане» (словы самога пакутніка), падпраўляе трэскі над кастром Яна Гуса, ды падкідае ў яго лаўжы — гэта нічога. Лозунг Гуса, лозунг чэшскага гусізму «Стой за праўду» — заста-

нецца. Таму што славянцін умее ўжо тую праўду давесці.

«Стой горда... Сёння яны запалыць з нас такі касцёр, які ім у вякі-вякоў не пагасіць».

Гэтай праўдзе будзе цяжка праламіцца праз халоднасць людскую («Свае»), праз звычайную чалавечую любоў да свайго цёплага гнезда, якая іншы раз вядзе ў такое рабства, што лепей бы яе не было; не дарэмна ж кажуць: «ворагі Чалавеку хатнія яго».

Нічога, чалавек зразумее, нават праз глухату слёз («Просьба»), што з тымі, з тымі, што, як сляпні, абляпляюць людскую бяду... з імі не можа быць нічога, акрамя бітвы.

Штохвілінна зрываючыся, часам на каленях, Раб, Славянцін, Чалавек усё ж паўзе з прорвы ўгору, устае, зноў падае і зноў устае.

Спыняе Сонца, зрушыўшы ў вечны яе шлях Зямлю, хаця... сам сабе яшчэ баіцца прызнацца ў гэтым («Трызненне»), хаця нават сам Розум павінен правозіць на радзіму таёмна («Кантрабанда»).

Хай сабе, Няхай няўдалая барацьба. Ен цяпер не баіцца і памерці за свабоду — памерці каралём. Хай нават і на распаленым троне.

І сягоння яшчэ
Твой народ не забўеся, — ён помніць,
Як на троне адзін селянін
Паміраў каралём.

І, урэшце, з'яўляецца прага ведання. Не ў адзінак, а паўсямесна. А разам з ёй і гуманізм. Што ж, амаль ужо цэлы Чалавек.

Нават калі яны і церпяць, бо няроўныя сілы, — будынак прыгнёту, што ўзводзяць з іхніх хат, непрыкметна — камар носу не падточыць — усё адно рвецца ў неба языкамі палым («Будоўля»).

Гэта не азначае, што ў нас не застаўся любові да роднай зямлі, калі яна ў бядзе («Ростань»), толькі з-за таго, што ёю іравяць нягодныя, прагныя рукі («Булава»). Мы можама прадаць нават жонка, па іхняй жа просьбе, каб купіць коней, дзеля таго, каб на іх ваяваць, дзеля таго, каб на іх перамагчы тых, што нязваныя прыйшлі на нашу зямлю.

Усё ж у нас «Чубы» адзнака вольнасці казацкай. Мы юхнулі свабоды. А таго, хто яе панюхаў, не загоніш у хлеў. Дудкі!

Думалі, што мы без чубоў
Будзем араць паслухмяна зноў:

Але мы дайладна і пэўна,
Самі бласцубы,
падпунсалі чырвоных чубатых пеўняў
Пад стрэкі панскія вечныя...
Бачыце, і без чубоў казакі небяспечны!

Так, усё цяжэй і цяжэй. Таму што шалёна супраціўляецца растучаму нашаму дабру — зло. Але і гэта нічога.

Бо прыйшло ўрэшце, пасля пачуцця справядлівасці і ўсяго, што добром наслалася, напласталася на яго, яшчэ і самасявадомасць таго, хто ты ёсць чалавек, і якая твая прыналежнасць да свайго народа. Прагучаў заключны акорд. Асоба твая гатовая.

Ты ўстаў на погі. І цяпер цябе не зваліць ніякімі канцлагерамі, ніякімі Маўтхаўзенамі. Нічым.

Падае ў выпаленую вайной зямлю пасенне кветак. Што з іх вырасце — залежыць ад рук, якія будуць гэтую зямлю рыхліць, саграваць цеплінёю рук, паіць, абараняць.

Ну вось, Калі я не памыліўся, у гэтай кнізе ёсць цэльнасць. Цэльнасць ідэі, цэльнасць мастацкая, цэльнасць сістэмы (хай не без некаторых нязначных пралікаў, дый то зразумелых).

Ёсць высакароднасць мэты. Мужнасць казаць аб рэчах неабходных, знаходзячы ў іншым малым — вялікае, а ў некаторым вялікім — подлае. Ёсць розум, сэрца, захапленне перад чалавекам і супакутанне яму, нястомнасць, бяссонная нянавісць да яго ворагаў.

І, вядома ж, талент, які лёгка заўважыць кожны, хто прачытае гэтую кнігу. Кнігу гордасці і кнігу надзеі.

Гэта дужа беларуская рэч, нягледзячы на прысвячэнне той ці іншай баллады таму ці іншаму народу.

Пра мастацкія якасці кнігі казаць не буду. Агромністая задача, якую ўзваліў аўтар на свае плечы, не магла быць выканана не мастаком. Скажу адно: нездарма пасля назвы стаіць не «вершы», а «паэзія». Гэта і ёсць сапраўдная, чыстая вада, паэзія.

І пад канец хачу дадаць яшчэ толькі адно.

Перасярогу. І вельмі сур'ёзную. Па тым, як аўтар размахнуўся, як яму ўдалося ўдарыць, ён стварыў дзеля сябе і нас, дзеля грамадства адну з кніг свайго жыцця. Ці будучы у яго іншыя — залежыць толькі ад яго аднаго.

Але пасля гэтай кнігі ён проста не можа... ды не, проста ніхто ад яго не пацерпіць вернаў слабых, вернаў хаця б напалову хлуслівых, вернаў — фігавых лісцікаў.

Ён павінен трымацца на вышнім, якую ён сам заваяваў для сябе. І няхай памятае, што нічога няма лягчэй, чым страціць такое давер'е.

Што ж, ён сам хацеў гэтага і сам гэтага дабіўся. Так што — хочаш не хочаш, — а трэба трымацца.

І няхай ён гэта ведае. Раз і пазаўсёды.

«Купалаўка»

ў Вялікай Кракотцы

Вёску Вялікую Кракотку на Слоніміччыне можна назваць класічным прыкладам мясцовага ўвасаблення рэвалюцыйнага нацыянальна-вызваленчага руху ў былой Заходняй Беларусі, калі сяляне ішлі ў Грамаду, пад кіраўніцтвам КПЗВ стваралі гурткі Таварыства беларускай школы, будавалі народныя дэмы, адкрывалі бібліятэкі-чытальні, ладзілі канцэрты мастацкай самадзейнасці.

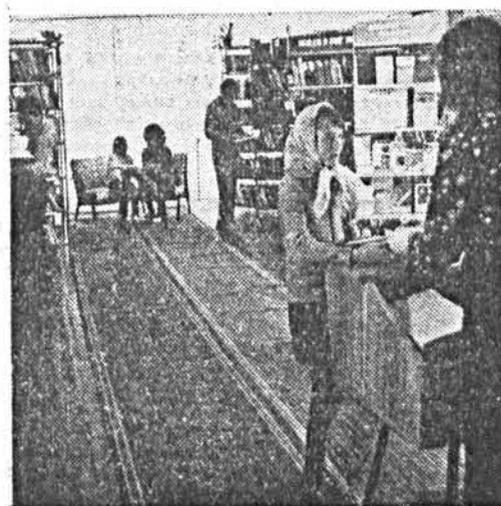
У 1927 годзе ў Вялікай Кракотцы стараннямі Рыгора Акулевіча, Сцяпана Ігнатавіча, Кастуся Петручэці, Сцяпана Філатовіча, Васіля Трафімовіча, Сымона Жыткевіча, Паўла Таўлая (бацькі паэта) была заснавана шляхам ахвяраванняў бібліятэка-чытальня. Недалома ёй далі імя Янкі Купалы. Бо, як зазначыў у свой час Валянцін Таўлай, — імя Купалы было бязьвым паролем, важкім аргументам у жорсткіх палеміках і палітычнай барацьбе на Заходняй Беларусі.

Успамінае В. П. Трафімовіч: — Чаго варты былі вольныя словы Купалы: «Годзе млеці ў паняверыці Гэй да сонца! Гэй да зоры! Энгульям у нас быў незвычайны. Вакол бібліятэкі гуртаваліся ўсё новыя маладыя

сілы. Былі створаны харавы, драматычны, музычны гурткі. Многія творы Я. Купалы прагучалі са сцэны: сплывалі песні на яго словы, чыталіся яго вершы. А першым драматычным творам, які мы паставілі, быў абразок «На папасе».

На спеўках вывучалі мы і рэвалюцыйныя песні: «Інтэрнацыянал», «Варшавянка», «Мы — кавалі», «Шалейце вы, каты». А як народ адгукнуўся на прызывнае слова! Тады з ім можна было ў самым дзікаватым сэнсе горы варочаць. Выраслі мы пабудаваным народным дом, Зямлю пад будынак уладзілі далі. Кажуць: гару бярыце. Мы і раскапалі схіп гары, і ўзвалі там свой дом...

У 1929 годзе пілсудчыні забаранілі дзейнасць гэтай асветнай установы. Да таго часу фонд яе з 30 кніжак напачатку вырас да 1.000 тамоў. Усё гэта багацце Кракоткі было кінута ў мяхі і апячатана. Пасля вызвалення вёскі Чырвонай Арміяй другое нараджэнне перажыла і бібліятэка. Да яе зноў было далучана імя Янкі Купалы. Ды тут фашысцкая павала. Частка кніг была схавана ад гітлераўцаў, частка пайшла на «ўзбраенне» народных месціцаў.

На здымках: у бібліятэцы імя Янкі Купалы; былы загадчык бібліятэкі Аляксандр Іванавіч Жыткевіч і сённяшняя загадчыца, выпускніца Магілёўскага бібліятэчнага тэхнікума Валянціна Латушкіна. Фота А. ПЕРАХОДА (БЕЛТА).

27 гадоў апар працаваў — загадчыкам бібліятэкі інвалід Вялікай Айчыннай вайны Аляксандр Іванавіч Жыткевіч. З яго перапіскі з Уладзіславай Францаўнай Лудэвіч можна прасачыць усю пасляваенную гісторыю гэтага аспродна культуры. А. Жыткевіч паведамляе жонцы Купалы, што Кракотка мае 250 пасобных кніг. Дзякую за падарункі Уладзіславы Францаўны. 10.ІІІ. 1947 года ён піша: «У вёсцы сабралі 600 рублёў, на іх я выціскалі газеты, часопісы, кніжкі кнігі... У драмгурток записалася 20 чалавек». Паведам-

ленне ад 9.VI. 1947 года: «Сельвыканком выдаткаваў бібліятэцы 1.100 рублёў. Да Кастрычніцкага свята кулены радыёпрыёмнік «Партызан». Працую гурток маладзёмных, выходзіць насяцэнцазета».

У 1955 годзе бібліятэка пераехала з хаты ў будынак школы. Цяпер на паліцах стаяла 6.000 кніг. Чытачоў было каля паўтысячы. Прызваныя месцы займаюць у раёне выступленні драматычнага, харавога, танцавальнага і музычнага гурткі, арганізаваных пры бібліятэцы... 50-гадовы юбілей Вялікакракотскай бібліятэка імя Янкі Ку-

палы спраўдзіў у калгасным Палацы культуры. Тут ён адведзе звыш 10.000 кніг. З цягам часу пры бібліятэцы будзе створаны і мемарыяльны пакой Янкі Купалы.

Імя песняра Беларусі вольна паўстагоддзяў ўжо жыве ў Кракотцы. І вартая гэтая звычайная і незвычайная вёска, каб напісаць пра яе кнігу, якая б увекавечыла ўсю тутэйшую змагарную гісторыю. І мудры чакальны погляд Купалавых вачэй будзе глядзець з ле старонак.

Сяргей ПАНІЗНІК.

Уладзіслаў Рубанаў нарадзіўся ў 1952 годзе ў вёсцы Аляксандраўна-1 Слаўгарадскага раёна. Пасля заканчэння Слаўгарадскай сярэдняй школы паступіў у БДУ імя У. І. Леніна на факультэт журналістыкі.

Працуе адназначным сакратаром старадарожскай раённай газеты «Поступ Кастрычніка».

У штотыднёвіку «Літаратура і мастацтва» выступае ўпершыню.

НА ПАЧАТКУ было пісьмо.

«Добры дзень, дзядзька Рыгор, цётка Волька і Гэля!»

Зусім неспадзявана пішу вам. Справа ў тым, што я забыўся ў вас сарочку, — нейлонавая, зялёнага колеру. Вялікая просьба — вышліце мне яе, калі ласка.

Наперад удзячны вам за турботы.

5.X.70 г.

Толік».

А потым — бандэроль. Невялікі рудаваты пакет, накрыж перахвачаны тонкай вярочкай, канцы якой мацаваліся да ўпакоўкі дзвюма пячаткамі. У бандэролі — мая сарочка. Адрозніваўся ў вочы, што яна чыста вымытая — была ж, помніцца, з зашмальцаваным да свінцовага бляску каўняром і такімі ж манжэтамі. А гэта што за дзіва? На сарочцы — акурат дзе носяць значкі — бляеўся рамонак, звычайны рамонак, што ветла ківае ўлетку белабырай галавой узбоч утравелых палявых дарог.

Яшчэ там была папёрка. Я ўпіўся ў яе вачамі:

«Толік, добры дзень!»

Не ўздумаў высыліць грошы, калі не хочаш пакрыўдзіць нас.

Гэля».

Кроў гарачым малаточкам зацюкала ў скроні: я адгарнуў старонкі памяці ў месячную даўнасць. Бываюць у жыцці моманты, пра якія ўспамінаеш з хмельна-шчаслівай радасцю і салодкім сумам ад таго, што яны не паўтараюцца, як любое іншае, што прыходзіць да чалавека першы раз.

«Восень выдалася гразкая, хлюпотная. Скрозь — на двары, вуліцы, у полі — цяжкіцы, усё роўна як у балоце, што рэзенька парасло маладым кусцістым влешнікам і дзе пасвіць кароў дзядзька Рыгор, муж маёй гаспадыні, у літых гумавых ботах з халявамі вышэй калянаў. Людзі, зіркаючы коратка і спалохана на шэрае, беспрасветнае неба, бедавалі, што шкодзіць нягода ўборцы бульбы, якой траха не палавіну яшчэ марнее ў зямлі: «А крыў бог, ціскануць замаразікі!» Гэта спрадвечная сялянская трывога перадавалася міжволі і нам, студэнтам-першакурснікам, зусім зялёным, што прыехалі з Мінска ў калгас, бадай, з адной мэтай — распазнаць «хто ёсць хто» ды згуртаваць калектыв. Бо, кажучы, у працы гэта робіцца найлепш. Як лёд на гарачай пліце, раставаў наш аптымізм, што яшчэ светла і крышталёна свяціўся на тварах у першыя дні.

Вечар. Мы вяртаемся з поля, маўкліва, стомлена, акурат статак, які дзядзька Рыгор ад досвітку да цямна прапавіў на багатым корме. Вядро, маленькае вядзерца мулка рэжа дужкай плячо. Мокрае адзенне скоўвае мышцы — лянота варухнуць рукой, а трэба ісці. Куртка, здаецца, не куртка, а цяжкі, металічны скафандр.

Нават Генка Рачык, самы дужы і вынослівы сярод нас (да паступлення ў інстытут адслужыў армію і прарабіў два гады трактарыстам на лесараспрацоўках у Карэліі), сцінаўся ад холаду і скупа — каб не падумалі, што ныцік, бо вельмі не любіў, калі прыпісвалася яму што-небудзь «немужчынскае» — цадзіў скрозь пасінілыя губы:

— Ну і пагодка — каб на яе немачі! Лепш бы снег... Зіму я пераносу лёгка.

А што ўжо гаварыць пра мяне, карэннага гараджаніна, з белымі, далікатнымі («нібыта ў дзяўчыны», як з'едліва пакліў той самы Рачык, калі я першы раз здароўкаўся з ім) рукамі, якія рабіліся ад холаду бледна-ружовыя і дрэнна разгіналіся ў пальцах — як быццам у іх залівалі свінцу.

— Павесь, Толічак, вярнуць над духам — хай прасохне. А то заўтра ёдка будзе. Захварэць нядоўга... — Гэта сустракае мяне цётка Волька (я ў яе нават кватэры), хударлявая, з учарнелым ад працы — а мо дужа загарэлым? — тварам і чыстым, адкрытым, як у мадонны, ілбом жанчына.

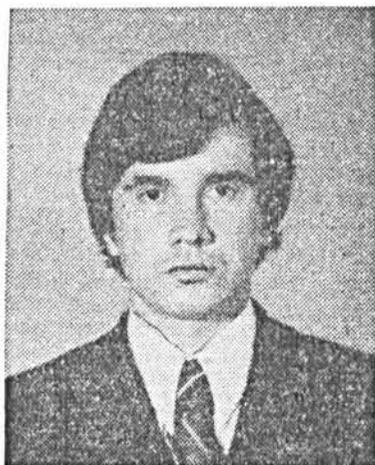
Мілая цётка Волька! Хіба мала ў цябе хатніх клопатаў — сваіх, жаночых, і гаспадаровых, — што ты бярэш на сябе яшчэ неспакон з чужога чалавека? Хто я табе? Усёго кватарант — і толькі. Кідаю нядоўгі позірк на перэпаняны, у чорных трэшчынах,

непрыгожыя рукі цёткі Волькі, і сэрца маё аж захлапаецца ад жалю, а на вачах выступае вільгаць. Якая ты харошая, цётка Волька! У цябе так багата цеплыні, душы. І чаму столькі няшчасцяў паслаў табе лёс? Ну, дакуль будзе існаваць гэта найвялікшая несправядлівасць у прыродзе: чалавека злога бяда часцей абыходзіць, а добрага — спаткае?!

Купалася ў той спякотны чэрвенькі дзень шмат дзяцей у рэчцы, але чамусьці ў яе, Вольчыну, хату ўварваўся жаклівы — хто пачуе, абавязкова здрыганецца — крык: «Утапіўся!!! Петрык утапіўся!..» Колькі разоў хадзілі мужчыны глушыць рыбу — і хоць бы што. Яе Рыгор, не атрымаўшы за вайну ніводнай драпіні, першы раз, перад самым вяселлем, пайшоў і на табе — застаўся па локаць без рук. Грымела навальніца тады над усёй вёскай, але пярэнь, як знарок, ударыў у яе, Вольчыну, хату. І хаця ліў спорны дождж, селішча згарэла датла. Праўду кажучы, што запаленае маланкай не затушыць ніякі лівень.

— Вазьмі во Стасікавы штаны і кашулю — сухія, — падае мне вопратку цётка Волька. Яна ўжо ведае, што па нявольнасці я не ўзяў з сабой зменнага

Уладзіслаў РУБАНАЎ

АПАВЯДАННЕ

адзення, і цяпер выручае. — Гэля зараз чаю ўскіпаціць — сагрэшыць...

От! — я забыў расказаць пра галоўнае, пра дачку цёткі Волькі, дзясцікласніцу. Наўрад ці хапіла б фарбаў у самога Рафаэля, каб перадаць усю яе прыгажосць. А калі б і хапіла, то атрымаўся б партрэт мёртвым, нерухомым. На Гэлю (дзіўна, чаму Гэля, а не Галя) трэба глядзець. Глядзець, як яна садзіцца, падгінаючы стройныя паўнаваценькія ногі, як ходзіць з жывымі хвалямі валасоў на спіне, як паварочваецца асляпляльна белым — у вёсцы я такога яшчэ не бачыў — тварам і вабціць, быццам рачны вір, карымі, таемнымі вачамі, звабліва прыпухлай кветкай вуснаў...

Гэля яшчэ харашэла, калі я — па патрэбе, ці без патрэбы — распачынаў з ёй гаворку. Шчокі чырванелі, апускалі доўгія густыя вейкі, якія блішчалі, быццам у іх застылі слёзы, а тонкія серпікі броваў заскоквалі вышэй і выдавалі прыклеенымі. Яна саромелася...

Мне было шкада Гэлю, нясмелую, сціпую. І я не мог спакойна сядзець, калі бачыў, як яна цішком цікуе за мной з другой паловы хаты (выдаюць ногі, бо шырпа не да самай падлогі), па-дзіцячаму шчыра і неспасрэдна.

Карцела зрабіць ёй што-небудзь прыемнае, і я неяк напісаў за яе сачыненне. Яна падзякавала, узяла лісты. А потым выявілася, што ў сшытку не маё, а напісанае ёй самой сачыненне. Дзе падзелася маё — засталася загадкай.

Утраіх пілі чай, густа завараны сушанай малінай, Гэля маўчала. Мы з цёткай Волькай вялі размову.

— Дзе лепш — у горадзе ці ў вёсцы? — пацікавілася пасля бытавых, як тут кажучы, «тары-бары» цётка Волька, ужо ведаючы, што я гарадскі.

Адказаць мне было не проста.

— Ведаецца, у вас цяжэй. А людзі — тыя самыя. Яшчэ і лепшыя — дабрэйшыя. Быццам родзічы ўсе.

— Цяжка, цяжка... — падтакнула цётка Волька і пажалілася (здаецца, упершыню): — Ні палена на двары нямашака. Заўтра прывезці думаем — шафёра дамовілі. Дык во грузіць няма каму. Міхасёк памеўся з Мінску падскочыць...

Мо сказала б яшчэ што, але апырэдзіў я:

— Я паеду па дровы, цётка Волька!

— Ой, не! Не твая гэта работа, дзетка маё. Трэба ісці бульбу выбіраць. Непарадаць такая. Нельга дабро пакідаць у зямлі.

— Ды я адпрашуся ў свайго начальніка. Ён — добры, адпусціць.

— Не, не! Лепей каго з мужчын папрасіць. Паслухаюць — ведаюць. Э-ха-хо! — цяжка ўздыхнула цётка Волька. — Ажно не верыцца: гаспадар жывы, здаровы, а для працы нягодны.

Няне самога на рэдкасць уразіла гэта супярэчліваць. Дзядзька Рыгор — такі высокі, плячысты, не можа прынесці вады, накалоць дроў, нават паесці яму нялёгка. Ужо трэці дзiesiąт гадоў ён толькі тым і займаецца, што пасвіць калгасных кароў. Цётка Волька сказала мне па сакрэту (каб толькі не дачуўся дзядзька Рыгор, бо вельмі пакутліва пераносіць пахвалбу), што яе чалавек лепшы жывёлавод калгаса і яго партрэт змешчаны на раённай Дошцы гонару.

І яшчэ — дзядзька Рыгор хораша спявае. Я чуў аднойчы. Ён прыйшоў з гулянік крыху падпіты (у суседняй вёсцы жанілі пляменніка), і перад тым, як легчы адпачываць, доўга спяваў — найбольш старыя, малавядомыя песні. Які ў яго голас! Звонкі, што крынічная вада, цягучы, як у цыгана, — так і браў за сэрца.

А каб яму ды гармонік, як некалі! Я ўявіў сабе вяскованае ігрышча, цымяна, па-кніжнаму. Але ўсё роўна было ў ім шмат вабнага і цікавага. На бярвенні сядзіць дзядзька Рыгор і, падпяваючы, хвацка рэжа «Лявоніху» ці польку. А вакол аж пыл курыцца — скачучы падлеткі і старыя. Крыху воддалей топчуцца дзеці. Гарманіст толькі ўсміхаецца ды рэзкім кіўком галавы адкідае з потнага лба вохкія кучары — каб не лезлі ў вочы.

Пасля чаю, размораны, я ледзь дацэгся да пасцелі. З першым дотыкам цела да халаднаватай шархоткай ад крухмалу прасціны ўсё прыемна патане ў глухое і салодкае бяздонне...

— Толічак, устай! — як скрозь сцяну чуецца мне голас цёткі Волькі. — Снеданне стыне.

Здаецца ж, не заснуў яшчэ, а ўжо раніца. Вельмі не хочацца, але вылажу з-пад коўдры — трэба ісці на поле. Шукаю чаравікі і не веру сваім вачам: пакідаў нанач у гразі, мокрая ля парога, а яны стаяць пад ложкам сухенькія, смела наваксованыя. І шкарпэткі высушаныя.

Густа чырваненю.

— Цётка Волька, гэта вы?

Цётка Волька загадкава ўсміхаецца, не гаворыць — хто.

— От карціць! Якая розніца. Абы ногі былі ў цяпле.

Я ледзь не плачу, бо не магу аддзячыць за дабрату, якая бывае заўсёды шчырай і душэўнай у адным, вольным выпадку, калі робіцца ўпотаў, з разлікам, што той, каму яна адрасавана, не будзе ведаць, чыя гэта дабраты. Прыстаў да цёткі Волькі, дапытваюся:

— Мо Гэля?

Допыт мой на гэтым канчаецца — адчыняюцца дзверы. На парозе быццам дзядзька Рыгор, толькі намнога маладзейшы і чысцейшы з выгляду.

— Вой! — воікнула цётка Волька, і вочы яе заструменіліся шчаслівым мацярынскім бляскам. — Міхаська... Прыехаў-такі.

Як ён быў падобны на свайго бацьку — і кропелькі пабраў.

Міхась — самы старэйшы з дзяцей у сям'і. Жана ты ўжо, мае дачку Ірынку. Працуе на трактарным заводзе інжынерам, завочна займаецца ў аспірантуры. Сярэдні, Стасік, служыць у арміі — прызвалі мінулай вясной. Нядаўна прыйшла падзяка ад камандавання.

Невыказна і да канца незразумела радалася ду-

ша, што цётка Волька так добра прадоўжыла сябе ў дзецях.

На поле, як ні выпіралася мяне цётка Волька, я не пайшоў. Паехаў разам з Міхасём па дровы. К абеду мы згрузілі па другі бок вуліцы, на пагорку (там стаў хляў і да яго сцяны, ад лесу, тулілася дрыготня — ладнаватая паветка) цэлы кузаў дабротнага, па футбольнаму мячу таўшчынёй, бярэзніку — так называў дровы Міхась. Каб ён не ляжаў абы-як, перабралі яшчэ раз — ужо на зямлі — кожную палку. Не звярталі ўвагі на дождж, які засіціў густа, нудліва.

Здаецца, і ўвіхаліся без адпачынку, а стомы на гэты раз не адчувалася. Гэля паклікала нас у хату, за стол. Цётка Волька яшчэ не вярнулася з фермы (яна даярка), хаця ў гэтую пару звычайна ўжо прыходзіла дамоў. Калі потым даведаўся, што яе затрымала, дык ледзь не пакрыўдзіўся на цётку Вольку. Аказваецца, яна прама з фермы пабегла на поле і доўга, са слязамі на вачах, упрасвала нашага куратара Язэпа Пятровіча не караць мяне строга: «Пятроўчычак, даражнік, не судзіце яго... Не вінаваты ён... Я яго затрымала». Язэп Пятровіч проста не ведаў, як пераканаць жанчыну, што ён нічога не будзе рабіць з яе «хвацерантам». Генка Рачык, не вытрымаўшы, узяў цётку Вольку за плечы, як некалі мацэру перад службай, і, глядзячы ў разгубленыя вочы, спакойным тонам сказаў: «Не хвалюйся, бабка. Усё будзе добра. Ідзі дахаты. А то дзяўчат нашых толькі растраўляеш. Яны і так...»

Цётка Волька, спахаліўшыся, пацухала з поля. Не ведаю, чаму — ці дужа прагаладаўся, ці таму, што стол накрывала Гэля, — але ўсё: і боршч, і драпікі, і смажаныя грыбы былі вельмі смачныя. Мы выпілі паўлітарку гарэлкі. І я, захмялеўшы, хваліў якімі толькі мог словамі юную гаспадыню — Гэлю. Яна кораченька паглядзела на мяне і сарамліва ўсміхалася аднымі куточкамі вуснаў. Тады на шоках — акурат там, дзе лёгенька, пшчотна бралася маладая і радасная, як траўка на веснавым сугрэўку, чырвань, — з'яўляліся ямачкі. І мне так хацелася абняць Гэлю і пацалаваць проста, з-за павагі, хараша, як сястру, прама ў цёмныя ямачкі.

Адвечара праснілася, неба пачысцела, як выцёрты гурок. Стала ціха, быццам улетку пасля навалыніцы, калі мала хто застаецца ў хаце. Цягне на вуліцу, на прастор адчуць свежасць паветра, скінуць трывожны бліскавічны цяжар.

Мы выйшлі з Міхасём пілаваць дровы. Я ніколі не браў у рукі пілы, і яна гнулася ў мяне, а то скакала па дрэву. (От, каб пабачыў Рачык!). Тады Міхась прыціскаў палатно левай рукою, плаўна некалькі тут-сюдніх рухаў — зубцы сакавіта ўгрызаліся ў кару і далей. Ад белых струменьчыкаў пілавіння, што цыркалі паабалалі ствалоў, у носе незнаёма, саладзтва казытала, як ад разрэзанай сырой бульбіны.

Мне не пашанцавала. Калі ўжо калолі дровы, плашка, адскочыўшы ад цурбака, ударыла ў твар і расекла пераносіцу. Я заціснуў рассечыну пальцамі, але ўсё роўна кроў сачылася спамяж іх. Міхась, не на жарт спалохаўшыся, кінуўся ў хату па бінт.

Перавязку рабіла Гэля. Я бачыў, як дрыжаць яе рукі, як светлыя бісерынікі поту пакрываюць бледны лоб, а вочы робяцца яшчэ цяжэйшымі, як вада ў возеры, калі над ім навісае свінцовага колеру хмара. Цётка Волька, не хаваючы слёз, плакала:

— А дзетачка ж ты маё... а міленькае, вой-вой... Трэба ж так... Каб жа знаццё ці гэта б... Магло б і вока выбіць. Вой-вой-вой!..

Міхась стаяў моўчкі, нізка апусціўшы галаву, быццам быў вінаваты, што не падставіў свой твар пад плашку, і кусаў сухія вусны, каб не было бачна, што яны паторгваліся.

Ажно стала няёмка, што трое чалавек спачуваюць мне за нейкую там дробязь (прынамсі, я рабіў такі выгляд), і сэрца маё ледзь не выскаквала з грудзей — ці то ад шчылівай радасці, ці то ад неспазнанага хвалявання. Здаецца, ніколі ў жыцці не было такога душэўнага ўзрушэння.

...Блізіўся ад'езд. Мне хацелася на векі вечныя запамніць мясціны, дзе я за месяц столькі з'едаў харошага. І бульбяны палетак з клейкай гразю, і ўхабістую — як толькі ездзяць машыны? — дарогу, і поплаў з глыбокімі і роўнымі, калі глядзець на другі канец выгана, канаўкамі каровіных сцежак, і цёмныя хаты, якім, здаецца, толькі і стаяць увосень, калі тужліва на душы і сыра навокал...

Вяртаючыся з поля, я не пайшоў разам з усімі напасткі, як звычайна, а заламаў круга, каб выйсці на агароды. Думна было ў галаве, і адчуванне — быццам нешта губляю — дарагое, светлае. Як узрадаваўся, калі ўбачыў на сядзібе цётку Вольку. Яна засявала жытам толькі што ўзараны клін. Мяне зачараваў яе твар, засяроджаны, глыбакадумны, у барознах-маршчынах, быццам тых, што засталіся за плугам. І я, стаіўшы дыханне, глядзеў на яго, любавалася. Цётка Волька ступала ўпэўнена, важна — ногі мякка патаналі ў раллі, нібыта зямля сама ўцягвала іх у сябе, акурат зярнаты, што залатым дажджом пырскалі з рукі цёткі Волькі. Мне падумалася: гэта цётка Волька сее сваю дабрату.

...Стала ясна ў галаве і светла-светла на душы, сэрца гулкім стукатам адазвалася ў грудзях, як быццам выпрабаўвала сябе на новай частаце радасці.

Еўдакія ЛОСЬ

З БЕЛЫХ ПЯЛЁСТКАЎ

ПАЭМА

За пікамі глухага частаколу,
за слепатай бальнічнага акна
шчыліваю сваю адкрыла школу
далёкая, далёкая вясна...
і вучыць ліст, як трэба развінацца,
і вучыць ландыш, як яму ўзысці,
як птушцы у гняздзе уладкавацца,
якой дарогай дожджыку ісці.
Падказвае іграшкам сарамлівым,
што ім шаптаць на узыходзе дня.
Дыктуе ручаям негаманлівым,
каб беглі нібы з цокатам каня...
А ўжо калі асмеліцца крылаты,
хоць самы дробны, нешта заспяваць,
як мудрая і родная, яна тут
не стоміцца да ночы дыктаваць!
Я вобраз дарагі яе малюю
у трохі хмельным ад лярстваў сне —
адзінае дыктатаркі, якую
жывое сэрца хваліць — не кляне...
Адзіная, далёкая, як горад
за агароджай, дыхае яна...
Пішу ёй ліст балючы, ды не хворы,
за шыбамі высокага акна...

Ліст першы

«А помніш?» Гэта сталых прывілея,
бо што там маладому ўспамінаць!
Хачу згадаць — была яна, алея,
яе душою хараша кранаць...
Алея з сакавітымі кустамі,
з духмянымі вянкамі арабін,
а сярэд дрэўцаў ён буяў сукамі —
і гонкі, і раскідзісты язмін...
Як здолеў ён — на ветравым пагорку,
на глебе пуставатай стаць такім!
Вёў з сонейкам і дожджыкам гаворку,
я стала «загавораная» ім...
Упершыню было так хвалявацца!
Палохалася беднае дзяўчо,
калі ішло з канспектамі займацца,
і ён схіляў галінку на плячо...
Схіляў уранні, днём вітаў здалёку,
змярканнем вабіў песняю без слоў...
Такая далікатнасць у заўлёку,
і столькі шчасця між былых муроў!
Ад хараства нямела і хмялела,
ад любасці кружылася ўваччу...
Семнаццатай вясной яго сустрэла.
Ад той вясны ўсе іншыя лічу...
Красы я не наломвала бярэмы,
нясмелай да канца вясны была,
але на светлых косах дыядэма
з язміну белакіпенна цвіла!..

ПАСТСКРЫПТУМ:

маладая, маладая,
ужо тады магла шчаслівай быць...
Вясна людзей каханню навучае,
а хто ж любоўю вучыць даражыць?!

Ліст другі

Я берагла, ды іншыя зламалі...
Пад корань, у буянні веснавым...
Але душу гукаюць тыя ж далі,
там падалася жыць радком жывым...
Як раптам, дарагой парою весняй,
сябе здзівіўшы сполахам душы,
зайшлася, нібы жаваранак, песняй
у нетапанай бэзавай глушы!
Як тая песня вырвалася, божа,—
з вайны, з лапцей, з халоднага кута,
ішла са мною з нараджэння, можа,
цягнулася, як светлая вярста!
І, можа, засталася б за плячыма,
за торбаю дарожнай, каб не ён —
прыгожы, чысты, як язмін, хлапчына,
што гэтак зрушыў мой дзясочы сон.
Успамінаю срэбра поўні белай,
і белы сад, і росную траву...
А я на падваконніку сядзела,
паклаўшы на калені галаву.
І адчувала: сэрца не стрывае
усіх маіх нявыказаных бед!
Так, можа, цяжка парастку бывае
з зямлі праціцца зелена на свет...
Не заўважала, што і гаварыла,
якія словы шчырыя былі!
Свяціла поўня белая, свяціла,
і у вачах пясцікі аж плылі...
Пялэстак да пясціка, голька к гольцы —
і вырас твор, паэма тых гадзін.
Ад радасці кружылася у пільцы...
Паэма называлася — «Язмін»...
Не друкавалася яна тады і потым,
хоць кансультант, вядомы ягамосць,
здзівіўся на радку якімсь двухсотым:
«А ведаеце — нешта ў творы ёсць!»...
Якое «нешта» — споведзь веснавая,
яе не паўтарыць, няма тых слоў, —
у сённяшняй жыве любоўю другая,
а там была — сьвітальна любоў!..

ПАСТСКРЫПТУМ:

дарагое нараканне:
а мы нярэдка губім маладосць,
не падтрымаўшы першае каханне
і першы спеў, калі ў ім — нешта ёсць...

Ліст трэці

Другі прыйшоў (а можа быць, той самы?)
і сына падарыў на ўцеху мне.
Хоць прыязна казаць, што дораць мамы,
але ж і таткі дар нясуць вясне!
Тады вясна была ўжо яркім летам,
запозненага шчасця мела ўзлёт...
І зваў мяне патрошачкі паэтам
не толькі кансультант і блізкі род.
Прыкмецілі рабочыя, сяляне,
жанкі, дзяўчаты, хлопцы і дзядзькі.
Заўважылі журбу і хваляванне,
пачулі песні простыя радкі...
Каб не людская ўвага і прыветы,
каб не жадалі ўдзі песню чуць,
я б сто гадоў назад забыла гэты
занятак, што паэзія завуць!..
А так — жыву, пры памяці, пры веры,
не кветкаю — дык лістам на галлі;
а так — гляджу на сто гадоў наперад,
хоць, пэўна, жыць мне меней на зямлі...
...Мой трэці ліст канчаецца; у думках,
як і заўсёды, родны бацяноч.
А вунь і ён, у ценявых карунках,
ідзе праведаць хворую сыноч.
Яшчэ падрас! Акно маё шукае
і бачна — быццам песеньку пяе...
Да фортачкі адкрытай падб'ягае,
галінку з белым цветам падае...
Язмін! Язмін... Бялюсенькі, духмяны...
Ды ён цвіце, нібы й не адцвітаў!
Нібы далёкі мой незабываны
за частаколам вёсен прывітаў...
ПАСТСКРЫПТУМ:

шчасце ўсё-такі наганяе...»

Калі ж яго адразу атрымаць,
калі яно гатовае бывае,
тады чаго істоце дасягаць?..
Сядзець за шчасцем, як за самаварам,
і песеньку мурлыкаць у вусы?
Тады нашто і нараджацца марам
пра свет народам высненай красы!..

ДЗЕНЬ СЁННЯШНІ

I

ДЗЕНЬ МІНУЛЫ

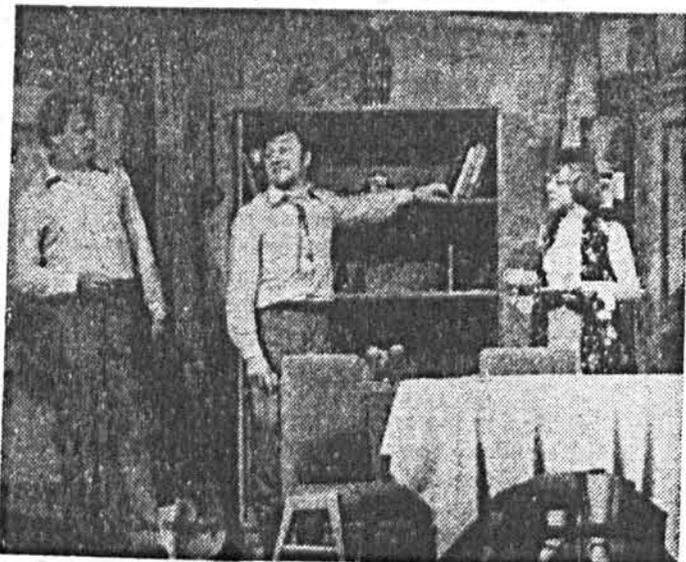
ДА ГАСТРОЛЬНЫХ ВЫСТУПЛЕННЯУ
У МІНСКУ ЯРМОЛАЎЦАУ

«Ван-Гог»

«Зорні для лейтэнанта»

«Старэйшы сын»

Тэатр імя М. М. Ярмолавай размясціўся ў Маскве на вуліцы Горкага. У самым цэнтры. Ды, шчыра скажам, у нашых паспешлівых маскоўскіх камандзіроўках мы рэдка трапляем туды, бо ёсць «магніты», што прыцягваюць нашы тэатральныя спадзяванні больш моцна... Гэта, зразумела, не азначае, што Ярмолаўскі тэатр для нас зусім «белая пляма»: і спектаклі яго бачылі, і чыталі многае, і чулі пра многае. Зрэшты — дзякуй тэлебачанню! — сёлета адзінаццаці адным некалькі спектакляў паглядзелі. Аднак гастролі ёсць гастролі — рэдка магчыма ўбачыць значную частку рэпертуару тэатра адразу, назнаёміцца з калектывам у поўнай меры, нават у нейкай ступені — весці з ім дыялог: нярэдка на пытанні, якія ўзнікаюць пасля сённяшняга спектакля, тэатр адказвае заўтрашнім. Як правіла, на гастрольныя спектаклі гледачы бяруць не адзінаццаці адным рэпертуар у меру сваёй дасведчанасці.

А выбраць было з чаго: ярмолаўцы прывезлі свой, ні ў кога не запазычаны рэпертуар, жывава вельмі разнастайны.

Шмат гадоў назад гэты тэатр называлі «лабараторыяй сучаснай п'есы». Бадай, і сёння стасуецца да яго такое азначэнне — мінчана ўбачылі сучасныя п'есы Э. Валадарскага, В. Астаф'ева, Ю. Якаўлева, А. Тур і ажно тры спектаклі на п'есах А. Вампілава. П'еса Э. дэ Філіпа і «камедыя-балет» Жана Анюа «Баль владзеяў», п'еса А. Матушэ пра Ван-Гога, перапрацоўка Ф. Дюрэнматам п'есы Стрындберга, сцэнічная кампазіцыя паводле апавяданняў І. Буніна, камедыя А. Астроўскага, інсцэніроўка рамана Д. Маміна-Сібірака «Горнае гняздо», вяршыце — «Мэры Поінс» — сцэнічны пераклад Б. Заходарам і В. Клімоўскім любімай дзецьмі (і не толькі ім!) кніжкі... Выбар вельмі шырокі! Паказалі госці прэм'еру — «Збег акалічнасцей». Паказалі і старыя спектаклі, — напрыклад, «Субота, нядзеля, панядзелак», — пастаўлены А. Шатрыным пятнаццаць гадоў назад.

Дарэчы, гэты спектакль-вэтаран старэе, як павінец, старэць разумны, добры, здаровы і вясёлы чалавек — высакародна і прыгожа, захоўваючы добра-ту, гуманнасць і пільнасць мудрага. Можна, дадалося горчым... Аднак жа, старэючы, людзі бачаць далей і глыбей (прынамсі, павіны). Але гэтак жа, як і гады назад, калі не больш, бліскучы У. Якут, цудоўныя Э. Кірылава, У. Андрэў, С. Гушанскі, якія з вялікім густам і тактам спалучаюць найвастрэйшую форму і мяккасць, любоў да герояў і ўсмешку з іх.

Тэатр адкрыў гастролі «Горным гняздом» паводле Д. Маміна-Сібірака (рэжысура У. Андрэва). Востры сюжэт, сакавітая афарыстычная мова, яркія адметныя характары — усё ўзятае разам, нягледзячы на непазбежны выдаткі інсцэніравання, забяспечвае ўвагу гледача. Тэатр падкрэслівае ў інсцэніроўцы сацыяльную неспрымальнасць аўтара, яго нянавісць да драпежнікаў — і «старой», і «новай» фармацыі, асвятляючы і «другі план»: татальны рабунак душэўнага свету чалавека. Прага ўлады і ўлада грошай спусташаюць душы хутка і безаваротна, бы лясны пажар, і ў іх няма месца ні спачуванню, ні каханню, ні высакароднасці. Натуральныя чалавечыя пачуцці тут не каціруюцца, бо яны ў гэтым асяроддзі і па нормах яго маралі — непатрэбны баласт. І, паводле закону джунгляў, хто моцны, той і мае рацыю...

Мастак М. Курылка значна ўражлівае сцэнаграфічнае вырашэнне: цяжкія драпіроўкі,

непад'ёмная мэбля, быццам створаная на стагоддзі, крэсла, падобнае да трону, туалеты дам — адны вытанчаныя, другія гранічна безгустоўныя. Проза Маміна-Сібірака — маляўнічая, характарыстыкі — вычарпальныя, трапныя. Наўрад ці патрэбны былі тут тыя «плюсікі», якія з самага пачатку спектакля ўводзіцца ў яго тканіну: то гераніні пачынаюць быць падобныя на традыцыйныя «свамп», то спектакль грунтоўна хіліцца ў бок меладрамы (а ў фінале — і фарса). «Зараз пачнецца апэрта!» — абвешчае дасціпны Прэйн, сыграны У. Якутам з надзвычайнай выразнасцю сацыяльнай і псіхалагічнай характарыстыкі; надзвычайнай — па выкрыццю амаральнасці таленту, бездухоўнасці абаяння, бессаромнасці розуму (на жаль, іронія і звырынае абаянне Прэйна ў выкананні У. Якута выдзірае з галавою неспраўднасць і архаізм выканання некаторых іншых роляў...). Спектаклю відавочна нестасе якойсьці кроплі іроніі, «погляду збоку». Яму не на карысць тая стараннасць, з якой абыгрываюцца сцэны, драбініца «па вобразях» масоўка, а ў выніку ўзнікае незапланаваны «эфект»: на сцэне група «спейзан». У сувязі з гэтым прыгадаецца занатавалая ў тэатральнай літаратуры эвалюцыя поглядаў У. Неміровіча-Данчанкі на масоўку: ад маштабна-гістарычных да бытовых п'ес — пошук цэнтры, накіроўваючай восі. Было ж забавана і гэта: «Гэта вельмі кепская, натуралістычная манера, што ў нагоў не кожны жыве якімсьці сваім жыццём!»

Каб адзначыць, што ў некаторых спектаклях ярмолаўцаў адчуваецца імкненне сыграць эпізод, «кавалак», як кажуць, «вылажымца» без уліку ансамбля, што часам ідзе не на карысць задуме спектакля, прывядзем такі прыклад. У «Старэйшым сьне», дзе тканіна п'есы, як і ў многіх творах А. Вампілава, вельмі празрыстая і, так сказаць, тонка выяўленая, на сцэне гэтую тканіну раптам прарывае канцэртнае выкананне ролі Сільвы В. Васільевым. У Сільвы ў п'есе вельмі дакладна вызначаная, але сціплая роля, «выігрышная», ды толькі зусім не разлічаная на доўгае фіксаванне ўвагі гледача. Чаму рэжысёр Г. Касюкоў так зацікавіўся Сільвам, зразумець і апраўдаць цяжка, бо ўсе акцёрскія «гэгі» — толькі выяўленне абаяльнасці, умения трымаць паўзу, дэманстрацыя знешніх прыёмаў (у дадзеным спектаклі даволі грубых — выклікаюцца рогат залы, у якім патапае сьне п'есы!).

Давялося ўбачыць В. Васільева і ў «Чаромсе» В. Астаф'ева, пастаўленай У. Андрэвым. Роль бізнагога інваліда Міцкі-зішчальніка сыграная яскрава, эфектна і з поўным адчуваннем месца ў спектаклі. Дасціпны публічны філосаф Міцка выклікае ўсмешку, горьч, крыўду — іменна тая эмоцыя, якія патрэбны спектаклю паводле аўтарскай задумкі.

Мяркуючы па ўсім, рэжысёр недастаткова дакладна вызначыў ролю Сільвы ў агульным плане спектакля, і Сільва выйшаў з пад кіравання, засланяючы і цікага Сарафанава, пранікліва сыгранага Ю. Мядзведзем, і астатніх герояў, якія па сваім становішчы і не прэтэндавалі на «галоўнасць», але былі зусім вышпелены на другі план. Разам са сваімі праблемамі! Шкада...

Трэба сказаць, што гэта адзіны выпадак, калі ў Ярмолаў-

скім тэатры так не пашанцавала любімаму драматургу. «Мінулым летам у Чулімску» пастаўлены У. Андрэвым, можна сказаць, з пашанай да аўтара. Тэатр з пільнаю ўвагаю адносіцца да кожнай рэмаркі — разгорнутыя ў цэлыя апісанні, яны вызначаюць для тэатра атмасферу дзеяння. Кожны з персанажаў цікавы і важны для рэжысёра, але кожнаму ж вызначана ў дзеянні ягонае (і толькі ягонае) месца. Наколькі б ні былі істотныя для рэжысёра драма буфетчыцы Ганны Харошых (С. Паўлава), яе сына Пашкі (С. Прысёлкаў), яе мужа, як бы падрабязна гэтую драму ні прааналізавалі і падвялі горкі вынік, — у цэнтры лёс следчага Шаманава (С. Любошыні). Гісторыя амярвання яго душы — і абуджэння. Наколькі б новым і выігрышным ні ўяўляўся нам характар Валі (Т. Шумава), наколькі б ні хацелася нам прасачыць яе лёс далей, — тэатр услед за драматургам вяртае нас да Шаманава: яго драма выплывае перш усёй п'есы, і У. Андрэў не дапускае ніякага рэжысёрскага свавольства.

З не меншым п'этэтам да аўтара пастаўлены «Збег акалічнасцей» — кампазіцыя з апавяданняў А. Вампілава і аднаго акта яго п'есы «Непараўнаны Наканечнікаў», які ён паспеў напісаць. Жывалісны заднік і кулісы — тут і стромкія сосякі, і горы, і рака ў лясістых берагах, і вёска на тым баку ракі... І — дашчатая пляцоўка — быццам бы вясковы «пятачок», дзе пачуеш і цягучую песню, і заліхваную сінкапіраваную электрамузыку, — за пляцоўкаю размясціўся ансамбль, а ўсё дзеянне суправалжаюць два гітарысты: яны і прыпеўкі спяваюць, калі трэба, і зацягнуць модны напеў, і рэпліку пададуць. Спачатку ўсё збіраюцца на сцэне. Хвілінку памаўчаць. Здаецца, што гэтая хвілінка — прысвячэнне спектакля драматургу — таленавітаму іркуцянину, які так рана пайшоў з жыцця, не дажыў да сваёй славы, чыю спадчыну цяпер мы збіраем літаральна па старонцы. У кампазіцыі У. Андрэў аб'яднаў апавяданні А. Вампілава і вершы М. Рубцова, якія, на наш погляд, не заўсёды ўдала кампануюцца. Не ўсё ў спектаклі аднолькава ўдалося. Тое, што было моцнае ў «Чулімску», — цэльнасць працэсу адчування і мыслення, тут, у «Збегу акалічнасцей», страчваецца: эпізоды распадаюцца па стылю і па думцы. Элегічна праспяванае «Разве в этом кто-то виноват, что деревья с листьями улетели» не вельмі стасуецца да лірычнай сцэнікі «Сумёты», дзе, апрача пяхітрага сюжэта, узніклі найцікавейшыя вобразы адзіноцтва, якія парушаюцца надзвычайнамі ітананцыямі, прадкватанымі вершамі, а не драматургіяй.

Вампілаў аднолькава валодаў і лірычнаю акварэллю, і вострым сатырычным малюнкам. У спалучэнні яны ствараюць нечаканы эфект. У камедыі «Фінскі жоў і персідскі бэз» гэта ўдалося і рэжысёру, і выканаўцу А. Жаркову. Артыст з зайздроснаю свабодою пераходзіць, так сказаць, з плана ў план, то «ўвасабляючы» свайго героя, то становячыся побач з ім. «Непараўнаны Наканечнікаў» (Ю. Голышаў) гэтак жа арганічна «адхіляецца» ад свайго героя, намячаючы характар, які, відаць, не на жарт займаў А. Вампілава. Бо не выпадкова і ў сцэніцы «Сумачка да рабра» ён паказаў нам нахрыпстых графаманаў, якія ў што б тым ні стала прынялі славы. Праблема, у спектаклі гэтая сцэнка, як і «Дом вокнамі ў поле», — ча-

ТЭАТР

роўная элегія з сумнаю ўсешкаю, аказалася недастаткова выразнай.

У тэатры існуе добрая традыцыя — нароўні са слаўнымі і любімымі акцёрамі ў спектаклях шчодро прадстаўлена моладзь. Было немалою рызыкаю даручыць маладому А. Жаркову наймаверна складаную ролю Ван-Гога (і'есу Альфрэда Матушэ паставілі ў ярмалаўцаў рэжысёр з ГДР Петэр Зодан і мастак Юрген Мюлер). З якою меркаю падысці да генія, да яго пакутніцкага жыцця і бунтарскай натуре? Аголены нерв. Пастаянна ўзбуджаны мозг. Балючае болей усіх пакутуючых сэрца. І — палымяны, няўрымслівы парыў да творчасці... Як гэта сыграць?..

Само судакранаанне з асобаю Ван-Гога, няхай праз драматургію часам не надта дасканалу, сама магчымаць паглыбіцца ў недаследаваныя глыбіні гэтай незвычайнай асобы — каштоўная для акцёра. Цяжка меркаваць—ці канчаткова перамог у гэтай ролі акцёр. Хутчэй за ўсё—гэта штэдзённае (кожны раз спачатку!) пераадоленне, цяжкае, але — пліснае.

У кампазіцыі паводле апавяданняў і вершаў І. Буніна «Граматыка каханья» няма ролі Буніна. Рэжысёр спектакля І. Салаўёў выконвае ролю «Ад аўтара». Гэта спектакль-канцэрт, шмат у чым падобны на літаратурны тэлетэатр. Але гэта — і спектакль, цэльны, на адзіным дыханні, звязаны адзіным настроем бунінскага мастацкага, маляўнічага і тонкага слова. Рэжысёр максімальна набліжае слова да нас: спектакль ідзе без дэкарацый, толькі некалькі крэслаў ды столік. І—раяль, ззяючы, пераможны, бо ў суладдзі з бунінскім словам—музыка С. Рахманінава. Два мастакі з трагічным лёсам спалучыліся ў гэты вечар, раскажваючы пра каханне, насычаючы нашы душы живою гаючаю вадою.

Акцёры адчуваюць асалоду, дорачы шчодро глядачам сваю радасць, не хаваючы яе. «Ад аўтара» І. Салаўёў чытае строга і палымяна. Стары генерал, сыграны ім у «Цёмных аляях», стаў мацнейшым уражаннем гэтага вечара. А радкі з дзённіка!.. Наогул, у спектаклі Буніна паўстае як увасабленне болю, як жывая рана — шалены сум па Айчыне, якую ён пакінуў і леш за якую няма на свеце.

У гэтым творы тэатра — россып акцёрскіх удач: Г. Гальчанка і В. Паўлаў у апавяданні «Мадрыд», Ю. Блашук і В. Разінкова ў «Русе». І перш за ўсё — І. Салаўёў — рэжысёр, выканаўца і душа гэтага спектакля. Бадай, толькі фінал можа здацца некалькі сентыментальным — героі акружаюць аўтара... Штосьці тут «не тое»!

Мінчане адчулі, што выхаванцы і нашчадкі такіх майстроў, як М. Хмялёў, А. Лабанаў, М. Кнебель, сённяшняе ярмалаўца адчуваюць складаную дыялектыку жыцця і спрабуюць далучыць да яе гледачоў, каб тыя мелі эмацыянальны багаж для абдумвання ўбачанага. У лепшых работах тэатра гэтая мэта дасягаецца вельмі выразна і ўважліва.

У кароткіх нататках пра некалькі спектакляў зусім натуральна многае міжволі апуськаецца. Хапелася б толькі вылучыць думку, што найбольшыя ўдачы напаткаюць тэатр там, дзе зала робіцца сведкай руху думкі і пачуцця. Дзе ўдаецца ўвасобіць галоўную рысу савецкай тэатральнай школы, калі высокая грамадзянскасць спалучаецца з сардэчнасцю айчынінства мастацтва, яго эмацыянальнасцю, дзе моцныя і глыбокія пачуцці знаходзяць мужнае мастацкае выдзяленне.

Лілія БРАНДАБОУСКАЯ.

АПАЧЫНАУСЯ год добра: была падрыхтавана цікавая, складаная роля Катрын у «Матухне Кураж» Б. Брэхта, на 23 студзеня прызначылі прэм'еру. Напярэдадні група акцёраў вярталася з Оршы, з выязнага спектакля. Спяшаліся...

...У бальніцы Святлана прасіла, каб хутчэй адвезлі дамоў, бо заўтра — прэм'ера. Потым надоўга страціла прытомнасць. Хірург А. Далганова гаварыла пазней: «Ты, Света, шчаслівая. Усё магло быць горш». 26 снежня ў бальніцу да Святланы Акружнай прыбылі сяброўкі з тэатра, павіншавалі з днём нараджэння, падарылі лялечнага ката. Святлана плакала: прэм'ера прайшла без яе.

Лічыцца, што няма такіх акцёраў, якія не любілі б сваёй работы. Інакш навошта займаць месца ў тэатры, навошта пакутаваць дарэмна? Акцёрскі хлеб нялёгкі, акцёрскі рубель не самы доўгі, так што калі ўжо чалавек выходзіць на сцэну, дык, значыцца, справу сваю любіць. І ўсё ж... Святлана Акружная жыве тэатрам, дычае тэатрам, яна пастаянна ў думках аб ім і рэдка гаворыць аб чымсьці іншым.

Працуючы, напрыклад, над вобразам Нэллі ў «Прынцэзных і зняважаных» паводле Ф. Дастаеўскага, яна перачытала мноства матэрыялаў аб жыцці і творчасці пісьменніка, яго лісты, артыкулы. Яна лічыла неабходным зразумець, успрыняць светапогляд аўтара, адчуць глыбіню яго філасофіі. І такі падыход да работы ў актрысы, галоўным у таленце якой многія лічаць так званы эмацыянальны пачатак.

Сапраўды, Акружная — натура вострых пачуццяў, неравова, узрушлівая. Гэта дапамагае ёй як актрысе і ў той жа час робіць кожную ролю, кожны спектакль герыядам вялікага душэўнага напружання, літаральна поўнай аддачы сіл. Псіхіка акцёра, пачуцці, нервы — адзіны інструмент і адзіны матэрыял яго работы. Акружная не шкадуе гэтага матэрыялу. Яна кажа:

— Мяне не раз абвінавачвалі ў самакапанні, у залішнім аналізе псіхалогіі маіх гераяў. Але як можна інакш? Перада мной — чужое жыццё, чужая душа. І трэба па магчымасці зліцца з ёю, зразумець і адчуць яе. Я для кожнай новай ролі імкнуса стварыць асаблівы настрой, увайсці ў асаб-

лівы рытм жыцця. Пакуль гэтага няма, увесь час нешта перашкаджае. То голас нейкі няшчыры, то рухі «не тыя». Працую і на рэпетыцыях, і дома. Нават у сне бачу сябе ў ролі... Майсэрства акцёра, як я яго разумею, — не ў наборы пэўных прыёмаў, а ў паглыбленні ў сваю душу. Іншы кажа: «Мне заплакаць ці зарагацца — раз плюнуць». Маўляў, гэта — кожны акцёр умее, гэта — тэхніке, рамяство. А па-мойму — кожная слязінка, кожная ўсмішка павінны ісці ад думкі, ад перажывання чужога пачуцця, чужога жыцця...

Акружная пачала сваю работу на сцэне з талстоўскага вобраза. Адразу ж пасля выпускнога балю ў Белару-

мачка!» прымушае гледача дараваць Галі яе хвілінную слабасць, і гібель яе адгукаецца болей у нашых сэрцах...

І такую ўнутраную барацьбу, пастаяннае развіццё характару Акружная перадае ва усіх сваіх лепшых ролях: Інга ў «Салаўінай ночы», Каця ў «Маскоўскіх канікулах». У «Матухне Кураж», пастаўленай С. Казіміроўскім, Акружная з вялікім эмацыянальным напружаннем і псіхалагічнай дакладнасцю сыграла глуханямую Катрын. Разам з А. Смеляковым яна распрацавала арыгінальную, пераканаўчую трактоўку вобраза Дачкі ў «Зацюканым апостале».

Наогул Святлане імпаунюць глыбокія, трагічныя вобразы (марыць сыграць

3

ГЛЫБІНІ
СВАЁЙ
ДУШЫ

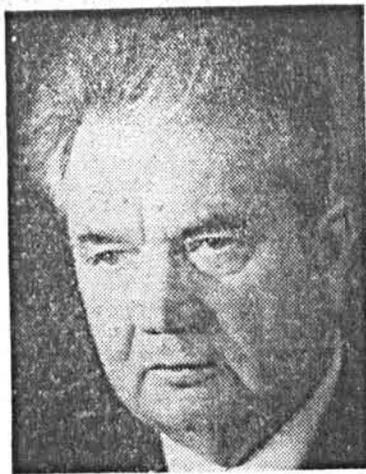
Нору і Джульету). Але яна і не супраць камедыі, любіць танцаваць, у яе сціплай дыскацыі побач з Бахам — джазавыя запісы. Яна чалавек складаны, характар яе нялёгкі, супярэчлівы. Але пераважае галоўнае — адданасць мастацтву, шчырая любоў да яго. Гэта разам з талентам дае цвёрдую ўпэўненасць у яе далейшым росце як актрысы і чалавека.

У той дзень, калі стала вядома аб прысваенні Святлане Арцёмаўне Акружнай звання заслужанай артысткі рэспублікі, мне давялося гутарыць з Барысам Уладзіміравічам Эрным. Яго словы: дапоўняць расказ аб актрысе: «Адметнасць чалавечай асобы, ёсць самае каштоўнае ў мастацтве. З Акружнай нялёгка працаваць. Таму што яна часам, падхопліваючы рэжысёрскае ўказанне, апераджае задуму, узбагачае яе нечаканасцямі. У ёй эмацыянальны пачатак нібы — аперэджвае асэнсаванне, але ў выніку з'яўляецца менавіта эмацыянальнае асэнсаванне падзеі, характару. У Акружнай імгненна ўзнікае думка, яна аперэджвае словы, таму словы заўсёды насычаны напружанай думкай. Аўтарскае разуменне вобраза заўсёды становіцца яе ўласнай сутнасцю на сцэне. Акружная прагна працуе, марыць толькі аб працы. Пажадаем жа ёй захавашь гэтую ўласцівасць, бо яна жывіць спадзяванні на новыя, яшчэ больш цікавыя сустрэчы з актрысай коласаўскага тэатра».

Мабыць, такое спадзяванне ёсць у многіх, хто бачыў С. Акружную ў ролях на коласаўскай сцэне. Актрыса яна перспектыўная.

С. БУТКЕВІЧ.

Фота М. ШМЕРЛІНГА.

Язэпу ЗАЗЕКУ — 70

Сёння пісьменніку Язэпу Зазеку споўнілася 70 гадоў. У сувязі з гэтым праўленне Саюза пісьменнікаў БССР накіравала юбіляру прывітанне, у якім, у прыватнасці, гаворыцца:

«Дарагі Іосіф Васільевіч! Ад усяго сэрца віншум Вас, пісьменніка і педагога-вучонага, з 70-годдзем з дня нараджэння.

За плячамі ў Вас, былога сялянскага хлопца, багатая жыццёвая біяграфія. Працоўную дзейнасць Вы пачалі перад вайной як намеснік дырэктара Беларускага педінстытута. У часе нямецка-фашыскага нашэсця Вы — актыўны падпольшчык, а потым рэдактар газеты «Свіслацкая праўда», якая выдавалася пры партызанскай брыгадзе імя Чапаева Беларускага аўчэння.

У літаратуры Вы працуеце больш як сорак пяць гадоў. На Вашым творчым рахунку зборнікі апавяданняў «Рукою ворага», «Партызанскія сцэжкі», кнігі прозы для дзяцей «Лясныя сябры», «Сонечны алень», «Трывожная ноч». Варта адзначыць, што Вы шмат сіл і часу аддалі збору творчасці партызан перыяду Вялікай Айчыннай вайны, у выніку чаго з'явілася кніга гнева і барацьбы — «Лясныя песні»...

Жадаем Вам, дарагі Іосіф Васільевіч, добрага здароўя, шчасця, новых поспехаў на ніве роднай літаратуры».

Рэдакцыя штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» ад душы далучаецца да гэтага віншавання.

УСЁ ЖЫЦЦЁ
ЗМАГАННЕ

Маленства Язэпа Зазека было нялёгкае. Калі яму споўнілася тры гады, памерла маці. Бацька працаваў рабочым на панскім бровары ў вёсцы Востраў цяперашняга Ілічэўскага раёна. Гадавала хлопчыка бабуля.

Ужо ў дваццатых гадах, пры Савецкай уладзе, юнак наведваў школу сялянскай моладзі, уступіў у камсамол, неўзабаве стаў байцом часці асобага прызначэння (ЧОН), прымаў удзел у ліквідацыі контррэвалюцыйных банду.

З маленства зрадніўся Я. Зазека з плягам і насою, з тапаром і віламі, але ж забліў яго пяро, газеты і кнігі. У канцы дваццатых гадоў ён спрабуе пісаць нататкі і нарысы. У гэты час хлопеч вывучыў у будаўнічым тэхнікуме.

У 1930 годзе, калі Я. Зазека ўступіў у партыю, Мінскі арганком камітэт КПБ(б) накіраваў яго на курсы па падрыхтоўцы ў ВУУ. Першыя свае апавяданні юнак паказваў вядомаму пісьменніку і партыйнаму кіраўніку Платону Галавачу. Ласнавія і глыбокія парадзі дапамагі маладому аўтару выпусціць першую кнігу апавяданняў «Рукою ворага» (1932), у якой расказвалася пра ілававую барацьбу ў вёсцы, пра станаўленне Савецкай улады, пра ролю партыі ў арганізацыі нагасаў.

У тым жа 1930 годзе Я. Зазека стаў студэнтам педінстытута ў Мінску і сумашчаў вучобу з працаю ў апарце ЦК ЛКСМБ, а пасля ў палітэдзеле МТС і прапагандыстам у паграніках. Пры педінстытуце ён скончыў аспірантуру, стаў кандыдатам філалагічных навук.

У час звануацыі папаў у варажое акружэнне, перайшоў на падпольную работу, быў рэдактарам партызанскай газеты «Свіслацкая праўда».

Пасля вызвалення Беларусі Я. Зазека — дэкан Мінскага педінстытута імя М. Горькага, а з 1949 па 1952 гг. — загадае нафедрай рускай літаратуры ў Адзкім педагагічным інстытуце. У 1953 годзе быў абраны па конкурсе дацэнтам нафедрай рускай літаратуры БДУ імя У. І. Леніна.

Творчасць Я. Зазека шматгранная. Ён змяшчаў апавяданні і нарысы ў перыядычным друку, выдаў некалькі кніжак для дзяцей і дарослых, збраў фальклорныя партызанскія песні.

Праца пісьменніка адзначана дзяржаўнымі ўзнагародамі Савецкага Саюза і польскім ордэнам «Крыж партызана».

З 1972 года цяжкая хвароба прыкавала Я. Зазеку да ложка, але не панідае пісьменніка думка прадыктаваць аўтабіяграфічную аповесць пра незабыўныя дні, пра людзей, якім выпалі нялёгкія выпрабаванні, пра іх перамогу. Станіслаў ШУШКЕВІЧ.

У РЭСПУБЛІЦЫ сёння больш чым 5 тысяч танцавальных калектываў, у якіх прымае ўдзел амаль 77 тысяч чалавек. Штогод толькі народныя калектывы, а іх у нас каля трыццаці, даюць 2 тысячы канцэртаў, абслугоўваюць больш як мільён глядачоў. Ужо самі лічбы сведчаць пра тое, што цікавасць да харэаграфічнага мастацтва ў нас надзвычай высокая.

Але не гэтыя колькасныя паказчыкі з'яўляюцца сёння галоўнымі. Адбываецца прыкметнае ўмацаванне танцавальных ансамбляў і стабілізацыя іх работы. Калі гаварыць пра якасныя паказчыкі, то я адзначыла б тры асноўныя тэндэнцыі, якія характэрны для лепшых самадзейных танцавальных калектываў. Гэта — высокі ўзровень выканаўчага майстэрства танцоўраў, уваабленне на самадзейнай сцэне сучаснай працоўнай і героіка-патрыятычнай тэматыкі і, нарэшце, распрацоўка нацыянальнага фальклору.

Але, адзначаючы сёння нашы поспехі, мы не павінны забываць, што надыйшоў час і для падвядзення вынікаў, для роздуму пра тое, што не зроблена і што трэба зрабіць у бліжэйшую «харэаграфічную пяцігодку».

Пачну з мастацкага ўзроўню пастановак, з работы балетмайстраў. Калі гаварыць аб сучаснай тэматыцы, то ўваабленне яе на танцавальнай сцэне ўсё яшчэ псуецца ілюстрацыйнасцю, сцэнічнымі штампы, перайманне.

Некаторыя балетмайстры спрабуюць скрупулёзна «запратакаліраваць» рэчаіснасць, што прыходзіць часта ў супярэчнасць са спецыфікай харэаграфічнага мастацтва, якое патрабуе абагульненых, а не натуралістычных вырашэнняў, здольнасці адмовіцца ад праўдзівасці дэталей дзеля захавання праўды цэлага, умення адсці, каб наблізіцца.

Далёка не ўсе харэографы, якія працуюць у самадзейнасці, знаходзяцца на сённяшнім узроўні мастацкага мыслення, не ўсе засвоілі эстэтычныя і мастацкія прынцыпы сучаснага харэаграфічнага мастацтва. Народны танец здольны і павінен расказаць не толькі пра мінулае, не толькі ілюстраваць падзеі сучаснага (як гэта часцей за ўсё ў нас яшчэ бывае), але і ўздымаць глыбокія філасофскія праблемы сучаснасці. Нездарма цяпер праводзяцца конкурсы пад дэвізам: «Функцыянараванне народнага танца ў сучасных умовах». (Такі конкурс праходзіў, напрыклад, пазалетаў у Венгрыі і пераканальна паказаў, што народна-сцэнічны танец не саступае ў выразнасці іншым сродкам харэаграфічнага мастацтва і што зусім не абавязкова звяртацца да класічнага танца, каб стварыць дзейную харэаграфічную драматургію, дасягнуць абагульненасці і паэтычнасці мовы).

Цяпер аб распрацоўцы нашымі харэографамі нацыянальнага фальклору. У нас пастаянна з'яўляюцца новыя апрацоўкі народных танцаў, новыя танцы, створаныя на аснове народнай творчасці. Паглыбленай увагай да фальклору вызначаюцца, скажам, пастаноўкі І. Серыкава, А. Штопа, А. Вараб'ева і некаторых іншых беларускіх балетмайстраў. Прычым нярэдка творы, створаныя ў самадзейных калектывах, атрымліваюць права грамадзянскага на прафесіянальнай сцэне (успомнім хаця б праграму філарманічнага ансамбля «Харошкі», Дзяржаўнага ансамбля танца і Дзяржаўнага народнага хору), што гаворыць аб іх высокім ідэйна-мастацкім узроўні. Аднак у галіне засваення багаццяў харэаграфічнага фальклору нам трэба зрабіць яшчэ нямала.

Сапраўдны нацыянальны фальклор у яго непасрэдным бытаванні ў вёсках Беларусі вывучаецца яшчэ далёка не ўсім балетмайстрамі. Большасць харэографічных апрацоўкаў лічыць за лепшае звяртацца не да гэтай «першакрыніцы», а атрымліваць матэрыял з другіх аўта нават трэціх рук. Адсюль — трафаратнасць выяўленчых сродкаў, схільнасць да выпадковасцей і моды. Успомнім, як стылія «цыганшчыны» ахапіла раптам некалькі гадоў назад цэлыя раёны. Або цяперашняя «малдаванія», якая, нібы эпідэмія, распаўсюдзілася на мноства калектываў у выніку праведзенага напярэдадні агляду-семінара па малдаўскаму танцу.

Справа даходзіць да кур'ёзаў. На адным з аглядаў вядучы аб'явіў танец «Гусары». Мы ўсе з задавальненнем чакалі сустрэчы з гэтым пакуль яшчэ не

вельмі частым на сцэне ўзорам харэаграфічнага фальклору, дзе ў танцавальнай форме расказаваецца пра чалавека, які пасяіць гусей, пра саміх гусей і іншае. Вялікае ж было наша расчараванне, калі на сцэне з'явіліся зацягнутыя ў трыко гусары-дзяўчаты ўзору 1812 года, якія прыйшлі на агляд народнай творчасці нібы з мюзікхала навейшага тыпу.

І такія выпадкі не адзінаковыя. Сапраўды, возьмем хоць бы карагодны жанр. Нашы харэографы «сачыняюць» розныя «дубочкі», «яблынькі», «вішанькі», «вацілечкі» і нават «вяргінечкі», якія не маюць прамых правоўраў у танцавальнай народнай творчасці, у той час, як сапраўдная фальклорная карагодная тэматыка, бясконца багатая і разнастайная, застаецца па-ранейшаму невядомай.

Заганы падобнага ладыходу адчуваюць сёння, здаецца, і самі харэографы. Імі робяцца разнастайныя спробы далучацца да фальклору. Але пакуль што гэта носіць у большасці выпадкаў фармальны характар. Замост таго, каб паездзіць па Беларусі, пашукаць

Я К М Я СЛУЖЫМ ТЭРПСІХОРЫ

арыгінальнай, свежыя народныя ўзоры, затым іх мастацку апрацаваць, балетмайстры ствараюць свае пастаноўкі па старых рэцэптах, забяспечваючы іх толькі новай упакоўкай: даюць танцу новую назву, замяняюць азначэнне — не народны танец, а фальклорны (як быццам гэта нешта мяняе!), прыцягваюць на сцэну аtryбуты старога быту — прасніцы, лапці і г. д. Натуральна, што калі ўсё «набліжэнне» да фальклору зводзіцца да набліжэння на словах, то як бы аўтары ні называлі кадрылы, яе выхалашчаная стандартнасць не знікае, а прывязка да пэўнай вёскі не прымусяць нас паверыць, што ў ім сапраўды адлюстраваны мясцовы сельскі каларыт.

Такая «новая фальклорная хваля» ў харэаграфічным мастацтве не мае нічога агульнага з сапраўднай фальклорызаванай сцэнічнага танца, з сучасным працягваннем фальклору, з творчым перайманнем традыцый, уменнем зразумець і раскрыць душу народнай творчасці, убачыць у ёй тое, што належыць не толькі ўчарашняму дню, але і сённяшняму, а, можа быць, і зўтрашняму.

Стэрэатыпнасць мыслення харэографічнага бяздумнае тыражыраванне знаходак, пагоня за знешне яркай формай на шкоду зместу, — усё гэта востра ставіць сёння пытанне аб неабходнасці павышэння ўзроўню балетмайстарскай работы, які прыкметна адстае ад узроўню выканаўчага майстэрства самадзейных артыстаў, ад узроўню цяперашняга музычнага і мастацкага афармлення харэаграфічных калектываў. Менавіта ж густам, талентам, эрудыцыяй харэографіка-рэжысёраў і многім вызначаецца цяпер поспех работы самадзейнага калектыву.

Першачарговае значэнне набывае пытанне падрыхтоўкі высокакваліфікаваных кадраў у нашай рэспубліцы. Сродкамі і сіламі дамоў мастацкай самадзейнасці і народнай творчасці не вырашыць праблем, якія стаяць перад народнай харэаграфіяй. А іх шмат: тут і арганізацыя рэгулярных фальклор-

ных экспедыцый з наступным выданнем запісаў, і правядзенне спецыяльных аглядаў сельскіх і этнаграфічных танцавальных калектываў, якія, дарэчы, былі прадстаўлены на цяперашнім фестывалі вельмі невыразна. А этнаграфічныя калектывы патрэбны хоць бы як захавальнікі традыцый. Дастаткова ўспомніць, які штуршок харэаграфічнай думцы даў адзіны ў рэспубліцы танцавальны этнаграфічны калектыв з вёскі Харошкі Магілёўскай вобласці. Надзённай патрэбай стала таксама і распрацоўка ўніверсальных і аб'ектыўных крытэрыяў ацэнкі, абагульненне становага вопыту, які быў бы назіраны на гарадскіх і абласных конкурсах.

І яшчэ адна праблема. Неабходна, каб тэорыю і гісторыю народнага танцавальнага мастацтва вывучалі самыя шырокія колы харэографічна-практыкаў. Гэта не суб'ектыўнае пажаданне тэарэтыкаў, а аб'ектыўнае патрабаванне часу. Без высвятлення цэлага шэрагу тэарэтычных пытанняў нам не ўзняцца на новы мастацкі ўзровень.

Узяць, да прыкладу, такую справу, як тэатралізацыя, мастацкая апрацоўка фальклорных узораў. Тут можна назіраць дзве асноўныя тэндэнцыі: а) курс на высокую ступень тэатралізацыі фальклору, г. зн. калі твор з'яўляецца ў цэлым вынікам балетмайстарскай фантазіі, будзеца па законах тэатра, і ад фальклорнага ўзору застаецца макавае зерне; б) арыентацыя на максімальнае захаванне традыцыйных танцавальных форм. Абудзе гэтыя тэндэнцыі ў сваіх крайніх праявах нялёпныя, таму што ў першым выпадку вядуць да адрыву ад народнай творчасці, ад якой застаюцца толькі рожкі ды ножкі (прыклады такіх пастановак шматлікія), у другім, узаконваюць дагматызацыю, што вядзе да таптання на месцы.

Звязана з тэорыяй і вырашэнне другога практычнага пытання. У нас нямала гавораць цяпер пра захаванне чысціні народнага танца. Ад ахоўнікаў гэтай чысціні нярэдка можна пачуць: для беларускай харэаграфіі сольныя танцы нехарактэрныя, прысядка не тыповая, «Жабка» — танец зратычны, скакаць — нельга. Ці правамерна ўсё гэта? Не будзем гаварыць пра тое, што многія падобныя заявы памылковыя: сольны танец быў распаўсюджаны, «Жабка» — не зратычная, у беларускіх танцы і прысядалі, і скакалі. Абмяжоўваць развіццё танца жорсткімі рамкамі, клікаць назад — да арыентацыі толькі на традыцыйны фальклор мінулага, — гэта значыць, спрабаваць затрымаць развіццё народна-сцэнічнай харэаграфіі, вёсці практыку па ўзбочынах, а не па магістралі. Капіраваць мінулае сёння не трэба і немагчыма, трэба яго творча развіваць. Гісторыя не паўтараецца. Ахілес немагчымы ў век параху і свінца, пісаў Маркс; эпос немагчымы побач з кнігадрукаваннем. Кожная эпоха стварае свае песні і танцы, а тое, што не развіваецца, тое не жыве.

Народнае самадзейнае харэаграфічнае мастацтва развіваецца цяпер пад уплывам двух працэсаў — прафесіяналізацыі і інтэрнацыяналізацыі. У кожным з іх ёсць, вядома, свае пазітыўныя і негатыўныя бакі. У прафесіяналізацыі, скажам, станоўчае тое, што самадзейнасць асвойвае складаныя сродкі мастацкай выразнасці, новы ўзровень вобразнасці, новыя прынцыпы эстэтыкі. І ў той жа час дрэнна, што самадзейныя артысты адмаўляюцца ад уласнай творчасці, выкарыстоўваюць гатовы рэпертуар і г. д. Можна спрабаваць узмацніць станоўчыя бакі гэтай з'явы, паслабіць адмоўныя. Але зусім спыніць ход гэтага працэсу немагчыма. Калі б падобныя тэарэтычныя палажэнні сталі здабыткам усіх харэографічных тэатраў, яны не ламалі б сабе галаву над многімі пытаннямі, не вынаходзілі б веласіпед, а ішлі б лягчэй далей, рашаючы новыя задачы.

І апошняе. Некалькі гадоў назад адбылося пашырэнне пасяджэнне мастацкага савета Міністэрства культуры па пытаннях харэаграфіі, на якім былі прыняты дзелавыя рэкамендацыі. Але дзе яны? Засталіся толькі на паперы!

Толькі комплекснымі, дзелавымі намаганнямі ўсіх зацікаўленых бакоў можна дамагчыся далейшых поспехаў у развіцці нашай мастацкай, і, у прыватнасці, харэаграфічнай самадзейнасці.

Ю. ЧУРКО,
доктар мастацтвазнаўства.

РАЯЦА КУЛЬТАСВЕТНІКІ БРЭСТЧЫНЫ

Два гады назад у Пружанскім саўгасе-тэхнікуме быў створаны музей баявой славы. У трох прасторных залах сабраны некалькі тысяч экспанатаў, што апалягаюць пра ўдзел жыхароў Пружаншчыны ў Вялікай Айчыннай вайне. На кожным кроку — дарэгія рэліквіі тых военных гадоў: партызанская зброя і станок, на якім друкавалі лістоўкі, фотаздымкі вайны — Герояў Саўветаў С. Сюзя, асабістыя рэчы Маршала Савецкага Саюза К. Ракасоўскага, вайскі ягонага вызвалялі Беларусаў. Кожны стэнд любоўна аформлены рукамі саміх навуачнікаў тэхнікума пад

кіраўніцтвам арганізатара музея выкладчыка М. Шульмана.

Музейныя актывісты вядуць вялікую пошукавую работу. З усіх куткоў краіны ў адрас пружанскіх краязнаўцаў ідуць пісьмы, пасылкі. Кожная з іх — новы факт, новая старонка ў геранічным летапісе Пружаншчыны.

Дзейнасць музея атрымала высокую ацэнку ўдзельнікаў абласнога семінара «Работа устаноў культуры па патрыятычнаму і інтэрнацыянальнаму выхаванню працоўных», праведзенага ўпраўленнем культуры Брэсцкага аблвыканкома ў Пружаннах.

Сюды прыехалі загадчыкі аддзелаў культуры раённых і гарадскіх выканкомаў, дырэктары раённых і гарадскіх дамоў культуры, музей, парк культуры і адпачынку вобласці, каб абмяняцца вопытам, намеціць шляхі палепшэння сваёй дзейнасці.

Выбар месца правядзення семінара не выпадковы. Пружанскія культасветнікі здаўна даюць тон у многіх галінах культурна-масавых работ. Па выніках сацыялістычнага спаборніцтва за мінулы год ім быў прысуджаны пераходны Чырвоны сцяг Савета Міністраў БССР і Белсаўпрофа.

Шмат робіцца мясцовымі культурнымі менавіта па патрыятычнаму выхаванню працоўных. Мы расказалі пра адзін музей. Далёка пра межамі раёна вядомы і музей Пружанскай сярэдняй школы № 1, з работай якой таксама пазнаёміліся ўдзельнікі семінара. Дарэчы, з гэтай школай трымае цесную сувязь старшыня Савета Міністраў Польскай Народнай Рэспублікі П. Ярашэвіч, які некалі быў яе вучнем. У музеі беражліва захоўваюць пісьмы, фотакарткі, асабістыя рэчы славуэтага земляка.

Таніч асяродкаў культуры, дзе моладзь праходзіць ідэйную загартоўку, на Пружаншчыне шмат. У большасці сельскіх дамоў культуры і сельскіх клубоў абсталяваны куткі баявой сла-

вы, тут праводзяцца тэматычныя вечары, лекцыі і гутаркі. У прыватнасці, удзельнікам семінара быў паказаны цікавы тэматычны вечар «Байцы успамінаюць мінулыя дні», падрыхтаваны раённым Домам культуры.

Сярод іншых мерапрыемстваў семінара варты адзначыць азнаямленне з работай Шарашоўскага гарсалявоага Дома культуры, з яго даведчана-інфармацыйным цэнтрам. Тут сабраны і сістэматызавана вліцкая даведчаная літаратура па гісторыі краі, рэвалюцыйнай дзейнасці на Пружаншчыне, міжнароднай палітыцы СССР, эканоміцы раёна і г. д.

У гарадскім пасёлку Ружаны ўдзельнікі семінара пабывалі ў музеі ба-

вой славы Дома культуры, азнаёміліся з памятнымі мясцінамі.

На семінары выступілі з дакладамі загадчыкі аддзела прапаганды і агітацыі Брэсцкага абкома КПБ М. Сцепанюк, намеснік старшыні Пружанскага райвыканкома А. Аўдзейчук, загадчыкі аддзела культуры Пружанскага райвыканкома М. Яворскі, дырэктар Брэсцкага абласнога музея Г. Слесарук. Шэраг загадчыкаў раённых аддзелаў культуры зрабілі паведамленні аб рабоце культасветустановаў па ажыццяўленню рашэнняў XXV з'езда КПСС у галіне культурнага будаўніцтва.

Падвёў вынікі семінара начальнік упраўлення культуры Брэсцкага аблвыканкома В. Клімчук.

Марыя Якаўлеўна Гурскі, жонка Ільі Гурскага, вядомага пісьменніка, удзельніка Вялікага Кастрычніка, аўтара рамана-хронікі «Вецер веку», рытуе да друку кнігу ўспамінаў. Два з іх штотыднёвік «Літаратура і мастацтва» прапануе ўвазе чытачоў.

Тады, у пачатку трыццаціх гадоў, я ні разу не сустракаўся з пісьменнікам Ільём Данілавічам Гурскім, але ўжо добра ведаў, што ён мой зямляк, што нарадзіўся ў вёсцы Замосце Уздзенскага раёна.

А спаткаўся я з вельмі прываблівым, ветлівым, шчырым чалавекам, маім знакамтым земляком у рэдакцыі газеты «Літаратура і мастацтва» вясною 1937 года. Ілья Данілавіч тады быў адказным рэдактарам газеты, а я пачынаючым паэтам. Прынёс я ў рэдакцыю свой верш «Камдыў Гарачаў». Усе мае сябры ў раённай пухавішчай газеце хвалілі гэты верш, а Гурскаму ён чамусьці не вельмі спадабаўся. Напісаў я другі верш.

А пакуль я пісаў другі верш, надрукавалі ў той жа газеце мой і першы верш. Я падумаў: «Няўжо рэдактар даведаўся, што я ягоны зямляк, што я з ягонага раёна, што нават пабываў у ягонай вёсцы Замосце?» Пра гэтую наўную думку я яму расказаў, калі прынёс у рэдакцыю свой другі верш. Ілья Данілавіч уважліва слухаў, неяк вельмі прывабна ўсміхаўся, а пасля сказаў:

І. Гурскі і П. Глебка. Масква, 1942 г.

— Мы друкуем не толькі землякоў, а ўсіх паэтаў, якія пішуць добрыя вершы.

Надрукаваў ён і другі мой верш, а пасля прыняў мяне на працу ў рэдакцыю газеты «Літаратура і мастацтва». Гэта вельмі абрадавала і акрыліла мяне. Ілья Данілавіч шырока адчыніў мне дзверы ў творчасць, у шчырае знаёмства з пісьменнікамі Мінска. Сустракаюся з імі часта ў рэдакцыі, хаджу ў іх дамы і кватэры, каб забраць творы вядомых пісьменнікаў у газету. З Янкам Купалам, з Якубам Коласам, з Кузьмой Чорным, Петрусём Броўкам і Пятром Глебкам пазнаёміўся. Аркадзь Куляшоў стаў маім дарадчыкам і шчырым другом. Ён чытае мае вершы, дапамагае мне сваімі шчырымі, разумнымі парадамі выйсці на шырокую літаратурную дарогу. І я добра разумею, душой і сэрцам адчуваю, што ў гэтым мне дапамог мой зямляк, шчыры чалавек Ілья Данілавіч Гурскі. Дык як жа не шанаваль, не паважаць такога чулага земляка, такога сардэчнага чалавека!

Ён мне дапамог і тады, калі ў рэдакцыі газеты «Літаратура і мастацтва» бы-

ло скарачэнне штатаў. Ілья Данілавіч пайшоў у рэдакцыю газеты «Звязда». Ён расказаў рэдактару пра мяне, пра маладога паэта, якога трэба ўладкаваць на працу. І ўладкаваў. І за гэта вельмі ўдзячны я быў Ільію Данілавічу.

Ён шчыра, пільна наглядаў за майб працай у «Звяздзе». Чытаў мае нарысы, вершы ў газеце. Аднойчы, спаткаўшыся са мною, запытаўся:

— Як жывецца, як працуецца, зямляк?

Гэтыя запытанні, гэтая шчырасць вельмі кранулі і абрадавалі. Я адказаў яму, што працуецца добра, што вельмі ўдзячны яму за ўсе клопаты, за ягоную дапамогу мне. Ён слухаў, маўчаў, а я добра бачыў ягоную ўсмішку, ягоную шчырую душу.

Грымнула бомбай, агнём апаліла родны Мінск вайна. На ўсход павялі нас

ман, а я добра разумею, як і яму хочацца на тая зямліца паплаваць, на родны Нёман, у якім і ён калісьці купаўся, дзе прайшло ягонае маленства.

У канцы летняга дня прынёс я свае новыя вершы ў часопіс «Беларусь». Прачытаў іх Ілья Данілавіч, а пасля пы- ташца:

— А чаму ты сёння нейкі сумнаваты? Вершы вясёлыя, а ты нейкі трохі зажур- бочаны? Прызнавайся.

Я прызнаўся, шчыра ўсё расказаў. Ён трохі спяхмурнеў, а пасля запытаўся:

— У якім ты месцы нарадзіўся?

— У маі, — адказаў. — Чатырнацца- тата мая. А што?

— А тое самае: ты старэйшы за мяне на цэлы месяц! Я чатырнаццаціга краса- віка нарадзіўся. Сёння дзень майго на- раджэння.

Антон БЯЛЕВІЧ

У СЭРЦЫ МАІМ ПРАНЯСУ...

шляхі-дарогі. Я працаваў у «Звяздзе», а Ілья Данілавіч у тая горкія, пякельныя дні—на Калінінскім фронце ў рэдакцыі газеты «За свабодную Беларусь». Ён— адказны рэдактар гэтай новай газеты, узначальвае калектыву пісьменнікаў, жур- налістаў, якія палымнымі словам заклі- каюць савецкіх воінаў, беларускіх парты- зан, увесь савецкі народ на вялікую ба- рацьбу супраць цемрашалаў, супраць людаслаў-акупантаў. Баявым словам душы і сэрца, ваяўнічымі, гнеўнымі і шчырымі радкамі Ілья Данілавіч заклі- кае савецкі народ вышчыць лютых во- ратаў. Шчырае слова, баявыя заклікі вя- лі нашых воінаў па бой, на перамогу над ворагамі. На захад, на Берлін пайшлі на- шы баявыя, гераічныя франты. Яшчэ ў Мінску, у многіх гарадах і вёсках рэс- публікі лютавалі ворагі, а ў Маскве, у пакойчыку камбіната «Известий», пачаў выходзіць наш часопіс «Беларусь». Яго- ным адказным рэдактарам быў Ілья Да- нілавіч Гурскі. У форме афіцэра, трохі пастарэлы, але яшчэ больш памужнелы, вусаты, на-ранейшаму шчыры, добра- зычлівы чалавек, прыціпны, разумны рэдактар. Ён вельмі хутка паладзіў ра- боту так, што ў часопіс ахвотна пачалі заходзіць, прыносіць, прысылаць свае творы не толькі беларускія пісьменнікі, а многія літаратары Масквы і Ленінграда.

І пасля вайны Ілья Данілавіч доўгі час быў рэдактарам гэтага часопіса, у якім друкаваліся і мае вершы, нарысы. Ён заўсёды быў рады і вельмі прываблівы, калі яму спадабаецца верш ці нарыс. Ён вельмі зайздросціў мне, што я магу час- та выязджаць з Мінска ў гарады, раёны, вёскі рэспублікі, а яму самому ўсё не было часу, яго не пускала напружаная праца ў рэдакцыі, у Саюзе пісьменнікаў, дзе ён доўгі час быў сакратаром партый- ной арганізацыі.

— А ці быў ты гэтым летам на Уздзен- шчыне, ці купаўся ў Нёмане?—пытаўся ён у мяне.

— Дзіва што?—адказаў.—І купаўся, і на траве качаўся, і нёманскаю рыбай частаваўся.

Ён маўчаў, уважліва слухаў пра Нё-

ман, а я добра разумею, як і яму хочацца на тая зямліца паплаваць, на родны Нёман, у якім і ён калісьці купаўся, дзе прайшло ягонае маленства.

— З днём нараджэння вас, Ілья Дані- лавіч! Хай вам добра живецца і плённа працуецца!

Спадабалася яму маё віншаванне. Па- вясэлеў, сказаў:

— Хадзем да мяне.

У той вечар прыйшоў у яго кватэру Пятро Глебка, таксама ягоны зямляк з Уздзеншчыны. Прышлі Піліп Пестрак, Мікола Ткачоў, Анатоль Вялюгін, Васіль Вітка. Пасядзеўшы, пачаставаўшыся, пачалі сьпяваць, прыгадваць сумныя і вясё- лыя падзеі ў жыцці. А шчодрага гаспады- ня Марыя Якаўлеўна ўсё завіхалася, шчыравала, частавала сваіх гасцей. Ах- вотно дапамагаву ёй вельмі шчыры, пры- гошчы, разважліва хлапец, сын Гурскіх, Лёня. Было добра відаць, як ён моцна любіць свайго бацьку, як паважае яго- ных сяброў, гасцей за багатым, шчод- рым сталом. Гасцінны, шчыры, вясёлы быў вечар.

Ішлі гады. Сталелі, патрошкі старэлі нашы гады. Не хацела старэць шчырае сэрца майго земляка, ягоная натхнёная праца не хацела старыцца, адпачываць, адлежвацца на пасцелі. Гэта я заўва- жыў, добра прыкмеціў у доме творчасці ў Каралінавічах. Яшчэ сонца не ўзы- шло, яшчэ лясны голуб расы не напіўся, а Ілья Данілавіч пагаліўся, памыўся, за пісьмовы стол садзіўся. Пісьменнік ду- мае, перажывае, хвалюецца і радуецца, гаруе і натхняецца. Ён піша раман «Ве- цер веку». Дзве кнігі гэтага рамана «Мір ханінам» і «Улада Шветам» ён ужо на- пісаў, надрукаваў. Піша трэцюю кнігу— «Народжаная бурай».

У фінскім доміку жыве і працуе мой зямляк. Ён выходзіць са свайё ханінікі, садзіцца пад бярозам на лавачку, закур- вае, пі то ўсур'ёз, пі то жартуе:

— Ах, чаму ж я не стаў паэтам. Вам можна ісці купацца. Верш і ў дарозе народзіцца. Прышоў, запісаў і ў друк аддавай. А над раманам сядзі, думай, гаруй, перажывай. Бяда. Не нараджа- юцца ў мяне вершы. Празвітная мая ду- ша.

Я не мог зразумець: жартуе ці са- праўды гаруе мой зямляк? А ён зноў за- курыву, падумаў, неяк раптам навясэлеў, гаварыў.

— З другой, з нялёгкай дарогі іду я, братка, да свайго двара, да роднага па- рога. Дзве кнігі напісаў, канчаю трэцюю кнігу рамана. У ягонай аснове—гіста- рычныя факты і падзеі, пачынаючы з Лютаўскай буржуазна-дэмакратычнай рэвалюцыі ў Петраградзе, у Беларусі і на Заходнім фронце і канчаючы Ка- стрычніцкімі днямі, першымі дэкрэтамі Савецкай улады і ўтварэннем Беларус- кай дзяржавы.

Добра працавалася тады яму ў лесе. Натхняла і акрыляла яго творчая праца, якая хоць і стамляла за дзень, але рада- вала, напаяла творчымі поспехамі пісьменніка. Яшчэ на золак не бралася, а ён ужо за пісьмовым сталом, ён гута- рыць, сирачаецца, радуецца і натхняецца разам з героямі свайго новага рамана «Вецер веку».

Беглі дні, ішлі месяцы. Апошняя маё спатканне з маім земляком было на схо- дзе беларускіх пісьменнікаў. У пера- пынку Ілья Данілавіч падышоў да мяне. Ён ужо быў нейкі прытомлены, трохі пахуднелы, але яшчэ ясна свяцілі- ся ягоныя вочы, была шчырая ўсмішка, шчырая ягоная гаворка.

— Дай руку. Абняць цябе хочацца, зямляк.

Пазіраю на яго. Ён нейкі вельмі ветлі- вы, ласкай, дабротой свецяцца ягоныя вочы.

— А за што ж мяне абдымаць?—пы- таюся.—Скажыце, Ілья Данілавіч.

Ён неяк вельмі пільна, шчыра пазірае на мяне, неяк вельмі сардэчна, працуленя кажа:

— За новую тваю паэму хачу абняць. У «Полымі» прачытаў тваю сардэчную, шчырую паэму. Выйдзе кніга—пада- ры мне кнігу з гэтай паэмай.

— Дзякуй вам, Ілья Данілавіч, за шчырае слова. З вялікай радасцю падару вам кнігу.

Я быў неяк радасна ўсхваляваны і расчулены. Дастаў з кішэні цыгарэту.

— Бярыце, Ілья Данілавіч. Давайце закурым.

— Дзякуй, зямляк. Закурвай. Мне по- гі не дазваляюць курыць. Баляць даўно ўжо мае ногі.

«Ногі! Прычым жа тут ногі?—падумаў я.—Яшчэ ж ты ў сіле, яснавокі, прываб- лівы чалавек».

Гэта было апошняе маё спатканне з ім. Ілья Данілавіч вельмі цяжка захва- рэў, хутка памёр. На могільках, над све- жай магілай, над труною, у якой ляжаў мой шчыры зямляк і дабрадзеі, я вы- плакаў сваю душу маім надмагільным вершам. Душой і сэрцам, сваім разві- тальным, сумным і набалелым голасам я звяртаўся да яго.

...Не кажи, што свет сышоўся нілінам,
Што замкнуўся твой шырокі круг.
Між табой і цёмнай дамавінай
Я гарой паўстану, верны друг.
Над тваёй журботнаю магілай
Удзімаю сонца на руках,
Наб яно сяціла, гаварыла
Пра цябе і твой нялёгі шлях...

А на сонца наплыла хмурынка, але зноў зноў выкарабкалася з той хмурын- кі, пазірала на свежую магілу майго шчырага дарадчыка і друга. Нібыта і яму, яснаму сонцу, было вельмі цяжка развітвацца з дарогім, шчырым чалаве- кам...

Чалавек жыве, пакуль жыве памяць пра яго, пакуль не паміраюць шчырыя, сардэчныя ўспаміны пра ягоныя добрыя справы, пра яго шчырую душу і палы- мянае сэрца. Воблік майго земляка, яго- ную шчырую дабрату і пяшчотнасць да скопу свайго жыцця шановаў у сэрцы маім пранясу.

Пётр ШАМШУР

УСМЕШКА КАМІСАРА

Заходзіць сонца — ласкавае, асеньяе. Доўгія цені ад высокіх вежаў чырвонага касцёла кладуцца правай лаўкі, на якой мы сядзім. Пасля жудаснай фашысцкай акупацыі ў горалзе не засталася вартых для кіна- студый будынкаў, і ў былым касцёле часова размясціўся «Беларусьфільм». Мы разам з Ільёй Гурскім закінваем даку- ментальны фільм «Людзі з чор- нымі душамі»—аб здрадніцкай дзейнасці беларускіх буржуаз-

ных нацыяналістаў. Мантажні- ца Жэня клеіць падбраны ма- тэрыял, і нам выпала некалькі хвілін адпачынку.

— Ілья, чаму ва ўсіх тваіх творах паказана жорсткая ба- рацьба з нацыяналізмам? «Ка- чагары», «У агні», «Чужы хлеб», над якім ты зараз пра- цуеш.

Ілья Данілавіч жмурыцца на заходзячае сонца і ўсміхаецца. Усмішка ў яго добрая, мяккая. Цяжка ўявіць, што ён яшчэ ў

грамадзянскую вайну быў па- літбайцом і падымаў у атаку чырвонаармейцаў — вельмі добразычлівым і маладым зда- ецца ён.

— Скажы, друг, якія зараз галоўныя хваробы веку? — пачакана пытае Ілья.

— Мусіць, рак і сардэчныя захворванні, — адказаў, наду- маўшы.

— Вось-вось, — падхоплівае мой суб'яднік, — якраз гэтыя «хваробы веку» і забіраюць больш за ўсё людзей. Хоць пройдзе дзесятак—другі год, і знойдуць універсальныя лекі супроць рака. А сэрца пачалі ўжо аперыраваць і няват замя- няць. Гэтыя ворагі чалавека пя- вінны агінуць да пачатку XXI стагоддзя. Але застаўся

яшчэ надоўга другая хвароба.

— Якая?

Ілья Данілавіч маўчыць, на- пружана ўглядаецца туды, на захад, дзе хаваецца сонца. Твар яго робіцца суровым. Па- маўчаўшы, ён адказвае.

— Нацыяналізм. Самыя агід- ныя бялічкі ў псіхалогіі мільё- наў людзей узніклі пад уплы- сём нацыяналістычнага вучэн- ня. Міф аб непаўнацэннасці асобных рас і народаў складзе- ны капіталізмам, ён нарадзіў самыя страшныя злачынствы: рабства, расізм, фашызм. Як думаеш, трэба з такімі ворага- ми змагацца нам, камуністам?

Панямелі прыгожыя нежы касцёла, зайшоў сонца. Прыга- далася, як трыццаць гадоў на- ляд Гурскі быў старшынёй Га-

лоўмастацтва БССР, а я—яго намеснікам. Па запатрабаван- ні саміх веруючых-католікаў службы ў касцёле былі спыне- ны. Памяшканне канфіскавалі, і там заснаваўся БелТРАМ — тэатр работнай моладзі. У камі- сій, якая закрывала касцёл, быў і я. Памятаю апошнюю службу ў касцёле. У невялікай зале з закуткамі і перагародкамі цём- ная. Тых, хто моляцца, няма, няват нябюжыя бабці не пры- знавалі ксяндза—антысавецчы- ка. Чуваль нейкіх фразы па ла- тыні, паўны запаяўнае арга- н. Жаючага хору няма—удзельні- цы заставалі і размыліся. Ксёндз заўважыў нас, камісію, і голас яго задрожэў. Канчат- кова ён перастаў сабою вало-

(Заканчэнне на стар. 14).

ГЭТАЕ дзіўнае пытанне для мяне не паўставала ніколі, але ў той жа час яно як бы гучала ў самой атмасферы нашага культурнага жыцця, а таму — і ў маёй душы. Яно гучала для мяне зноў і зноў тады, калі даводзілася бацьчы, як нашы беларускія кампазітары ўпарта трацяць свабоду творчае натхненне на тое, каб зрабіць песню з прымітыўнага, пустага, ідэйна і эмацыянальна анемічнага «тэксту», вобразна кажучы — каб выкрасаць агонь з камяка сырой гліны. Або тады, калі яны ахвотна хапаліся за бог ведае якія пэтычныя «перлы» іншамовных аўтараў, думачы, што гэта, канечне ж, лепей, чымся браць вершы Купалы, Коласа, Багдановіча, Цёткі, Танка, Куляшова, Панчанкі, Броўкі, Пысіна, Бураўкіна, Гаўрусёва, Вярцінскага, Макаля... Спыняюся, бо да гэтага доўгага пераліку можна далучыць яшчэ дзесяткі імён нашых выдатных і проста добрых паэтаў. Гучала гэтае пытанне і наводзіла на невясёлыя думкі.

Вядома, і тады, гадоў дваццаць — пятнаццаць назад, паяўляліся добрыя песні на вершы беларускіх аўтараў, але вельмі рэдка, можна сказаць — як шчаслівыя выключэнні. У цэлым было такое ўражанне, што вялікая краіна беларускай паэзіі нашымі кампазітарамі яшчэ не адкрыта.

Аднак, як кажуць, час ідзе наперад і робіць сваю справу. Недзе ў сярэдзіне 60-х гадоў пачаў абзонацца пэўны паварот у адносінах беларускіх кампазітараў да скарбаў нацыянальнай паэзіі. А неўзабаве ён даў і неспадзявана радасныя вынікі. Паявіліся музычныя творы вялікай формы — оперы, балеты, араторыі — па матывах і сюжэтах класічнай і сучаснай беларускай літаратуры. І паявіліся песні, якія хутка набылі папулярнасць у рэспубліцы і за яе межамі, заваявалі любоў шырокіх мас аўтараў музычнага мастацтва.

Асабліва прыкметны ў жанры песні аказаўся плён творчага супрацоўніцтва з беларускай паэзіяй кампазітара Ігара Лучанка. Яго песні «Спадчына» на верш Янкі Купалы і «Алеся» на верш Аркадзя Куляшова сталі з'явіць у беларускай музыцы, пра іх — што называецца — загаварылі, бо — немагчыма было не загаварыць. Даўно не ведала наша песеннае мастацтва такога ўдалага спалучэння цудоўнай мелодыі з цудоўным пэтычным словам! Не называю іншых песень І. Лучанка на вершы іншых беларускіх паэтаў: для таго, што хачу тут сцвердзіць, дастаткова і гэтых прыкладаў. І так, удумаемся: больш чым паўвека жыві, друкаваўся і перадрукоўваўся несьмяротны твор Я. Купалы і — жыві як непрыдатны для музыкі, для таго, каб стаць песняй. Адночы І. Лучанок наткнуўся на яго, па ўласнаму прызначэнню,

выпадкова. І адчуў магутную сілу сапраўднай паэзіі, і зразумеў: вось тое, чаго так прагла і шукала душа! Гэтак-сама доўга, больш чым сорок гадоў, праляжаў у сховах лірычны шэдэўр А. Куляшова, пакуль лёс не звёў паэта з кампазітарам, якому і быў прапанаваны даўні, забыты твор.

Вось і прыходзіцца міжволі думаць: лепшыя беларускія песні апошніх гадоў нарадзіліся як бы... выпадкова, дзякуючы шчасліваму збегу абставін, дзякуючы лёсу. Ну, а ці нельга без спадзявання на шчасліваю выпадковасць? Ці нельга жыць і працаваць так, каб песні нараджаліся ў выніку наўмыснай, свядомай, сталай увагі беларускіх кампазітараў да творчасці беларускіх паэтаў, у выніку іх натуральнай сардэчнай любові да гэтай творчасці? У выніку сталага супра-

Я маю на ўвазе звонкасць і мілагучнасць вершаванага радка ў Бураўкіна, чысціню яго гучання. Бураўкін не любіць і не церпіць радкоў гамзатых, гугнявых, закілівых, рытмаў расхлістаных, раскізаных. Ён дасканала адчувае музыку радка і даражыць гэтым. Не сумняваюся, што гэта адчуванне ў яго вершах і кампазітары, а яны то ўжо кану гэтага якасці для песні ведаюць.

Усе адзначаныя рысы вельмі хораша прэступаюць, напрыклад, у вершы «Камісары», які не выпадкова пакладзены кампазітарам І. Лучанком на музыку. Вось першыя строфы гэтага верша:

З гадоў, калі неба крамсалі
Узнятыя гневам кліні,
Прыходзяць да нас намісары —
Духоўныя нашы бацькі.

На вуснах іх — марш недапеты,

Залатою сваёй галавой.

Чуеш вецер і чуеш вецар?
Чуеш, ціха бярозы рыпцяць?
На твае худзеныя плечы
Асыпае знон зарапад.

Гэта я з табой вечарую,
Туманамі цябе чарую.
Расількоў шапатлівай моваю
Зачароўваю, зачарсваю,
Роснай сцяжынаю, рэчнай ціхай
Закальваю, закальваю...

Або прачытаем вось гэты верш, названы аўтарам «Снежная імпрэсія».

Ты куды мяне кілаш, паслужай?
На дэарэ ні машын, ні людзей.
Завіруха мяце, завіруха...
Белы снег,
Белы цень,
Белы дзень.
Я іду за табой, як спяваю,
Патрапляю ў замечены след.
Засыпае нас снег, засыпае.
Белы снег,
Белы след,
Белы свет.
Як паходня, твой шарф ружавее.
А вакол — ні вачэй, ні вакоў.
На зямлі — я і ты, і ззяея,
Белы снег,
Белы клён,
Белы сон...

Прабачце, але ж гэта проста злчынства — не заўважаць і не выкарыстоўваць для напісання песень падобнага пэтычнага «матэрыялу!» Ды такія вершы талісмы кампазітар павінен у паэта адарваць з рукамі!

Я ўзяў для прыкладу лірыку Генадзя Бураўкіна, але хіба ў іншых, названых і неназваных мною паэтаў, «песенных» вершаў менш? Ды можна выбраць у нашай паэзіі сотні і тысячы твораў, якія гатовы ўзяць на крылах музыкі. Патрэбна толькі адно: каб кампазітары настроілі свае сэрцы на гэтую паэзію, каб яны ўсёй душой увайшлі ў багаты, шматмерны свет яе дум і пацужыць. Так, як гэта зрабілі многія нашы мастакі, асабліва сярэдняга і маладзёўскага пакаленняў. Прыгадайце, колькі пазваліся цудоўных твораў жывапісу і графікі, зачатых ад цудоўнага прычасця іх аўтараў да пэтычных крыніц роднага краю. Толькі паэзія Цёткі раптам выклікала да жыцця звышшасцідзясейні карціны — фактычна за адзін юбілейны для выдатнай рэвалюцыянеркі і паэтэсы год — як даніа парагі і любові яе светлай памяці. І хіба дзіўна, што вершы Цёткі натхнілі Д. Смольскага на стварэнне цікавага, музыкальна яркага вакальнага трыпціха, што так хораша прагучаў у дні юбілею паэтэсы?

Упэўнены, што менавіта ў гэтым кірунку і павінны ісці нашы клопаты і намагненні — усіх нас, і паэтаў, і кампазітараў, — калі мы хочам падарыць свайму народу песні, якіх ён варты і якіх ён ад нас чакае.

Ніл ГІЛЕВІЧ.

ДЫК ЦІ ЁСЦЬ У НАШАЙ ПАЭЗІІ ВЕРШЫ ДЛЯ ПЕСЕНЬ?

цоўніцтва паміж аднымі і другімі? Бясспрэчна, можна. І трэба. І гэта дасць радасны плён, узбагаціць нашу культуру новымі творчымі набывкамі. Упэўнены, сваю хачу падмацаваць спасылкай на творчасць толькі аднаго нашага сучаснага паэта.

За апошнія гады на вершы паэта Генадзя Бураўкіна напісана столькі песень, што нават стала магчымым арганізаваць спецыяльную перадачу па радыё для тых, хто любіць сучасную песню. Мяне, шчыра кажучы, не здзіўляе, што беларускія кампазітары ўсё часцей звяртаюцца да лірыкі Бураўкіна. Наадварот, было б дзіўна, калі б яны абыходзілі яе. Я разумею, што прываблівае ў вершах паэта нашых кампазітараў-песеннікаў. Па-першае, Генадзь Бураўкін — паэт ярка грамадзянскага гучання, яго лірычная муза вельмі чуйная да неспакойнага дыхання часу, яна заўсёды настроена на хвалю сучаснасці, а гэта, вядома, якасць для песні нашых дзён надзвычай каштоўная. Апрача таго, лірыка Бураўкіна вызначаецца напружанасцю эмацыянальнага тону, а гэта таксама павінна імпававаць кампазітарам, бо пісаць музыку на тэкст эмацыянальна вяліка аморфны, бяскроўны — немагчыма. І яшчэ адна выдатная якасць лірычных вершаў Бураўкіна, якасць, якая адпавядае аднаму з самых важных патрабаванняў песні як твора пэтычна-музычнага.

Упартыя словы надзей.
І кулямі партызан
Прышыты да юных грудзей.

І падалі, і ўваскрасалі,
Сабой засланыя жывых.
Сягоння глядзяць намісары,
Як судзіць, на ўнукаў сваіх.

Наколькі мне вядома, сябры паэта — музыканты — пакуль што зацікавіліся пераважна грамадзянскай лірыкай Бураўкіна. Апрача «Камісараў», я маю на ўвазе такія песні на яго вершы, як «Песня пра Мінск», «Я хачу прайсці па зямлі», «Лясныя салдаты» і іншы. Але ў пэтычных кнігах Бураўкіна ёсць нямала выдатных вершаў так званых інтымнага плана, вершаў у якіх хораша паэтызуецца пацучоў кахання, дружбы, услаўляецца маладосць з яе юнацкімі марамі і перажываннямі. Досыць пачытаць такія яго вершы, як «Успамін пра начлег», «Сняжынікі на расстанне», «Схаваўся мясячык за дрэва», «Чуеш, наплывае цёплы гром», «Асенняя элегія», «Потухаюць, цямнеюць высі», «Вы чуеце, чаромха расцвіла», «Сінія званочкі, сінія званкі». Як на маё разуменне, дык яны самі прасяцца на музыку, так і чакаюць мелодыі.

Ну, сапраўды, услухаемся хаця б сабе ў гэтыя радкі:

Патухаюць, цямнеюць высі
Зеркі ўспыхваюць над сінявой,
Да плача майго прыхініся

УСМЕШКА КАМІСАРА

(Заканчэнне.
Пачатак на стар. 13).

даць пасля службы, калі ў пустаім, змрочным касцёле мы пачалі апошняю размову з ім. Я стаяў убаку, разглядаючы прыгожы арнамент будкі для спавядання, і, напэўна, таму ксёндз падшоў да мяне і, міла ўсміхаючыся, ціха сказаў:

— Пся крэў, московске будло...
Збоку, напэўна, здавалася, што ён глумачыць мне пешта добразычліва і паважна, а на самой справе тонкія губы падлілі паціху непрыстойную лаянку. Мэгчыма, гэта было разлічана на тое, каб выклікаць скандал «у святых месцы».

Кібідз не ведаў, што я нарадзіўся і вырас на Султанішчах, рабочай ускраіне Вільні, польскую мову ведаю дасканала. Далікатна ўсміхнуўшыся, я падшоў бліжэй і вежливо так пачаў: «Пшэпрашэм, пане...»

Гурскаму я расказаў аб гэтай сутычцы, здзіўніўшыся, чаму ксёндз у першую чаргу кінуў мяне ў твар нацыяналістычную лаянку. Хрысціянства ўсіх адценняў гаворыць аб роўнасці людзей і нацый. Стаўшы адкрыта нацыяналістычнай, як жа рэлігія апраўдвае гэта перад веруючымі?

Тады, у 30-я гады, уяўленне аб рэлігіі ў мяне было на ўзроўні царкоўна-прыхадскай школы. Пазней, напісаўшы два сцэнарыі і паставіўшы па іх антырэлігійныя дакументальныя фільмы, я зразумеў да канца рэакцыйную сутнасць хрысціянства. Але ўсю важнасць барацьбы з рэлігійным цемрапальствам адчуў пры першых гутарках з Ільёй Данілавічам.

Ён быў спрактыкаваным прапагандыстам: свае думкі выказваў проста і ясна. Выяўлялася пішчэрская рабочая школа. Гурскі некалькі год працаваў на Абухаўскім заводзе, удзельнічаў у атрадзе чырвонай гвардыі...

...Таварышы! — гукне з акна флігеля Жэня-мантажніка. — Я падрыхтавала матэрыял па сцэне Уладзіслава Рыжага. Хутчэй ідзіце!

Зайшло сонца. Неяк журботна зрабілася на маленькім дварыку кінастудыі. Колькі людзей, самых розных, хадзіла па каменню гэтага кутка. Мне запамніўся Мінск у першыя дні пасля вызвалення. Ліпень 1944 года: вакол каркасы будынкаў — жыллёвых, адміністрацыйных, інстытутаў і школ. Над усім гэтым разбурашчым узвышаліся шпілі касцёлаў і цэрк-

ваў. Іх не бамбілі і не ўзрывалі акупанты.

— Ведаеш, Ілья, тут быў і наш «знаёмы» спадар Рыжы.

— Вядома! — адказвае Ілья. — Ён жа католік. Усе нацыяналісты хіляцца да бога. Злчынстваў на сумленні многа, можа, бог і дасць «отпущение грехов». Мусіць, так? Агідны чалавек. У Рыжым, як у фокусе, сілалучыліся ў адно ўсе агідныя рысы беларускіх нацыянал-фашыстаў.

Хутка сцягнула. Вечер вярнуў галінікі старых акацый калы лаўкі. Мы ідзем у мантажную. У пакоі цёмна. Загараецца экран невялікага праекцыйнага апарата. А за акном дождж, восенскі, моцны і непатрэбны. Па шкле цякуць буйныя кроплі.

На экране газета, звярстаная неяк няўмела і неахайна. Заглавак газеты — «Беларускі голас». На першай старонцы ў цэнтры партрэт ксяндза: чорныя рагавыя акуляры, невялікія вочы глядзяць ва ўпор, вытыраюць маленькія вушы і тонкія губы.

Гурскі чытае: «...У Глыбокім пачалася «рэлігійная дзейнасць» Уладзіслава Рыжага. На гэтым месцы адзначаецца чалавек яго аднавіскоўцаў, расстраляных пры ўдзеле Рыжага. За гэта ён атрымаў бронзавы медаль...»

Плача старая Анэля Ваіцяховіч — трох сыноў забіў Рыжы.

Не спіхае дзесяткі год гора маткі. Ці ж можна забыць гэтакое злчынства?

Пачатковую школу забойстваў прайшоў Рыжы ў беларускіх нацыяналістаў, а курс «навуку» закончыў у «Калегіум-русікум» у Ватыкане, там прыняў сан апостальскага візітара для беларусаў-католікаў у Амерыцы...»

Крыжы на ўскраіне, невялікія могілкі — дзеці-школьнікі, якія паліяныя кветкі, не паспеўшыя расцвісці, сарваныя зловінай рукою будучага прадстаўніка папы рымскага ў Амерыцы. Нарастае плач мацярок і раптам спіхае, — быццам на іх долю пасланы кавалачак свінца. А каменны паднялася ўверх, праз вяршыні дрэў да неба.

«...Замольвае свае грахі Рыжы, ксёндз-забойца. Нядаўна ён ахвяраваў на рамонт царквы святога Юрыя ў Чыкага... дзесяць долараў, па 90 цэнтаў за кожную сваю ахвяру. Танняя паслугі святых айшоў у Амерыцы...»

...Скончылася кінастужка. Загараецца ў мантажнай святло. Цяжка ўздыхае Гурскі.

— Бачыш, якіх вылюдкаў сфармаваў нацыяналізм?..

— Вось аб гэтым і будзе наш фільм «Людзі з чорнымі душама!»... дадаю і я.

Дождж аніч. Мы выходзім на плошчу. Поруч з велічным Домам урада акрэслена відны

встрэця шпілі чырвонага касцёла. Надшоў вечар. Успыхнулі агні на Ленінскім праспекце.

Мне хочацца паразважаць устлых і параіцца з Ільёй Данілавічам.

— А можа, трэба разабраць па цагляніцы гэтае гэтычнае збудаванне, каб следы ў нашым цудоўным Мінску не засталася ад усяго, што нанамінае пра рэлігію?

Усміхнуўся Гурскі, паківаў галавою, паглядаў на мяне асуджальна:

— Навошта разбураць тое, што прыгожа, што радуе вока? Гэты ж будынак стварылі простыя рабочыя рукі... Хутка, вось тут, перад Домам урада, узнікне самая вялікая плошча ў Мінску — плошча Леніна. У агульнай кантуры плошчы надрэзана ўпісана будынак з чырвонай цэглы. Нездарма, стары, мы яго ў свой час нацыяналізавалі. Толькі трэба ў ім зрабіць які-небудзь клуб. Можа, Дом кіно?

...Стаіць поруч з Домам урада будынак з чырвонай цэглы — Дом кіно, прыгожы, арыгінальны, зручны. Будзе доўга жыць памяць аб Ільі Данілавічу Гурскім у людзях, якім ён дапамагаў і якіх выхоўваў, у яго баявой творчасці, у справах, песна звязаных з развіццём і ростам усяго беларускага мастацтва і літаратуры.

ТЭМА сённяшняй гаворкі надта сумная. Не ведаю як і падступіцца да яе... Мо для пачатку прыгадаць міфалагічнага Харона, які на сваёй лодцы, калі прыйдзе чарга, перавозіць кожнага з нас у царства ценяў. Як кажуць, сумна, але факт... І калі ўсё гэта аб'ектыўная рэальнасць, і ад бязносаў нікуды не схаваешся, то давайце пагаворым трохі... пра нашы пахавальныя абрады, пра нашы могілкі, пра іншае, што з гэтым звязана.

Гісторыя замоўчвае, як хавалі Адама і Еву. Трэба мернаваць, што ўрачыста. Ва ўсім разе, могілкі існуюць, чалавечтва, столы, мабыць, існуюць і пахавальныя рытуалы. Нешта ёсць такое ў Гома сапіенс, што не дазваляе яму заставацца абываемым, калі падобна ж істота памірае.

Відаць, кожны, каму даводзілася быць на могілках, заўважаюць у сабе неадольную патрэбу ўчытвацца ў надпісы на помніках. Што хаваецца за гэтым амаль падсвядомым душэўным рухам? Здаўленне перад вечнасцю іе влінасці Прыроды? А мо жаданне пранікнуць у чужое, цяпер ужо мінулае жыццё, задумацца над тым, якую памяць яно пакінула аб сабе?

Любоў да памёршага, памяць аб ім тут, на могілках, выступаюць у матэрыялізаваным выглядзе. Мо наму слова «матэрыялізаваным» падасца ў дадзеным выпадку не да месца, але прыгожыя, дагледжаная магіла гаворыць пра многае. Тут двух меркаванню быць не можа. І таму такі боль працінае сэрца, калі бачыш апошняе прыстанішча чалавеча запущаным, забытым, калі і даведацца, хто тут ляжыць, ужо цяжка. Камуць — мёртвым не баліць, але ж баліць жывым...

Некалькі такіх магіл, што параслі бур'янам, мне давялося бачыць на Чыжоўскіх могілках у Мінску. Я спытаў пра іх загадчыка могілак Вацлава Мікалаевіча Мастоўскага. Ён уздыхнуў:

— Тут пахаваны былія жыхары дамоў для састарэлых. Адміністрацыя дамоў даўно пра іх забылася...

Я не знаёмы з людзьмі, што займаюць у тых установах крэслы начальнікаў, але ўпэўнены, што ў іх малавата душэўнай чуласці. Хаця менавіта гэтыя рысы характару пры такіх пасадах павінны дамініраваць.

Але ж бяда не толькі ў гэтым. Як лёс магілы ўвогуле можа залежыць ад чалавека, якому яна чужая? Вось тут і ўзнікае пытанне аб стварэнні спецыяльнай службы, якая б сачыла за станам магіл, даглядала іх. Яна б мела, трэба меркаваць, несамоў кліентуру. Бо не кожны, нарэшце, можа з дня ў дзень ездзіць праз увесь горад на могілкі, каб скажам, паліць кветкі. Есць жа людзі і хворыя, і састарэлыя, якім гэта не пад сілу. Я не кажу ўжо пра тых, хто жыве за сотні кіламетраў ад горада, дзе пахаваны іх блізкія.

В. Мастоўскі з гатоўнасцю пагаджаецца з гэтай думкай, але твар яго ў той жа час выражае такі скепсіс, што я не магу ўтрымацца ад пытання:

— Няўжо гэта такая ўжо немагчымая рэч?

— Хто яго ведае, — трохі сумеўшыся, адказвае загадчык. — Вось колькі часу ўжо б'ёмся, каб арганізаваць ахову могілак, і то ніяк не ўдаецца...

— А ёсць такая патрэба?

— Яшчэ якая, — ажыўляецца Вацлаў Мікалаевіч. — Хулігануў хапае. За апошні месяц на нашых могілках было павалена 12 помнікаў. А марадзёры? Тыя, што крадуць з магіл кветкі і потым прадаюць іх. Вунь толькі ўчора з адной магілы забралі кветкі ды разам з вазамі. Усё гэта робіцца ноччу, калі тут жывой душы няма...

Праз гадзіну пасля нашай гаворкі з загадчыкам мне давялося тут жа на могілках стаць выпадковым сведкам жаклівай, на мой погляд, карціны. Я падышоў да пахавальнай працэсіі, калі магілу ўжо засыпалі і на яе ўсклалі вянкі і кветкі. Раптам адна з жанчын у жалобным убранні, з тварам мокрым ад слёз, падышла да магілы і пачала хутка ламаць сцяблы кветак. Я спачатку нічога не зразумеў і спытаў у аднаго з прысутных, навошта яна гэта робіць. Ён са здаўленнем паглядзеў на мяне:

— Вы не разумеете? Ды каб не пакралі іх...

На жаль, Чыжоўскія могілкі не выключэнне. Пасля я гутарыў на гэтую ж тэму з дырэктарам спецкампіната пахавальных паслуг Р. Мартынюком, начальнікам упраўлення камунальных прадпрыемстваў Мінскага гарвыканкома А. Федарэнкам, начальнікам вытворчага ўпраўлення Міністэрства камунальнай гаспадаркі БССР М. Каліноўскім. Усе яны трымаюцца думкі, што могілкі трэба ахоўваць. Скажам, на могілках, што на Маскоўскай шаўшы, у многіх месцах разбурана агароджа, бываюць выпадкі крадзяжу з магіл гранітных і мармуро-

вых пліт, нават цэлых помнікаў і г. д. — Даўно вядучыя перагаворы з Міністэрствам унутраных спраў, каб яны ўзялі на сябе ахову могілак, — гаворыць М. Каліноўскі. — Але там высоўваюць контраргументы. Маўляў, мы павінны забяспечыць міліцэйскі патруль спецыяльным памяшканнем, транспартам. А ў нас на гэта няма асігнаванняў. Так і цягнуцца міжведчасная спрэчка...

УТОЙ ЖА час усе названія таварышы прасілі мяне не згучаць фарбы: маўляў, у апошнія гады пахавальная служба стала працаваць куды лепей, чым калі-небудзь. Што ж, можна і пагадзіцца. Цяпер у Мінску ў спецкампінаце на вуліцы Альшэўскага можна заказаць і труну, і вянкі са стужкамі, і аркестр, і транспарт, і нават помнік. Есць тут і аддзяленне ЗАГСа, дзе афармляюцца адпаведныя дакументы. Нічога не скажаш — зручна.

Ну, а як з гэтым справы ў цэлым па рэспубліцы? Аказваецца, толькі ў 116 гарадах з 205 існуе пахавальная служба. Пры гэтым з вельмі абмежаваным, калі можна так сказаць, асартыментарам паслуг. Як я зразумеў са слоў М. Каліноўскага, там можна заказаць, як правіла, толькі труну і вянок (выключэнне, відаць, складаюць спецкампінацы, падоб-

ную кніжку ў каленкаравай вокладцы: «Рэкамендацыі па арганізацыі пахавальнага абраду». Выдадзена на Украіне. Гартаю. Усё распісана. На што, напрыклад, звярнуць увагу, калі хаваюць маці, на што — пры пахаванні ветэрана працы і г. д. Здымкі і чарцяжы рытуальных пляцовак на могілках, дамоў жалобы, апісанне уніформы работнікаў пахавальнай службы, эмблем і г. д.

Адзначым, што на Украіне пабудавана 100 рытуальных пляцовак, у нас — ніводнай. Я не кажу ўжо пра дамы жалобы, якія ёсць у Літве, Латвіі, Эстоніі, Ленінградзе, многіх гарадах Украіны.

— Мне давялося бачыць у Севастопалі, як адбываецца пахавальны абрад на рытуальнай пляцоўцы, — расказвае мой субсідэнік. — Вельмі ўрачыста і прыстойна...

— Чаму ж мы не будзем такія пляцоўкі? — спытаў я.

М. Каліноўскі развёў рукамі.

— Думаем, плануем...

А пакуль што... Пакуль што, мабыць, кожнаму давялося быць сведкам, як з нашых малагабарытных кеатэр выносяць труну ледзь не ў вертыкальным становішчы, бо не развернешся ні ў калідоры, ні на лесвіцы.

БАЛІЦЬ ЖЫВЫМ...

няя мінскаму, якія пабудаваны ў абласных цэнтрах).

Мы доўга гутарылі са старшым бухгалтарам Лельчыцкага камбіната камунальных прадпрыемстваў Еўдакіяй Адамаўнай Маркевіч. Яна расказала, што сёлета камбінату «спушчаны» план у 1.000 рублёў на пахавальныя паслугі. Зроблена гэтых паслуг пакуль што на... 9 рублёў.

— У нас яшчэ робяць труны і вянкі прамкамбінат і камбінат бытавога абслугоўвання, — растлумачыла яна.

— Ну, а скажам, тумбы і помнікі?

Еўдакія Адамаўна доўга не магла ўцяміць, што такое тумба. Потым згадалася: «А, гэта што ставяць на магіле, да чаго прымаюцца таблічка з прозвішчам нябожчыка... У нас іх не робяць. У нас на прамкамбінаце, калі заказваюць труну, дык адразу і крываць».

— А іншыя паслугі, напрыклад, — выкапаць магілу?

— Хто ж будзе капаць? — здзівілася наша субсідэніца. — Самі сваімі нябожчыка і капаюць. Або суседзям прасяць.

Гэта ў Лельчыцах, якія ўваходзяць у тую 116 гарадоў, дзе існуе (на справядачах) пахавальная служба. Што робіцца ў гэтым плане ў іншых 89 гарадах, можна толькі здагадвацца.

АЛЕ ВЕРНЕМСЯ ў Мінск, у спецкампінат на вуліцы Альшэўскага. Зноў адзначым — на яго рахунку нямала добрых спраў. Але, да гонару мясцовых кіраўнікоў, трэба сказаць, што яны самі разумеюць — многае, вельмі многае яшчэ не зроблена. Хоць розныя пахавальныя паслугі тут канцэнтраваны ў адным месцы, чалавеку трэба аддаць нямала часу, каб усюды паспець: і труну з вянкам і стужкай заказаць, і пра транспарт дамовіцца. Дарэчы, транспарт — самае вузкае месца. Катафалк — дадуць, а пра машыны для пахавальнай працэсіі лепш і не пытаццася.

Дык вось, даўно нашоў час мець нам таную службу, якая б брала на сябе ўсю арганізаваную пахаванні. Па тэлефону званку. Ян, напрыклад, у Прыбалтыйскіх рэспубліках або на Украіне. Там пры спецкампінатах уведзены пасадкі арганізатара пахавання і яго асістэнта. Яны займаюцца ўсім — ад падрыхтоўкі негралага да прамой на паніхіды.

Вось мы і падышлі да самай тонкай і далікатнай часткі нашай гаворкі — пахавальнага абраду. Залішне даказваць, што тут усё важна, што малейшая нетактоўнасць болей адчуваецца ў блізкіх і сяброў нябожчыка.

У час нашай гутаркі Мікалай Анастасавіч Каліноўскі дастаў з сейфа невялі-

А як мы развітаемся з нябожчыкам на саміх могілках? Бывае, што побач хаваюць адначасова яшчэ двух — трох чалавек і словы развітання трэба ледзь не выкрываць, бо цёбе заглавае прамоўца з другой паніхіды.

Але вось закончылася імпрывізаваная паніхіда, магільшчыні забіваюць века труны, пачынаюць апускаць яе ў дол. Што за людзі гэтыя магільшчыні? Вы ніколі не задумваліся? Скажам адразу — яны выбралі сабе ў жыцці нялёгі кавалак хлеба. Капаць магілы — цяжкая фізічная праца, але ж яшчэ, відаць, цяжэй з дня на дзень быць сведкам чалавечага гора. А мо не трэба перабольшваць? Звычайна, адаптацыя і г. д.? Відаць, найўна было б патрабаваць ад гэтых людзей, каб яны суперанімавалі разам з кожным новым пахаваннем. І ўскіж такі хацелася б бачыць іх іншымі. Ва ўсім разе — не проста землянопамі.

На Чыжоўскіх могілках я пазнаёміўся з адным з магільшчыкаў. Не буду называць яго прозвішча, гэта не мае значэння. Скажу толькі, што па прафесіі ён шафёр, але вось ужо сем гадоў працуе тут. Зайшоў ён у кантору могілак і яна адразу, здаецца, паменшала. Вялікіх габарытаў быў чалавек. Што ў вышнію, што ў шырыню. На галаве кудлатая шапка даўно не стрыжаных валасоў. Апануты ў брудную, расхрыстаную да пупа кашулю, падраныя штаны, падпярэзаная шырокім рамянем з бліскучым наборам (некалі такія рамяні насілі легкавыя фурманкі), і выпаканія зямлёй боты. Горкаўскі басяк, дык годзе.

Вось у такім выглядзе ён прымае ўдзел у пахавальным рытуале. Дарэчы, некаторыя з яго таварышаў апрануты яшчэ больш жыванісна — чамусьці ў паласатыя цяльняшкі. Потым я даведаўся ад дырэктара камбіната Р. Мартынюка, што ў магільшчыкаў зараз пайшла такая мода (я ўжо было падумаў, ці не ў гонар, гэта ракі Сіне, праз якую Харон перавозіць нябожчыкаў).

Недзе я чытаў, што ў даўнія часы магільшчыні мелі сваю карпарацыю і насілі цыліндры. Не ведаю, ян быць сёння з цыліндамі, але камбінезон, звычайны сціплы камбінезон з жалобнай стужкай на грудзях, дальбог, усеншыў бы вока.

Ну, а нашы аркестранты, што іграюць на пахаваннях, як падабляюцца? Я не кажу ўжо пра якасць выканання. Знешні выгляд. Таксама не залюбуешся. Хто ў чым. Адзін у кашулі, другі ў піжаку, трэці ў пляшчы. І гэта ў той час, калі ў кожным кафе, кожным магазіне работнікі апрануты ў фармальнае адзенне. Толькі пахавальная служба яго не мае.

Менавіта ў нас. Бо ў суседзям і спецыяльна пахавальнай гарнітуры, і шапкі з эмблемай.

Адным словам, пахавальная працэсія павінна быць падобна на пахавальную працэсію і ні на што болей. Усё тут важна — ад касцюмаў работнікаў службы, да афарбоўкі аўтобуса-катафалка. Дарэчы, некалі конны катафалк меў своеасаблівую форму, колер. Сёння аўтобус, на якім вязуць нябожчыка на могілкі, такі ж самы звонку, як і звычайны пасажырскі. Хіба толькі ззаду прарэзаны дзверы і зроблена месца для труны. Праўда, камбінат у апошні час атрымаў некалькі аўтакатафалкаў, па борце якіх ідзе паласа — знак спецыяльнага прызначэння машыны. Але ж і гэтага, мусіць, мала. Такі аўтобус павінен мець эмблему, павінен быць адпаведным чынам дэкарыраваны.

ЯАДЧЫВАЮ, што гавару банальныя рэчы, бо ўсё гэта ляжыць, як кажуць, на паверхні і не заўважыць проста немагчыма. І таму я не стаўлю мэты «адкрыць» на ўсё гэта вочы зацікаўленых асоб. З многімі з іх доўга гутарыў і ўсе яны разумеюць, што павінна быць інакш, мала таго, яны нават ведаюць, як гэта зрабіць.

Намеснік дырэктара спецкампіната, М. Мошкін з захапленнем расказваў, як добра ўкараняюцца пахавальныя рытуалы на Украіне, куды ён спецыяльна выязджаў на вопыт. Асабліва спадабалася, што там у пахавальных працэсіях прымаюць удзел не толькі «духавікі», але і аркестры бандурыстаў, харавыя калектывы, спевакі.

— Вось бы ў нас такое, — сказаў ён.

Згаданы вышэй М. Каліноўскі расказваў пра дамы жалобы ў Прыбалтыцы. Архітэктурна, інтэр'ер, абстаноўка ў іх вельмі ўражвае.

— Вось бы нам такія, — сказаў ён.

А. Федарэнка, якога мы таксама ўжо называлі, падзяліўся сваімі ўражаннямі аб правядзенні Дня памятак у Друскеніках. Зроблена там усё вельмі прыгожа, вельмі прыстойна.

— Трэба і нам так рабіць, — сказаў ён.

Трэба...

А вось што гэтаму перашкаджае, я так і не ўцяміў. Няма таго, няма гэтага. Чаму ў нас няма, а ў суседзям ёсць?

Дарэчы, таварышы-камунальнікі скардзіліся на адсутнасць сцэнарый пахавальных рытуалаў.

Але ж яны ёсць. Вось і зараз перада мной ляжыць кніжка, выдадзеная ледзь у Мінску: «Метадычныя рэкамендацыі па правядзенню ўрачыста-жалобнай цырымоніі «Дзень памяці». Напісалі яе навуковыя работнікі Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР. Кніжка якраз пра тое, чым захапляўся А. Федарэнка ў Друскеніках. Рэкамендацыі вельмі патрэбныя, бо многія ведаюць, як бывае, праходзіць на нашых могілках, «радаўніца». На Чыжоўскіх могілках, ян расказваў іх загадчык, у час апошняй «радаўніцы» п'яныя бэйбусы пачалі гуляць у футбол прама сярод магіл. Я не кажу ўжо, што пасля такога «свята» цэлы тыдзень трэба прыбіраць смецце. А прыбіраць асабліва няма каму. У штаце могілак некалькі старых бабуль-прыбіральшчыц.

Дык вось, рэкамендацыі прапануюць праводзіць такія дні інакш. На падставе народных традыцый, звычайна, але арганізавана, мэтанакіравана, прыстойна.

Я далёкі ад думкі вінаваціць ва ўсім камунальнікаў, работнікаў сістэмы бытавога абслугоўвання. Вельмі слаба займаюцца грамадзянскімі абрадамі, асабліва пахавальнымі, нашы творчыя саюзы. А дзялячка іх патрабуецца. Чаму б, скажам, не мець нам зборніка спітаў? Можна, тады не было б такіх надпісаў на помніках, як вось гэты:

Тішэ. О жыні

Покончен вопрос.

Больше не надо

не песен, не слёз.

Нешта ж сачыняе такія віршы, і яны маюць попыт...

І наогул, аб культуры напісаў на помніках. Трэба, каб нехта аб ёй дбаў. Так-тоўна, без наіску, але дбаў. А то ідзеш па могілках і раптам чытаеш: «Тут пахаваны (ім'ярэк) кандыдат тэхнічных навук». Ох, нябожчыку гэта ўсім не трэба. Хіба што жывым?

На гэтым я і спыню сваё сумнае гаворку. Снадысяжся — патрабуею.

М. ЗАМСКІ

У ТВОРЧЫМ ПОШУКУ

Пакуль што невядома, якой будзе лінкавая музыка XXI-га стагоддзя. Але калі справа не «электрыфікацыя» будзе сці такімі ж тэмпамі, як сёння, музычныя рэцэнзіі праз дзесяць—дваццаць гадоў будуць выглядаць прыкладна так...

Зноў пабываю ў нас на гастролях вакальна-інструментальны ансамбль «Мурашкі». Тым, хто бываў на яго канцэртах некалькі гадоў назад, адразу кінуліся ў вочы, а дакладней, у вушы, вялікія змены ў яго творчай манеры. Калі раней творы, якія выконваў ансамбль, гучалі з сілай у 300—350 дэцыбелаў, то цяпер яны прагучалі з сілай 500—550 дэцыбелаў. Усё гэта, вядома, прымушае слухачоў успрымаць гэтыя творы, здавалася б, даўно знаёмыя, зусім па-новаму. Калі раней дастаткова было для лепшага эфекту пакласці ў вушы вату, то цяпер усім прысутным выдуюцца спецыяльныя эстэтычныя драўняна-скураныя шлемэфоны. Гэта стварае зусім незвычайны эфект: музыка становіцца блізкай і канкрэтнай.

Ансамбль «Мурашкі» заўсёды ў творчым пошуку. На гэты раз яны, напрыклад, цалкам змянілі схему вібратораў-узмацняльнікаў. Новая лямпа МЖ 18ЦУ цудоўна ўпісалася ў інструменты, а гук ад перамены зусім не змяніўся. Уся пайка новых лямп зроблена проста па-майстэрску: адчуваюцца доўгія гадзіны рэпетыцыі.

Цудоўна выканаў сваю партыю аператар ансамбля Д. Клубовіч. Яго сола на трансфарматары з пераходам на высокачастотны ператваральнік было проста выдатным! І знаходзіцца яшчэ крытыкі, якія сцвярджаюць, быццам у музычным ансамблі галоўнай фігурай з'яўляецца музыкант, а не аператар! Ды хіба змог бы музыкант адначасова гэтага ноты і шматлікія дэведнікі па электратэхніцы, акустыцы, радыёфізіцы, без якіх сучаснаму выканаўцу проста не абыйсціся! Гэта яшчэ раз пацвердзіў электрык З. Крумкач, якога два разы выклікалі «на біс». У першы раз ён віртуозна змяніў прабкі пасля кароткага замыкання, у другі — дапамог кіраўніку ансамбля С. Цыбулі выбрацца са шматлікіх правалоў.

Але нельга не сказаць і пра недахопы «Мурашак». Напрыклад, у час выканання некаторых твораў спезакі чамусьці адкрываюць раты, забываючы пра тое, што галасоў усё роўна не чуваць. У наш час — час тэхнічнага прагрэсу — навошта такі анахронізм!?

Б. ГЕРСТАН.

У. ПАПКОВІЧ

ТРЫБУН

Ён з непадробным хваляваннем Вершы свае чытаў.
І вымаўляў з замілаваннем:
Та-та, та-та, та-та.

Словы, як з печы владзі,
Ліцелі з глыбінь жывата.
Хацелася пляскаць у ладзі:
Та-та, та-та, та-та.

Добра замешана цеста,
Пульхнае — лобата.
А што датычыць да зместу...
Та-та, та-та, та-та.

МАЛАЛАГІЧНЫ СЛОЎНІК

АБАБАН — дзед.
БАЙКОТ — кот-байкапісец.
БІЦЭПС — забіяка.
ЖАРГОН — качагар.
САЖАЛКА — крэсла.
САМАВАР — галава.
СЫПНЯК — дробны плсок.
ХВОШЧ — моцны град.
ЯЗЫЧНИК — пустаслоў.

М. АРЭШКА.

ЯК АПУБЛІКАВАЦЬ ВЕРШ

Аляксандр БОНДАР

Апублікаваць верш у прынцыпальнай газеце — сапраўды дробязь. Прыехаўшы ў Н.-ы горад, знайдзіце энземплар газеты. Яна вам патрэбна не для чытання, а каб даведацца адрас рэдакцыі.

Дзверы ў аддзел літаратуры і мастацтва адчыніце рашуча. Паліто і шалік пакідайце на вешалцы. Цыгейкавую ці трусіную шапку — таксама. Калі ў вас андатравал — лепш палажыце на стол загадчына. Каштоўнае футра зробіць належнае ўражанне.

Не чакайце, пакуль вам прапануюць крэсла. Сядзіце самі. Сеўшы, анінече гаспадарка кабінета спагадлівым поглядам і адрэкамэндуецца:

— Яўген Сазонаў.
Зрабіце паўзу, наб пераканацца, якое зрабілі ўражанне. Выкрыцця баяцца вам няма чаго. Можна быць упэўнены — мясцовы журналіст ніводнага разу не бачыў аўтара «рамана стагоддзя».

Калі псіхалагічную апрацоўку закончылі, сніжыце такую фразу: «Я праездом... Хачу

апублікаваць верш пра ваш цудоўны горад».

Калі ў вас прыемная ўсмешка, — усміхніцеся. Заўважышы на сабе даверлівы пагляд, прапануйце верш. Запомніце: ён не павінен быць прывязаны да пэўнай шыраты і даўгаты. Тады ў кожным любым горадзе вы зможаце апублікаваць яго без перапрацоўкі.

Не стары, не малады, Вяду я да чаго, Ваш я горад палюбіў Яшчэ да таго. Ад любові захмялеў, Можна, нават, ачмурэў, Яшчэ да таго.

Няхай вас не турбуюць граматычныя памылкі. Іх за вас выправіць мясцовы літаратар. Слабасць паэтычных радкоў прыкрыць эрудыцыяй. Ашаламіце літаратурнага прынцыпа рытарычным пытаннем: «Ці залежыць якасць верша ад п'ямоўных прылад? І, не чакаючы адказу, выкажыце смелую гіпотэзу: сучасны паэт піша горш за класіка таму, што піша аўтаручнаю. А гэта, як вядома, гасіць палёт творчага натхнення.

Калі мясцоваму журналісту усё гэта здаецца недастатковым, падкрэсліце свой асабісты уплыў на сучасную паэзію. Раскажыце, напрыклад, як у час сяброўскай гутаркі з паэтам Юшыным вы сказалі яму «Трава, трава...», і ён, не сходячы з месца, стварыў цяпер усім вядомую песню «Трава, трава...».

Калі ж у вас папросіць які-небудзь іншы верш, палажыце сваю пухлую папку на стол і сніжыце:

— Выберыце, што вам спадабаецца.

Інаўну ў загадчына вы зможаце спыніць шклянкаю вады і некалькімі пікантнымі анекдотамі.

Пакідаючы кабінет загадчына аддзела літаратуры і мастацтва, абякава кінце: «За ганарарам зайду пасля абеду».

... Мясцоваму паэту гэтымі рэкамэндацыямі панарыстацца не ўдасца, бо ніхто лму не паверыць, што ён Яўген Сазонаў.

Пераклад з украінскай М. БАЗАРЭВІЧ.

ВАДА МАРСКАЯ — НЕ БАРЖОМІ

Гарачыня, сухамень.
Так піць жадаў —
за тры глыткі апаражніў біслагу:
марская,
чужаземная вада
не наталіла смагу...

(3 верша Міколы Федзюковіча «Смага»).

Вада марская,
што там ні кажы, —
не квас, не піва,
нават не баржомі:
біслагі тры не апаражні,
а не натоліш смагу,
як вядома.
На моры
без наладзенай вады —
занадта рызыкоўная
адвага...
Паэт аднойчы
хапануў бяды,
аб чым і расказаў
у вершы «Смага».

Анатоль КУДЗЯН.

ФРАЗЫ

Слава — гэта словы, словы, словы...

● Леў не любіў крытыкі: ён сам любіў нападаць.

● Не гаварыце многа — не будзе калі працаваць.

● Літаратар лепш гаварыў пра свае творы сам, чым яны пра яго.

● Мудрасць жыцця заключаецца ў тым, каб не спрашчаць яго і не ускладняць.

А. СВЕЧКІН.

● — Чаму вы прымаеце гэтае ляркаства? Невядома ж супраць якой яно хваробы!
— Калі будзе вядома, тады яго не знойдзеш.

● — Доктар, паглядзіце, калі ласка, маю жонку. Чаму яна заўсёды крычыць?
Доктар пасля агляду:

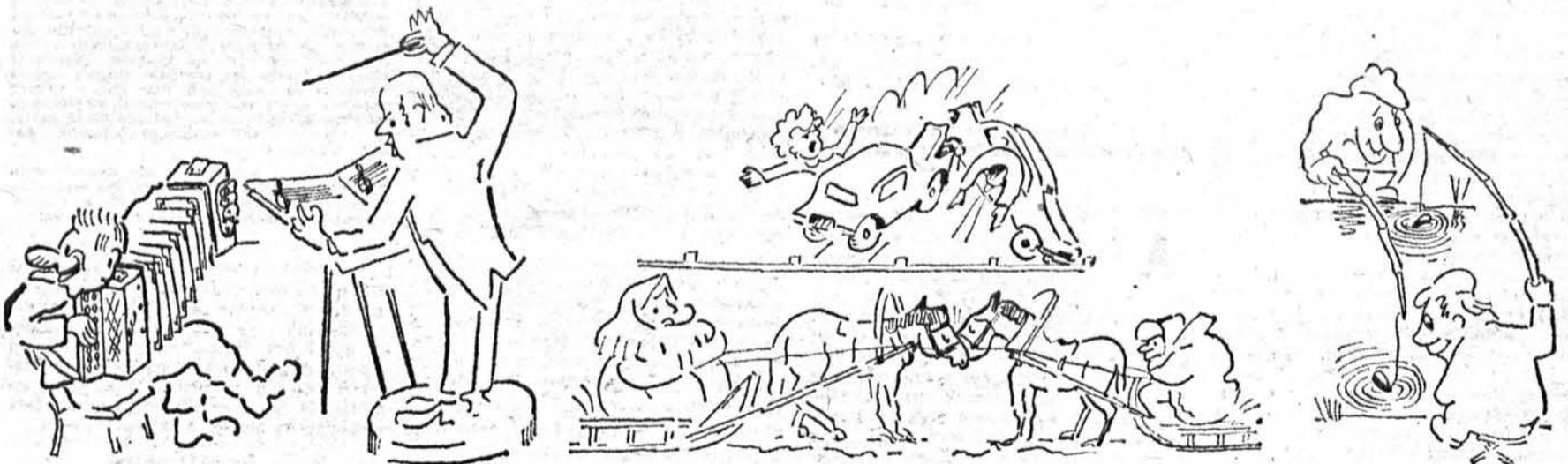
— Павінен вам сказаць, што горла ў яе здаровае.

● — Чаму вы мне паставілі двойну?
— Думаеш, адзінка лепш?

● — Як я снажу праўду?
— А так... Рот раскрыеш і скажаш.

Д. НАХАМКЕС.

ДЗІВАК-ЧАЛАВЕК...

Мал. М. САЎЧАНКІ.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісатэляў БССР. Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня
выдавецтва ЦК КП Беларусі

Тэлефон 63856.

ЛТ 02281.

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24 61, намесніка галоўнага рэдактара — 33 25 25, адказнага сакратара — 33-44-04, аддзела грамадска-палітычнага жыцця і інфармацыі — 33 22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-24 62, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-21-53, аддзела выўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33 24 62, аддзела культуры — 33-24 62, аддзела пісем і масавай работы — 33 22-04, выдавецтва — 23-52 85, бухгалтэрыі — 23 77 65.

Рукатпісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Аляксандр АСПЕНКА.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Барыс БУР ЯН,

Анатоль ГРАЧАНІКАУ, Юрый ГРЫГОР'ЕУ,

Канстанцін ГУБАРЭВІЧ, Ігар ДАБРАЛЮБАУ,

Васіль ІВАШЫН, Віктар КАВАЛЕНКА,

Аляксандр КАПУСЦІН [намеснік галоўнага рэдактара],

Уладзімір НЯФЕД, Віктар ПРАТАСЕНЯ,

Іраіда САНКОВА, Мікола ТКАЧОУ,

Юлія ЧУРКО, Віктар ШЫМУК, Рыгор ШЫРМА,

Адказны сакратар Мікола ГІЛЬ.